

JAN BOUBLÍK

MĚNOVÉ POMĚRY DOBY PODĚBRADSKÉ

1. Úvod

Úkolem této práce je podat přehled o měnovém vývoji českých zemí poděbradské epochy a uvést některé nové postřehy, které při studiu písemných i hmotných pramenů tohoto období vyvstanou. Cílem není přinést, s výjimkou kladských ražeb, nějakou novou chronologii mincí, ke které často chybí potřebný numizmatický materiál, ale popsat, v závislosti na dostupných informacích, více či méně podrobně, mincovnictví Čech, Moravy a Slezska. Práce se snaží postihnout vývoj mince v širších souvislostech, a proto věnuje historickým událostem více místa, než je v jiných numizmatických příspěvcích obvyklé. Tato pozornost je zcela na místě, protože numizmatiku je třeba vnímat v souvislosti s politickými a zejména hospodářskými dějinami. Dalším důvodem, proč bylo upuštěno od výhradně numizmatického zaměření, byla obava, že by taková práce mohla působit poněkud zhuštěným a až příliš jednostranným dojmem. Na druhou stranu ovšem není vhodné zatěžovat numizmatickou práci přílišnými historickými podrobnostmi.

Pod označením „doba poděbradská“ je chápán kratší časový úsek, než jaký představuje např. koncepce Urbánkova nedokončeného *Věku poděbradského*. Za počátek období, které tato práce zkoumá, byla určena teprve čtyřicátá léta 15. století, kdy se na politické scéně objevuje osobnost Jiřího z Poděbrad, která později do mincovních záležitostí země významně zasahovala.

V závěru práce jsem podal výčet nových zjištění, která jsem úmyslně neseřadil chronologicky, tedy k období, k němuž se vztahují, ale podle jejich hodnoty pro zkoumané numizmatické téma, od důležitějších k méně významným. Ačkoli by bylo možné sestavit na základě údajů o osobách jednotlivých mincmistrů jejich přehled, neučinil jsem tak, protože výčet mincmistrů i s rozsahem časového období, kdy zastávali úřad, podal již Emanuel Leminger.¹

Při studiu mincovních dějin doby poděbradské se badatel musí potýkat s nedostatečnou základnou písemných pramenů numizmatické povahy. Jejich množství kolísá, neboť pro 40. a první polovinu 50. let téměř chybí, zatímco pro léta 60. jejich počet stoupá. Patrně nejvíce pramenů se vztahuje k počátku 60. let, kdy české země postihla vrcholící inflace, způsobená pronikáním nekvalitní šinderlinkové mince na naše území. Jedná se však o výjimku, protože k ostatním obdobím jsou prameny většinou dosti skoupé. Dalším problémem jsou mlhavé formulace v těchto pramenech, z nichž není patrné, o jakém druhu české či zahraniční mince pisatel hovoří. V ta-

kovém případě může mít na mysli peníze se čtyřhrázem, peníze kruhové, nebo již peníze s perlovcem. Rozhodnout se, jaké možnosti dát při čtení určitého pramene přednost, je značně komplikované. Uvedená okolnost je příčinou všudypřítomné nejistoty, která naše závěry často odsunuje na pole hypotéz. K celé řadě mezníků poděbradského mincovnictví se vyskytují různé domněnky, které nezřídka znesnadňují orientaci v těchto problémech. Doufejme, že budoucí badání, které snad bude mít k dispozici nové nálezy mincí, vnese do těchto výzkumů více světla. Někdy se stává, že autor postupem času změnil svůj původní názor za jiný, který poté propagoval v numizmatických pracích. Velké množství, často i jen několikostránkových článků, je příčinou značné roztržitosti numizmatické literatury v odborných časopisech. Občas se badatel neubrání pocitu, že si někteří autoři mohli k danému problému prostudovat více edic písemných pramenů. Zde je však třeba naopak upozornit na jistá jména a ocenit činnost takových osobností, jakými byli např. Karel Castelin, který velmi pečlivě cituje tyto edice historických pramenů, a zejména pak ze starší generace numizmatiků Mikuláš Adaukt Voigt, Kašpar Šternberk, Emanuel Leminger a z mladší generace právní historik Jaroslav Pošvář, jejichž práce se vyznačovaly podrobným studiem materiálu uloženého v archivech.

Jedním z nejdůležitějších písemných pramenů, vztahujících se k měnovým poměrům poděbradské epochy, je bezesporu mincovní řád Jiřího z Poděbrad z roku 1469. Jeho opis v rukopisu z pražské lobkovické knihovny je dnes uložen v oddělení rukopisů a starých tisků v Národní knihovně ČR.² Z ostatních významných pramenů stojí za zmínku zlomek verkových register, uvádějící údaje o dodávkách stříbra do kutnohorské mincovny ve dvou týdnech roku 1464.³ Dalším pramenem jsou *Staré letopisy české*,⁴ jiné jsou otištěny v *Archivu českém*,⁵ kde ovšem není vždy uvedena jejich provenience. Obě edice se navzájem obsahově doplňují, takže jak ve *Starých letopisech českých*, tak i v *Archivu českém* najdeme zápisy o mincovních opatřeních Jiřího z Poděbrad, nárek na černou cizí minci na počátku 60. let 15. století či kritiku mincovních poměrů vznesenou na krále panskou jednotou v roce 1465. *Archiv český* nadto zaznamenává korespondenci Jana z Rožmberka s jeho úředníky, v níž se projednávají mincovní záležitosti,⁶ a mincovní řád z roku 1469, vydaný Františkem Palackým.⁷ Kašpar Šternberk ve svém listináři přináší prameny k dějinám Kutné Hory, především privilegia pro horníky, ale kromě toho také další opis Jiříkova mincovního řádu, který je s Palackého edicí obsahově zcela shodný.⁸ Z ostatních písemných pramenů nejsou kupodivu zdrojem informací

o měnové situaci v českých zemích *Paměti* Mikuláše Dačického z Heslova,⁹ jejichž poslední vrstva pochází z 1. čtvrtiny 17. století, ale spíše *Staré paměti kutnohorské* Jana Kořínka¹⁰ ze 70. let 17. století. Z Kořínkových Pamětí se dozvídáme o mincování grošů Jiřím z Poděbrad, o mincmistrech poděbradské doby a královských privilegiích pro Kutnou Horu. Ke Kořínkovým zápisům je však třeba přistupovat kriticky, protože jejich věrohodnost kolísá.

Jak již bylo řečeno, nemůže se badatel opřít o dostatečné množství potřebných pramenů, které by dovolovaly uspokojivou rekonstrukci měnových poměrů doby poděbradské. Největším zdrojem informací je tedy numizmatická literatura, uvádějící různé více či méně pravděpodobné hypotézy. Přesto, že je na svou dobu obdivuhodné dílo Mikuláše Adaukta Voigta již dávno překonané, nabízí nám edici Jiříkova mincovního řádu z jiného opisu, než z jakého čerpal Palacký.¹¹ Voigtův opis, obsahově velmi podobný vydání Palackého, nabízí i některé další zajímavé informace, které bychom v *Archivu českém* marně hledali. Rovněž další práce, numizmatické veřejnosti dobře známá, Smolíkovy *Pražské groše a jejich díly*,¹² je dnes překonaná a potřebám moderní numizmatiky bohužel nevyhovující. Základní literaturu pro dané téma proto představuje Castelinova *Drobná mince doby předhusitské a husitské*,¹³ teritoriálně omezená na vlastní Čechy. Autor popisuje dějiny jednotlivých mincoven, řeší problematiku peněžního styku a složení oběživa v Čechách a přináší novou typologii ražeb. Práce, jež je protkána četnými citáty dobových pramenů, líčí i některé historické události, související s numizmatickým vývojem. Peněžní situaci na Moravě se věnuje na základě zpracování nálezu materiálu Jiří Sejbal v práci *Moravská mince doby husitské*,¹⁴ který uvádí typologii moravské drobné mince. Neméně cenné jsou i Pošvářovy *Moravské mincovny*,¹⁵ pojednávající o měnových poměrech a oběživu na Moravě, a zahrnující široký časový rozsah od denárového až po tolarové období. Jaroslav Pošvář tu čerpá důležité informace z velkého množství archivního materiálu, který prostudoval a vytěžil v řadě dřívějších příspěvků. Své výzkumy autor ve jmenované práci obohatil o přehled obchodních styků Moravy s okolními i vzdálenějšími zeměmi. Stejně jako Jaroslav Pošvář uměl ve svých pracích obratně využít archivní materiál, i Emanuel Leminger si stále zaslouží pozornost, ačkoliv jeho nejvýznamnější práce, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, vyšla již před více než devadesáti lety.¹⁶ Tento znalec kutnohorského archivu rozdělil své dílo do několika oddílů, v nichž se věnuje např. mincovní technice, obci mincířů a pregěřů, nebo mincovním úředníkům, a doplnil je důležitými přílohami, z nichž stojí za zmínku výkaz zachovaných verkových register, seznam mincovních úředníků a návštěvy českých králů v Kutné Hoře. Významná je i studie Jarmily Háskové *Příspěvek k otázce produkce a oběhu stříbra v době Jiřího z Poděbrad*,¹⁷ pojednávající o obnově a produkci kutnohorských dolů v poděbradské epoše a získávání suroviny pro ražbu mincí. Přínosem autorky v tomto příspěvku je i to, že zpracovala údaje ze zlomku verkových register, který se jí podařilo datovat rokem 1464. V práci *Příspěvek k typologii, váze a jakosti pražských grošů krále Jiřího z Poděbrad*¹⁸ provedla Jarmila Hásková důležitý jakostní rozbor dvou grošů Jiřího z Poděbrad, stanovila typologii těchto grošů a upozor-

nila na údaje majetkových inventářů ze 16. století (numizmatiky dosud nevyužité), které uvádějí Zikmund Winter a Josef Teige. V těchto inventářích jsou groše Jiřího z Poděbrad počítány mezi osmilotní ražby a ne devítlotní, jak je známe z *Paměti* Mikuláše Dačického z Heslova. Zatím nepřekonané zůstávají stále *Počátky úřadu nejvyššího mincmistra království českého* od Václava Lukáše,¹⁹ zabývající se otázkou, kdy a za jakých okolností se poprvé tato instituce objevila, a podávající detailní popis mincmistrovy agendy. Mincovníctví doby poděbradské shrnul ve svých pracích několikrát Lubomír Nemeškal, který věnoval pozornost především mincovní reformě z roku 1469 a naznačil její souvislost s tehdy probíhajícími obecnými tendencemi ve středoevropském mincovnictví.²⁰ Jiný, snad až příliš stručný přehled o poděbradském mincovnictví, představuje příspěvek Emanuely Nohejlové-Prátové, v němž autorka po vzoru své dřívější práce o husitském mincovnictví opakuje myšlenku o použití průbojníku či proštípujících kleští při výrobě kruhových mincí 15. století, na což již dříve upozornili Hejna s Radoměřským.²¹ Některé cenné postřehy o zaražení kruhové mince a o možné identifikaci kruhových peněz z nálezu ve Veselém přinesl ve dvou článcích s názvy *K 500. výročí dokončení mincovní reformy Jiřího z Poděbrad*²² a *Neobvyklé kruhové peníze z doby Jiřího Poděbradského*²³ Stanislav Veselý. O určení typologie kladských ražeb se pokusili Zdeněk Nechanický s Oldřichem Šafařem v příspěvku *Kladské mincovnictví*²⁴ a nahradili tak již poněkud zastaralou práci Emanuely Nohejlové-Prátové²⁵. Nechanický s Šafařem zpracovávají téma, jež se zatím netěšilo velké pozornosti našich numizmatiků, a jednu kapitolu věnují ražbám Jiřího z Poděbrad a jeho synů. Co se týče numizmatické literatury, je třeba ještě upozornit na množství článků Karla Castelina²⁶ a Jaroslava Pošváře²⁷, které obsahují zajímavé myšlenky, z nichž je velká část použita v Castelinově *Drobné minci* a v Pošvářových *Moravských mincovnách*. Nálezu materiálu grošového údobí mapuje souhrnně druhý díl *Nálezů mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.²⁸ Ukázkou toho, jak by mělo po stránce metodické vypadat zpracování jednotlivého mincovního nálezu, představuje názorně práce Pavla Radoměřského,²⁹ i když některé autorovy hypotézy bude ještě třeba ověřit.

Ze zahraniční numizmatické literatury nelze pro české mincovnictví poděbradské doby čerpat, protože si mnoho nevíšimá dění mimo hranice oblasti, kterou zkoumá. Přesto stojí za připomenutí dva mincovní korpusy, jeden od Bernharda Kocha³⁰ a druhý od Gerharda Kruga.³¹ Podobné korpusy, zpracovávající typologii českých mincí, naše numizmatika zatím ještě postrádá. Letitým, avšak užitečným dílem zůstává Luschinova *Allgemeine Münzkunde*, jejíž metodické závěry jsou stále ještě platné.³²

Z historických syntéz má pro studium poděbradské epochy prvořadý význam Urbánkuv *Věk poděbradský*,³³ který svou šíří a hloubkou záběru nemá v českém dějepisectví obdoby. Urbánkovo detailní dílo udivuje množstvím shromážděných pramenů, které ho činí nedostupným. Jsou zde vylíčeny nejen vlastenecky pojaté politické a náboženské dějiny, ale kromě toho najdeme ve čtvrtém dílu v kapitole „Vnitřní obnova“ pasáže, týkající se mincovnictví. Z dalších důležitých historických děl je nutno uvést Palackého *Dějiny národu Českého*³⁴

a Tomkův *Dějepis města Prahy*³⁵. Pro hospodářské dějiny 15. století, kterých jsem se v práci rovněž dotkl, jsou praktickou pomůckou Wintrovy *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách*³⁶, Janáčkovy *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*³⁷ a rovněž *Der böhmische Außenhandel*³⁸ téhož autora.

Za cenné metodické rady a odborné vedení děkuji své učitelce univ. prof. PhDr. Marii Bláhové, DrSc., a za přínosné podněty z oblasti hospodářských dějin a mimořádnou ochotu PhDr. Jarmile Háskové, CSc., emeritní vedoucí numizmatického oddělení Národního muzea.

V Praze dne 1. ledna 2005.

2. Vstup Jiřího z Poděbrad do politického života

*„[...] nebytím krále nebylo ani jednoty ani kázně, ani poslušensví vůbec...I přestaly arci daně, ale zmizeli též soudové řádní, právo hynulo a zmáhalo se násilí [...]“*³⁹

Takový byl tedy stav v českém království po smrti Albrechta Habsburského, kdy se několik politicky různě orientovaných skupin stavů snažilo získat rozhodující vliv na vedení zemských záležitostí. A právě v době panující anarchie vstoupila do veřejného života osobnost, která se v příštích letech výrazně zasadila o všeobecnou konsolidaci země, politickou i hospodářskou. K nastolení veřejné bezpečnosti, ozdravení měnové situace a hospodářské konjunktury, patrně zejména v 50. letech 15. století, došlo především zásluhou Jiřího z Poděbrad, o němž bude na dalších stránkách řeč.

Jiří z Poděbrad byl člověk umírněný a opatrný,⁴⁰ dbalý hospodářských otázek, v konfliktních situacích upřednostňující diplomatické jednání před vojenskou silou, tolerantní ke katolíkům a schopný politik, který se již od mládí učil státnickému umění na příkladu svého učitele pana Hynka Ptáčka z Pirkštejna.⁴¹ Nenajdeme u něj, stejně tak jako u Ptáčka, stopy nějakého náboženského fanatismu. Právě proto si mohl Jiří z Poděbrad získat i katolické přívržence a později jejich řady ještě rozšířit. Protože jeho činnost souvisela více s aspekty politickými než náboženskými, získala podporu táborské strany v době, kdy se vyhrtily věroučné spory mezi tábory a ostatními utrakvisty. Svými nepřáteli byl Jiří z Poděbrad označován adjektivy jako ctižádostivý a vládychtivý. Pravdu však vystihli jen zčásti. Jiří z Poděbrad byl sice ctižádostivý, ale ne bezohledný. Jeho počínání nepramenilo z egoismu, ale ze zájmu jeho strany, za kterou stála většina národa. Jiříkovi straníci i odpůrci se shodovali v tom, že je to člověk chytrý a lstivý.⁴² Jiří z Poděbrad občas používal prostředky, které by se dnes daly označit za kruté⁴³ (např. uvěznil Menharta z Hradce po svém dobytí Prahy), avšak těch bylo zapotřebí k tomu, aby mohla být nastolena obecná konsolidace země, hospodářská i politická, o niž český velmož již nějaký čas usiloval. Tento „rozený vůdce a vládce“, jak ho nazývá Rudolf Urbánek,⁴⁴ měl jen nepatrné vzdělání. Latinsky neuměl vůbec, německy velmi málo, a při diplomatických schůzkách byl tudíž závislý na tlumočnících. Přesto se rád stýkal s učenici, kterých si vážil, a dokonce si dovedl získat jejich úctu. Za své schopnosti a bystrého ducha, kterého bezpochyby měl, vděčil „státnické škole“ svého přítele

Hynka Ptáčka z Pirkštejna.⁴⁵ Eneáš Silvius hovoří o Jiříkovi jako o muži nesmírně podnikavém, rozvázném a zběhlém ve válečnictví.⁴⁶

Jiříkovým otcem byl Viktorin, Žižkův přítel, o Jiříkově matce však nevíme téměř nic. Snad jí byla Anna z Vartenberka,⁴⁷ vyloučit však nelze ani myšlenku, podle které byl Jiří z Poděbrad nemanželským dítětem Viktorina a neznámé ženy neurozeného původu.⁴⁸ Podle nejistých zpráv měl být Žižka Jiříkovým kmotrem.⁴⁹ Rodiště Jiřího z Poděbrad rovněž neznáme. Mohl se narodit jak v Čechách (v Poděbradech, Hořovicích či Horažďovicích), tak na Moravě (v Bouzově nebo na Pernštejnu). Rudolf Urbánek považuje za nejpravděpodobnější Poděbrady,⁵⁰ pro něž mluví i stará místní poděbradská tradice.⁵¹ Ta označuje dokonce místnost, kde se Jiří z Poděbrad narodil. Urbánek sám však naznačuje, že o Jiříkově rodišti nelze vyřknout konečný úsudek.⁵² Co se týče dne narození krále dvojího lidu, jsme rovněž odkázáni na dohady. Uvádí se buď 6. duben 1420, nebo neděle na svátek sv. Jiří roku 1420. Druhé datum je chybné, protože svátek sv. Jiří roku 1420 nebyl v neděli, ale v úterý. Urbánek se přesto přiklání ke zprávě menšího Letopisu Žďárského, uvádějící svátek sv. Jiří, který by vycházel na úterý, ovšem s tou výhradou, že se Jiří z Poděbrad narodil ne 23. dubna na den sv. Jiří, ale již v neděli 21. dubna před sv. Jiřím.⁵³ Zároveň však připouští možnost, že 6. duben může znamenat den narození a 21. duben roku 1420 den křtu.⁵⁴

Otec Viktorin zemřel v mladém věku 1. ledna 1427 a poručníkem šestiletého Jiříka se stal strýc Boček. Když roku 1430 zemřel i on, ujal se opatrovnictví Heralta z Kunštátu, jediný žijící mužský potomek poděbradské linie a nositel křestního jména, které bylo spolu se jménem Boček oblíbené již u předchůdců Kunštátského rodu, pánů z Obřan. S Heraltem se patrně Jiří z Poděbrad zúčastnil bitvy u Lipan. Již roku 1435 zasedl Jiřík jako zástupce své příbuzné Žofie z Kunštátu na zemském soudě v Brně. O dva roky později se o něm mluví jako o kmetu (přísedícím) zemského soudu v Čechách. Zde se také ujal svého dědictví, zatímco statky na Moravě předal správě Heralta z Kunštátu. Od té doby vyvíjel Jiří z Poděbrad obdivuhodně neúnavnou činnost. Roku 1438 úspěšně bojoval spolu s Hynkem Ptáčkem proti Albrechtu Habsburskému před Tábořem. Díky vítězství si zjednal u svých současníků respekt jako vynikající vojevůdce.⁵⁵

Počátek veřejné činnosti Jiřího z Poděbrad je nerozlučně spjat s osobou jeho přítele, pomocníka a učitele, pana Hynka Ptáčka z Pirkštejna, jenž v něm záhy objevil politický talent. Jiří z Poděbrad musel k realizaci svých cílů překonávat řadu překážek a jeho cesta k úřadu zemského správce a později ke královské koruně byla trnitá. Jak již bylo řečeno, svou politickou kariéru nastoupil velmi záhy. V lednu roku 1440 se účastnil sněmu v pražském Karolinu jako stoupenec strany Hynka Ptáčka z Pirkštejna.⁵⁶ Jedná se o důležitý sjezd obou vedoucích politických seskupení v zemi – polské, čili Ptáčkovy, a habsburské, již vedl Menhart z Hradce. Hlavní body jednání se týkaly sjednání obecného míru, obnovení stavu z doby před panováním Albrechta Habsburského, dodržování kompaktát a jihlavských úmluv z roku 1436, potvrzení Rokyčanova arcibiskupství, zastavení úřadu u desk zemských až do volby příštího krále a odstranění právních závad jednotlivců,

vzniklých za války s Albrechtem. Jednotlivá ustanovení byla vtělena do tzv. mírného listu. Královská volba, na kterou se již tehdy pomýšlelo, byla zatím odročena.⁵⁷

Zanedlouho po skončení sněmu se přikročilo k zavádění krajských landfrídů, vznikajících pod vlivem mírného listu. Ty byly Čechům známy již z doby předhusitské, ale teprve ve čtyřicátých letech 15. století byl podnícen jejich rozvoj. Tyto samosprávné instituce spojovaly všechny stavy určitého kraje bez ohledu na náboženské a politické jednoty. V těch krajích, v nichž měly dvě strany silnější zastoupení, dostala každá z nich vlastního hejtmána. V případě, že se tak nestalo, příslušelo stranám alespoň zastoupení v hejtmanské radě. Ta se skládala z nestejného počtu členů v závislosti na velikosti kraje. V radě zasedali většinou páni a rytíři, v některých landfrídech i měšťané. Hejtmany nevolili stavové do úřadu na předem určený počet let. Pokud hejman nesplňoval jejich požadavky, mohli ho kdykoliv nahradit jiným.⁵⁸ Landfrídy dostaly za úkol dbát na pořádek v kraji, stíhat zemské škůdce a rušitele mírného listu.⁵⁹ Za interregna představovaly veškerou veřejnou moc a patřila jim i některá práva, která příslušela jen panovníkovi – například stavění nových tvrzí a posádek po krajích či vybírání zvláštní berně.⁶⁰ Landfrídy byly chápány jako přechodná instituce, jejíž činnost měla být ukončena tři měsíce po zvolení nového krále. Bezvládí se však protahovalo, takže v důsledku neutěšených poměrů se landfrídy dále rozvíjely a „zakořeňovaly“ ve veřejném životě.⁶¹

Strana Hynka Ptáčka od počátku čtyřicátých let sílila. Díky obratnosti svých vůdců a politickému programu, jenž hlásal sjednocení všech utrakvistů, získávala jednota spojence na úkor druhých stran.⁶² V březnu roku 1440 probíhaly volby do čela jednotlivých krajů. Na Kouřimsku byl zvolen Hynek Ptáček z Pirkštejna, na Časlavsku Jan Hertvík z Rušinova, na Chrudimsku Bohuš Kostka z Postupic a na Hradecku Jetřich z Miletínka. Tyto čtyři kraje utvořily 17. března 1440 v Časlavi spolek pod vedením nejvyššího hejtmána Hynka Ptáčka. S ním zachovával společný postup landfríd mladoboleslavský, v jehož čele stál ani ne dvacetiletý Jiří z Poděbrad spolu s Janem Smiřickým. Scelení východočeských landfrídů patří mezi největší Ptáčkovy úspěchy. Právě on poznal, že slabost utrakvismu vězí v jeho rozdrobenosti do jednotlivých krajů, a zjednal proto rychlou nápravu. Ptáčkův svaz představoval první pokus o konsolidaci Českého království.⁶³

Absence ústřední moci byla pocítována velmi silně. Vedly se neustálé domácí půtky a pokračovaly i drobné válečné střety s okolními zeměmi. Přepadávání, loupeže a pokusy o dobytí hradů a tvrzí byly na denním pořádku.⁶⁴ Naděje se vkládaly do nového sněmu, který měl interregnum ukončit. Alžběta, vdova po Albrechtu Habsburském, zaneprázdněná válkou v Uhrách, a neschopná proto včas poslat ke sněmu posly, žádala Oldřicha z Rožmberka o odklad sněmu.⁶⁵ Oldřich sice nabádal Alžbětu k hájení dědických práv jejího syna Ladislava, avšak zároveň jednal s Albrechtem Bavorským o jeho kandidatuře.⁶⁶ Na sněmu, který se sešel v květnu roku 1440 v Praze, se rozhořela stará hádka, komu má příslušet právo volit krále.⁶⁷ Čeští stavové toto právo odpírali všem okolním zemím, páni zase nižší šlechtě a měštům. Volba byla nakonec svěřena sboru 46 volitelů – 18 pánů (mezi nimi i Jiří z Poděbrad a Hynek Ptáček), 14 rytířů a 14 měšťanů – a ome-

zena pouze na české stavy. Mezi kandidáty na královský trůn stanuli Fridrich Braniborský, polský panovník Vladislav III., Albrecht Bavorský a rýnský falckrabě Ludvík. Sněm se po několika dnech přiklonil téměř jednomyslně k Albrechtu Bavorskému, jemuž vyjádřil důvěru i mocný Oldřich z Rožmberka, když viděl, že si u volitelů zajistil největší sympatie a že jeho vítězství je neodvratné.⁶⁸

S výsledkem pražské volby nesouhlasila Alžběta, která se snažila zajistit nástupnické právo v zemích, v nichž kdysi panoval její choť Albrecht II. Habsburský, pro syna Ladislava a po dobu jeho nezletilosti pro sebe prozatímní vládu. Podle závěti Albrechta II. měla totiž Alžběta vykonávat nad Ladislavem poručnictví společně s Fridrichem Štýrským a s radou, do níž by byly zvoleny tři osoby z Uher, tři z Čech a zemí vedlejších, jedna z Prahy a dvě z Rakous.⁶⁹ Bavorský vévoda Albrecht svůj souhlas k nastoupení vlády vázal na kladné stanovisko římského krále Fridricha, královny Alžběty a basilejského sboru. Vliv Oldřichův a nechuť Albrechta Bavorského panovat v zemi vyčerpané husitskými válkami způsobily, že i přes přemlouvání českého poselstva korunu nakonec nepřijal.⁷⁰

Daleko nebezpečnější soupeř se pro Alžbětu vyvinul z polského krále Vladislava III. Varnenčíka. Vladislav se netajil tím, že se chce s Alžbětou oženit, a získat tak uherskou i českou korunu. Přesto, že s Vladislavem Alžběta sňatek neuzavřela, nezabránila mu, aby se stal uherským králem.⁷¹ V Českých zemích však Vladislav vůbec neuspěl, zejména proto, že zde byly všeobecně známy neuspořádané finanční poměry v Polsku.⁷²

Větší šanci měl Ladislavův poručník, římský král Fridrich, který se mohl opírat o podporu Ptáčkovy strany. Ta trvala na volebním aktu – na rozdíl od legitimistů, kteří uznávali dědičné českorakouské smlouvy.⁷³ Očekávalo se, že pokud by Fridrich s ohledem na zájmy svého svěřence českou korunu nechtěl přijmout, stane se alespoň správcem Českého království a své sídlo přesune do Prahy. Fridrich sice v odpovědi poslům, kteří za ním přijeli do Vídně, souhlasil s druhou variantou, ale povinností vyplývajících ze závazku se neujal – jednak pro vlastní pohodlí, jednak pro nedostatek důchodů, s nímž musel počítat.⁷⁴ Z dalších kandidátů na český trůn je třeba jmenovat Alžbětu Zhořeleckou a Albrechta Braniborského. Jejich snaha však má pouze epizodický význam.⁷⁵

Neúspěšné pokusy o dosazení panovníka uvrhly země Koruny české do několikaleté krize politické i hospodářské. Zemské úřady neexistovaly, přestalo vybírání daní do královské pokladny, množily se půtky jak uvnitř země, tak i konflikty pohraniční, bujelo loupežnictví a rostla averze mezi tábory i ostatními utrakvisty. Zemské politiky se v této době aktivně zúčastňoval i mladý Jiří z Poděbrad, který se na počátku čtyřicátých let oženil s Kunhutou, dcerou Smila ze Sternberka.⁷⁶ Přesto, že zatím kráčel ve šlépějích svého státnického vzoru Hynka Ptáčka, plnil již tehdy úlohu platného a důležitého člena Ptáčkovy strany. Ta si vypracovala pozici nejsilnějšího politického seskupení v zemi, protože měla oproti ostatním tu výhodu, že se opírala o důležité kutnohorské doly.

Významnou úlohu v tehdejších politických životech hrál jihočeský velmož Oldřich z Rožmberka. Neúčastnil se zemských sněmů nebo z nich předčasně odjížděl, a vědomě tak mařil

jednání směřující ke zvolení vytoženého krále nebo alespoň vytvoření pevné správy. Jen za bezvládní a anarchie mohl nejlépe uplatňovat svůj vliv a snažil se proto co nejdéle udržet stav rozkladu zemských úřadů.⁷⁷ Vhodnou záminkou k rozbití volebních pokusů byla pro Oldřicha obrana práv Ladislava Pohrobka v případě, že se jednalo o jiného kandidáta než syna Albrechta Habsburského.⁷⁸ Oldřich by nesouhlasil ani s bezprostřední správou římského krále Fridricha, o kterém se uvažovalo jako o jednom z čekatelů na český trůn.⁷⁹ Za svůj nezájem o zemské záležitosti si po právu vysloužil kritiku ze strany některých pánů.⁸⁰

Oldřich pomýšlel na tajný svazek s Fridrichem, který by mu pomohl vyřešit nepříznivý stav vlastních financí v době, kdy vedl zdoluhavý ozbrojený konflikt proti táborům a jejich spojencům.⁸¹ Spory Oldřicha z Rožmberka s tábory měly ráz náboženský i soukromoprávní. Týkaly se dosazování katolického duchovenstva Rožmberkem na fary, kde bylo dříve podáváno pod obojí. Táborští podobně vyháněli katolické kněží z kostelů, pokud městu neodváděli peněžní dávky a naturálie. Nadto ještě Táborští lovili proti právu na rožmberských statcích a na panských rybnících, sekali v panských lesích a vybírali svévolně mýto. Při svých nájezdech do Rakous ničili tábory, leckdy záměrně, rožmberský majetek.⁸² Vítězstvím nad nimi by Oldřich dosáhl posílení své převahy v zemi.

Roku 1444 žádal proto Oldřich Fridricha o peněžitou pomoc ve výši 40 tisíc zlatých, které chtěl použít na vedení války s obyvateli měst Tábora, Písku a Vodňan.⁸³ Až prý budou tato ohniska kacířství potlačena, nemusí se Fridrich obávat o osud svých zemí, pustošených nájezdy Tábořských. Z dobytých měst a důchodů z Kutné Hory a Jílového dostane král mnohem více než částku, o kterou ho žádal Oldřich.⁸⁴ Král ale neprojevil o financování války zájem, a tak z Oldřichova plánu sešlo. Velkou roli jistě hrála i ona obrovská suma 40 tisíc zlatých, představující asi jednu čtvrtinu ročních příjmů z celého Českého království v letech 1453–1454.⁸⁵

Zlatou mincí, především uherskými dukáty, se v uvedené době vyplácel žold, používala se často v mezinárodním obchodním styku, při odměnách, darech a pokutách. Čeští žoldníci, působící za hranicemi království, dostávali za své služby rovněž rýnské zlaté, které měly v roce 1447 hodnotu 24 pražských grošů.⁸⁶ Kutná Hora, kde se nacházela jediná zemská mincovna, zůstala po bitvě u Lipan utrakvistická. Věrně stála při Hynku Ptáčkovi a později při Jiřím z Poděbrad, který udržoval kontakty s Kutnohorskými od mládí.⁸⁷ Kutná Hora byla často místem konání řady utrakvistických sněmů. Je pravděpodobné, že mincovna v Kutné Hoře, kterou ovládala strana Hynka Ptáčka, byla v provozu i v těchto letech.⁸⁸ Pokud opravdu razila, omezila se jistě jen na drobnou minci. Výměna obyvatelstva, dočasný nedostatek odborníků a větší počet dolů, které stály mimo provoz, způsobily, že se v Kutné Hoře již netěžilo v takovém množství jako dříve. Za husitských válek se dostala Kutná Hora mimo oblast velkého zahraničního kapitálu. Velký vliv měl i dobový nacionalismus, znemožňující až do roku 1479 svobodné podnikání cizincům, kteří neměli ani možnost zařadit se mezi právoplatné kutnohorské měšťany.⁸⁹

Pražské groše, které byly v oběhu, vznikly převážně v posledních letech vlády Václava IV. a v období husitského

mincování ve 20. letech 15. století. Měly špatnou jakost, což dokládá skutečnost, že roku 1442 šlo 28 grošů na jeden uherský dukát.⁹⁰ I přes svou ani ne poloviční hodnotu ve srovnání s rokem 1300 byly ale stále jednou z nejjakostnějších mincí v Evropě a byly proto brány hojně v německých zemích, kde se vyskytovalo i velké množství pražských kontramarkovaných grošů. Kontramarky byly značky, kterými německá města označovala vyhovující berné groše po přezkoušení jejich jakosti. Groše s kontramarkami více než dvouset měst, převážně jihoněmecké oblasti, se vracely zpět do Čech a obíhaly především v západní části země. Typickým rysem měnového vývoje dvacátých až šedesátých let patnáctého století byl chronický nedostatek hrubé mince. Proto se často i velké částky vyplácely mincí drobnou, penězi, nazývanými také nummi nebo denarii, kterých šlo od roku 1384 sedm na jeden pražský groš.⁹¹ Menší mincovní jednotkou byly haléře, které měly poloviční hodnotu peněz. Oba dva obíhající nominály, peníze i haléře, si zachovávaly stejný vzhled jako za husitských válek – peníze s obrazem českého lva v jednoduchém nebo dvojím hladkém kruhu byly raženy na čtyřhranném střížku a nesly čtyřrát, haléře s českou korunou, jež snad byly tehdy také raženy, byly rovněž čtyřhranné a se čtyřhrázem.⁹²

Podobně jako za husitských válek razila některá moravská města vlastní minci i v následujícím období, charakterizovaném poklesem mincovní činnosti,⁹³ a kontramarkovala pražské groše, což je možné považovat nejen za akt hospodářsko-obchodní, ale patrně i politický.⁹⁴ Mincování předních moravských měst nebylo patrně trvalé, ale mělo spíše příležitostný charakter, daný hospodářskou potřebou města.⁹⁵ V souvislosti s tím lze předpokládat, že po husitských válkách došlo na Moravě na nějaký čas k přerušení mincovnictví.⁹⁶ Přitom nebylo v tomto období, kdy byl oslaben zemský řád, nutným předpokladem k ražbě vlastnictví potřebného privilegia, neboť města často vydávala své mince i přes to, že mincovní oprávnění neměla.⁹⁷ Nová moravská mince ražená po roce 1435 má oproti starší podstatně vyšší obsah stříbra.⁹⁸

Po husitské revoluci pronikala na Moravu černá rakouská mince, která mohla tvořit až 80 % zdejšího oběhiva.⁹⁹ Vedle ní se v soudobých nálezech objevují ve větší míře i bavorské feniky. Podobně jako v Čechách, trpěla i zde populace nedostatkem hrubé mince, reprezentované pražskými groši, jejichž úkoly plnily černé rakouské feniky, rozšířené nejen na jižní, ale také na západní a střední Moravě.¹⁰⁰

V období asi od poloviny 30. až zhruba do poloviny 40. let 15. století byly patrně v provozu brněnská markrabská mincovna a městská mincovna.¹⁰¹ Názory na časové určení činnosti mincovny v Jihlavě se různí.¹⁰² Pro brněnskou městskou minci máme doklady z let 1434 a 1441.¹⁰³ O existenci brněnského mincmistra vypovídá zápis městské knihy z roku 1446, který je dokladem toho, že se ve 40. letech v Brně opravdu razila městská mince.¹⁰⁴ Podobně jako Jihlava nebo Znojmo nemělo ani Brno zpočátku mincovní privilegium. To mu bylo uděleno teprve Ladislavem Pohrobkem v roce 1457¹⁰⁵ a bylo tedy jen potvrzením faktického stavu. Podle Jaroslava Pošváře není vyloučeno, že Brno po Albrechtově smrti roku 1439 převzalo markrabskou mincovnu¹⁰⁶ a razilo s přestávkami až do konce století.¹⁰⁷ Zda ve 40. letech další dvě významná moravská města, Olomouc a Znojmo, vydávala vlastní mince,

nemůžeme pro nedostatek pramenů jednoznačně určit. Je však pravděpodobné, že Znojmo kolem poloviny 40. let nerazilo, protože v roce 1446 trval pro znojenské zlatníky zákaz rýt mincovní razidla. Zhotovovat je totiž mohl pouze markrabě pro svou mincovnu.¹⁰⁸ Olomoucká městská mince byla ražena, jak doložil na základě rozboru písemných pramenů Jaroslav Pošvář, v období od roku 1422 do roku 1435 a pak krátce kolem roku 1450.¹⁰⁹ Zda její ražba v několika letech po husitských válkách uhasla, zůstává tajemstvím.

Podobně jako Kutná Hora, soustředila se i moravská města na ražbu nižších peněžních nominálů, peněz a haléřů. Brněnské peníze a haléře jsou raženy na čtyřhranném střížku a mají nešachovanou orlici s korunou na hlavě a s prsním štítkem s břevny, který je označován jako rakouský. Takové mince se objevují v nálezech ještě v 50. a na počátku 60. let 15. století, kdy hrají vedoucí úlohu v zemském oběživu.¹¹⁰ Jihlavská drobná mince, která je velmi vzácná, byla v této době rovněž čtyřhranná, s orlicí, v jejímž prsním štítku se nachází gotické písmeno I.¹¹¹ Také peníze a haléře Znojma mají, stejně jako jihlavské, orlici se štítkem na prsou, v němž je umístěno počáteční písmeno názvu města, tedy litera Z. Vzhledem k tomu, že neznáme čtyřhranné znojenské mince, ale jen kruhové, a že o mincování ve Znojme během husitských válek nemáme žádné bezpečné doklady,¹¹² můžeme snad předpokládat, že se zde nerazilo nejen kolem roku 1446, jak tvrdí J. Pošvář,¹¹³ ale ani v předcházejícím období a že mincovní činnost mohla být snad zahájena teprve tehdy, když došlo k všeobecné změně čtyřhranných peněz a haléřů na kruhové. Kdy k této reformě na Moravě došlo, zůstává dosud nevyřešeným problémem. Numismatici postupně posouvali hranici přechodu od čtyřhranných peněz na Moravě ke kruhovým od konce 40. let¹¹⁴ přes léta 50.¹¹⁵ až na začátek 60. let 15. století.¹¹⁶ Úpravu moravské mince většinou spojují s vydáním mincovního privilegia Ladislava Pohrobka pro Brno v roce 1457.¹¹⁷ Domnívám se, že by bylo možné časově spojit úpravu mince na Moravě s analogickou proměnou, která se projevila v drobné minci také v Čechách. O změně tvaru mincí v Čechách mluvím na dalších stránkách, kde ji zařazuji, ve shodě s názorem Stanislava Veselého, k roku 1460.

V případě olomouckých mincí nejsme schopni určit dobu jejich vzniku a dokonce je neumíme ani bezpečně identifikovat. Přesto, že se za výrobky olomoucké mincovny v době po skončení husitských válek obvykle považují kruhové ražby s orlicí bez označení,¹¹⁸ zůstává otázkou, zda se v uvedené době v Olomouci vůbec razilo.¹¹⁹ Olomoucké ražby by totiž splývaly s brněnskými z období kruhové městské mince, jež měly ve svém obrazu orlici bez prsního štítku a bez písmene.

Dalším problémem, který numismatici dosud nedokáží jednoznačně vyřešit, je původ kruhových mincí z 15. století s nešachovanou moravskou orlicí hledící vpravo, která nese v prsním štítku gotické písmeno G. K dispozici máme dvě hypotézy. Podle jedné jde o ražbu krále Jiřího z Poděbrad, kde litera G znamená počáteční písmeno latinské formy jeho jména. Situována bývá do Jihlavy. Druhá hypotéza uvažuje o moravském městu Jemnici. Opírá se o skutečnost, že Jemnice byla bohatá na rudu, měla výhodnou polohu na křižovatce cest a značný správní význam.¹²⁰ Osobně se přikláním spíše k první teorii. Nabízí se totiž možnost, že tuto minci ra-

zil Jiří z Poděbrad až později jako král v důsledku svých unifikčních snah, jež jsou doloženy nejpozději od poloviny 50. let 15. století. Jistou obdobou oné zvláštní popisované moravské mince jsou snad v Čechách ražené tzv. kruhové haléře kutnohorského typu, označované některými badateli za kladské ražby Jiřího z Poděbrad. Jim je věnována část následující kapitoly. Tato hypotéza však má i svůj nedostatek – proč by Jiří z Poděbrad umístil svou iniciálu do prsního štítku orlice, jak bylo obvyklé u moravských městských ražeb? Tento problém, stejně jako mnohé ostatní, na něž narazí badatel při studiu mincovních poměrů husitské a poděbradské doby, je dán nedostatečnou základnou písemných pramenů, ale i chybějícími novými nálezy, jež by umožnily přinést nové informace.

Dalším městem, kde byla vydávána pouze drobná mince, byl Cheb. Ve druhé polovině 30. let, kdy došlo ke snížení její vnitřní hodnoty, se začalo uvažovat o tom, zda má vůbec ražba těchto téměř bezcenných mincí smysl. Ražba brakteátových chebských haléřů, osmnáctinek groše, které se do té doby v Chebu mincovaly, byla proto úplně zastavena a jejich platnost skončila buď krátce před rokem 1444, nebo v tomto roce. Nadále se brakteátové chebské haléře využívaly již jen jako pagament.¹²¹

O tom, že v českých zemích za interregna působily penězokazecké dílny, nás informují mincovní nálezy, obsahující často kromě pravých i několik falešných kusů.¹²² Jména osob, které za interregna falšovaly mince, většinou neznáme. Výjimku představuje drobný jihočeský šlechtic Jaroš z Drahonice. Na tvrzi v Božejovicích, která mu patřila, byly jeho současníky nalezeny nástroje, jichž používal k falšování peněz.¹²³

O nápravu tíživé finanční situace v zemi, ani o znovuoživení kutnohorských dolů, jak se zdá, se nepokusil nikdo z předchůdců Jiřího z Poděbrad, včetně tak schopného politika, jakým byl Hynek Ptáček z Pirkštejna. Rovněž u Jiřího z Poděbrad musíme předpokládat, že nejméně do jeho obsazení Prahy v roce 1448 do těchto záležitostí nezasáhl. Neustálé půtky několika politických skupin vedené diplomatickými zbraněmi a někdy i válkou neumožňovaly řešení hospodářského útlumu způsobeného husitskými válkami.

Měnové poměry úzce souvisely se stavem obchodu. Obojí tvořilo v obecné rovině ukazatele hospodářské prosperity českých zemí, neboť k rozvoji obchodu, především zahraničního, nemohlo dojít bez stability měny.¹²⁴ Přesto k obnovení obchodních styků Čech se zahraničím, které byly narušeny za husitských válek, došlo nedlouho po uzavření míru roku 1436. Pozitivním momentem bylo mimo jiné přijetí Zikmunda Lucemburského za českého krále.¹²⁵ Čtyřicátá léta znamenala mnoho změn v politickém i hospodářském vývoji země. Smrt Hynka Ptáčka z Pirkštejna vynesla do čela spojených východočeských landfrídu Jiřího z Poděbrad, který byl na sněmu v Kutné Hoře v září 1444 zvolen vrchním hejtmanem. Problémy v hospodářské sféře ovšem přetrvávaly i nadále, jak naznačuje hluboký úpadek pražského obchodu, který trval až do poslední čtvrtiny 15. století.¹²⁶ Kromě nepokojů v zemi, vyvolávaných jednak soupeřením jednotlivých stran mezi sebou, jednak konflikty jednotlivců, působily nepříznivě na ozdravení obchodu i česko-německé antipatie. Táboři i jiní utrakvisté podnikali vpády do německých či rakouských zemí a rakouští i bavorští Němci jim opláceli stejnou mincí. Tato

drobná válka se odehrávala zejména v jižních Čechách a zasahovala nepříznivě do každodenního života obyvatel země.¹²⁷

Mimofádný význam měl rovněž pohraniční obchod, jehož prostřednictvím k nám penetrovaly cizí ražby.¹²⁸ Z nich je třeba upozornit jak na míšeňské a hessenské groše, tak na rakouské, solnohradské a jihoněmecké feniky.¹²⁹

Smrt Hynka Ptáčka z Pirkštejna neznamenal pro jeho stranu žádnou katastrofu. Bylo to dáno tím, že po sobě utrakvistický předák zanechal stejně obratného nástupce. Volba Jiřího z Poděbrad za vrchního hejtmána spojených východočeských landfrídů na sněmu v Kutné Hoře v září 1444 nenarazila na žádný odpor. Velkou roli přitom sehrály Poděbradovy schopnosti a také utrakvistická tradice poděbradského rodu.¹³⁰ Mladý diplomat se stal tehdy spolu s Rokycanou vedoucím představitelům utrakvismu. Jiří z Poděbrad symbolizoval jeho proud politický, Rokycana duchovní.¹³¹ Ptáčkova strana se od nynějška nazývala jednotou Poděbradskou nebo „stranou Čabelického a páně Jiřího“.¹³² Na kutnohorském sněmu byly také obsazeny landfrídni úřady a patrně i úřady horní, neboť je známo, že Jan Čabelický ze Soutic, poručník Ptáčkových dětí,¹³³ byl potvrzen mincmistrem.¹³⁴

Mincmistr (správce mince), oficiálně „mincmistr na Horách Kutných“, který patřil mezi královské úředníky, stál v čele kutnohorské mincovny. Spravoval královské důchody z hor, zajišťoval propůjčování dolů vrchnostem, dohlížel na ražbu mincí a povinnou nabídku drahých kovů, ustanovoval nové konšely a radu důlních měst, a vykonával soudní pravomoc. Nebyl však žádným odborníkem na mincovní záležitosti. Toho představoval úředník mince, pověřený skutečným vedením mincovny a vybíraný často ze šepmistrů nebo konšelů. Úředníka mince, který zodpovídal za jakost ražených peněz i celou technickou stránku jejich ražby, jmenoval mincmistr.¹³⁵

Dne 4. září roku 1444 udělil Fridrich III. městu Chebu právo razit mince,¹³⁶ a sice „*siben phennyng fur ainen Behemischen Grossen, die nem vnd gebe sey, auf das korn, grad vnd solhen slag, als in dem Kunigrich zu Behemen yeczund leuffig vnd gewondlich ist...*“.¹³⁷ Je tedy zřejmé, že se jednalo o drobnou minci, které mělo jít sedm kusů do jednoho pražského groše a jež měla stejnou hodnotu jako horské peníze se čtyřřázem. Nové chebské peníze měly být svým zrnem, střízím a mincovním obrazem shodné s výrobky zemské mincovny v Kutné Hoře. Toto oběživo tedy bylo patrně raženo ještě na čtyřhranném střížku. Myšlenka o totožnosti ražeb chebských, vydávaných nejméně do roku 1446, a kutnohorských nasvědčuje fakt, že mezi identifikovatelnými chebskými ražbami 15. století nejsou známy feniky nebo peníze, jejichž hodnota by tvořila 1/7 hodnoty pražského groše.¹³⁸ Udělení mincovního privilegia chebským měšťanům mělo pro Fridricha zvláštní politický význam. Hledal totiž spojení jednak v církevním sporu mezi basilejským sborem a papežem Eugeniem IV., jednak v konfliktu o Loketskou mezi Vilémem z Ilburka a Kašparem Šlikem, jehož Fridrich podporoval. Mincovním oprávněním si Fridrich hodlal nejen zajistit pomoc obyvatel Chebu, ale zároveň finančně poškodit své české protivníky.¹³⁹ Jedním z důvodů, proč došlo k naplnění mincovního privilegia, bylo očekávání většího zisku z ražby chebských peněz, než z výroby starých nekvalitních brakteátových chebských haléřů, jejichž platnost někdy v této době končila. Chebské peníze,

vlastně dvouhaléře, byly raženy nejméně do roku 1446, než byla znovuoživena výroba chebských haléřů s městským znakem.¹⁴⁰ Tyto haléře se od svých předchůdců lišily, neboť byly oboustranné a na okrouhlém střížku bez čtyřrázu.¹⁴¹

Pro Ladislava Pohrobka nepříznivá situace v Uhrách se obrátila v jeho prospěch po neúspěšné bitvě Vladislava Varnečika proti Turkům u Varny roku 1444. Vladislav v ní padl a Pohrobkovi se tak otevřel prostor k získání uherských stavů, podporujících dříve polského panovníka. Ty ho na květnovém sněmu roku 1445 konečně přijaly za krále. Uhři si zároveň kladli podmínku, že Fridrich, jenž se již dříve zmocnil Ladislava i s jeho uherskou korunou, jim obojí vydá.¹⁴² Ladislava si přáli mít doma také Češi, kteří nadto žádali Fridricha, aby potvrdil Rokycanu jako arcibiskupa. Naděje vkládané do opatrného římského krále se nakonec ukázaly lichými. Stejně jako uherští stavové, narazili i čeští vyslanci na Fridrichův odpor, vyvolaný obavou, že když jednou Ladislava vydá, již ho nikdy nezíská zpátky a nebude tak moci zasahovat do záležitostí obou zemí. Proti podaným nárokům se Fridrich bránil tím, že musí dbát zájmů nejen Čechů, ale i Uhrů, kteří ho rovněž požádali o vydání jeho neplnoletého svěřence. Nezdár opakovaných jednání s Fridrichem vyvolal proti němu v Čechách tak silnou averzi, že se uvažovalo o náhradě Pohrobka jiným kandidátem. Od toho však bylo nakonec upuštěno.¹⁴³

Utrakvisté se museli kromě toho vypořádat s problémem týkajícím se jejich duchovenstva. Chyběl totiž potřebný počet kněží vykonávajících církevní obřady a rovněž svěcení nových adeptů vázlo. Ani Rokycana nebyl všeobecně uznán za arcibiskupa. V březnu 1447 bylo proto vypraveno do Říma poselstvo s úkolem dosáhnout Rokycanova potvrzení a uznání kompaktát. Nový papež Mikuláš V. prosby vyslanců zamítl s odůvodněním, že by arcibiskup nebyl dostatečně materiálně zajištěn a že někteří obyvatelé českých zemí nechtějí být poslušni hlavy Kristovy církve. Slíbil jen, že do Českého království pošle svého legáta, kardinála Karvajala, který bude usilovat o ustanovení arcibiskupa.¹⁴⁴ Kardinál Karvajal ale svého působení v Praze roku 1448 využil k jiným cílům. Zaměřil se na katolickou agitaci a k římské církvi obrátil některé vlažné utrakvisty, např. Menharta z Hradce.¹⁴⁵ Když Karvajal několikrát na žádosti týkající se potvrzení kompaktát a Rokycany odpověděl vyhýbavě, vystupňovala se nenávist proti němu tou měrou, že se rozhodl kvůli vlastní bezpečnosti opustit Prahu.¹⁴⁶

V českých zemích rostla již několik let nespokojenost s Rožmberkovým sklonem k oddalování volby krále. Díky tomu Jiří z Poděbrad získával podporu i u těch, kteří se dříve nehlásili ani k Ptáčkovi, ani k Oldřichovi a stáli mezi oběma tábory. Poděbradská jednota sílila a v Českém království se odehrával nejen zápas dvou stran – Poděbradské a Rožmberské, ale i soupeření mezi jejich vůdci, vedené zprvu diplomatickými prostředky. O tom, kdo se nakonec stane vítězem, měla rozhodnout událost, jejíž přípravy byly pečlivě utajovány. Lidové mínění se obracelo proti Oldřichovi nejen z důvodu již zmíněného, ale i pro jeho přátelské vztahy ke Karvajalovi, který utrakvisty tolik pobouřil. A právě neúspěšná Karvajalova mise i splnutí některých podobojích s katolíky podnítilo Poděbradskou stranu k ráznému činu.¹⁴⁷

Na jejím sjezdu, který se sešel 24. června 1448 v Kutné Hoře, byly projednávány přípravy k dobytí Prahy. Na nich se podíleli nejenom utrakvisté, ale i katolíci, jako např. Jindřich z Michalovic nebo Zdeněk ze Šternberka, pozdější protivník Jiřího z Poděbrad. Jednota Poděbradská totiž nebyla seskupením výhradně náboženským, ale především politickým. Jiří z Poděbrad, který nebyl nikdy náboženským fanatikem, kontakty s katolíky podporoval a stále rozvíjel. Na uvedeném sjezdu byl Jiří z Poděbrad zvolen správcem své strany a od té doby svého titulu i nadále užíval.¹⁴⁸

Dobytí Prahy Jednotou poděbradskou bývá někdy uváděno do souvislosti s reformou v českém mincovnictví poloviny 15. století, a proto je třeba této kapitole věnovat více pozornosti. Válečné přípravy na dobytí Prahy se Poděbradovým stoupencům nepodařilo zcela zatajit. V jihoněmeckých zemích byl kutnohorský sjezd chápán jako předzvěst tažení Čechů proti jejich městům.¹⁴⁹ Existovaly ale také další spekulace: Poděbradská jednota prý chce zasáhnout ve sporu Viléma z Ilburka a Kašpara Šlika o Loketsko, možná ale v rozepři Viléma z Šumburka a Fridricha Saského o hrad Hoyerswerdu v Horní Lužici, nebo v konfliktu Petra ze Šternberka s Fridrichem Saským, či proti saskému panství v severozápadních Čechách. Přípravy Jiřího z Poděbrad byly tedy v zásadě pokládány za protisaský projev.¹⁵⁰ Tím se také nechal zmást Oldřich z Rožmberka, který vůbec netušil, že se schyluje k vyústění mocenského zápasu mezi ním a Jiřím z Poděbrad. Oldřichovo nepochopení vzniklé situace dokládá skutečnost, že v kritické době odjel na sněm do Vídně.¹⁵¹

Na konci srpna roku 1448 se Poděbrad vydal se svou branou mocí, čítající asi 9000 mužů, z Kutné Hory k Plaňanům. Ve vojsku byli přítomni všichni významní členové jeho Jednoty.¹⁵² Od Plaňan vyslal Jiří do Prahy své posly s požadavky, aby mu byl zjednan volný průchod Prahou, aby se k němu Pražané přidali a netrpěli kněží brojící proti kalichu, a aby se týnský farář Mistr Papoušek, Pražská kapitula, konšelé a někteří kněží veřejně zodpovídali z podezření, že pomlouvají Jiříka, protože prý chce vpadnout do Prahy.¹⁵³ Poděbradovi poslové využili své přítomnosti v Praze k agitaci zaměřené na řemeslnickou vrstvu, která je měla připravit na nastávající konflikt. Jiří z Poděbrad, pevně rozhodnutý zmocnit se Prahy, přerušil vyjednávání s městskými špičkami a 1. září vyhlásil Pražanům válku. V noci z 2. na 3. září před svítáním zaútočilo Poděbradovo vojsko na dvou místech na městské hradby: u Vyšehradu a u Karlova (zde spíše jen k odvrácení pozornosti). Nápor byl úspěšný na obou místech, největší část vojska vstoupila do Prahy Vyšehradskou branou. Nikde se Jiřího ozbrojenci nesetkali s větším odporem a při svém nenadálém nočním výpadu ztratili jen jednoho člověka. Ovládnutí Prahy se odehrálo v klidu, bez lidových bouří a za naprosté pasivity jejích obyvatel. Výjimkou bylo vydrancování Židovského města, uskutečněné i přes Jiříkův zákaz násilí a výtržnosti. Brzy poté, co bylo obsazeno Staré a Nové Město pražské, vzdal se Jiřímu z Poděbrad i Pražský hrad.¹⁵⁴

Na Staroměstské radnici přijal Jiří z Poděbrad od Pražanů slib poslušnosti a snad ještě téhož dne dosadil do všech pražských měst nové purkmistry a konšely.¹⁵⁵ Těsně po úspěšném tažení prchli členové Pražské kapituly¹⁵⁶ a stejně tak utekly i některé osoby, které Poděbradská jednota kritizovala. Mezi

ně patřili např. konšelé, úředníci a vlašný utrakvista, týnský farář Jan Papoušek ze Soběslavi. Stejně učinili i němečtí mistři a studenti, jichž začalo v posledních letech na univerzitě přibývat. K příslušníkům předchozí městské správy, kterým se nepodařilo uprchnout, se Jiří zachoval většinou velkoryse. Jen nejvyššího purkrabího a pomocníka Oldřicha z Rožmberka, Menharta z Hradce, který zosobňoval staré poměry v Praze a dlouho přehlížel reakci v tomto městě, Jiří uvěznil na Poděbradech do doby, než se sejde příští sněm.¹⁵⁷ Ovládnutí Prahy Jiřím z Poděbrad ideově sjednotilo utrakvismus, když začlenilo stoupence Mistra Příbrama do Rokycanovy strany a učinilo z Rokycany skutečnou hlavu kněžstva podobojích.¹⁵⁸

Veřejně prospěšná opatření, která Jiří z Poděbrad po ovládnutí Prahy zavedl, a snahy o uklidnění poměrů měly být i jakýmsi předstupněm k ozdravení měnové situace v Českém království. Kromě již zmíněného útoku proti Židům Poděbrad dalším nepokojům zamezil. V tom mu měl pomoci zákaz všech schůzí, tajných i zjevných. Kdo by byl s něčím nespokojen, měl se obrátit na konšely. Nikdo neměl vstupovat do služby k jiným pánům než k Jiřímu z Poděbrad či městským radám. Ležákům bez pánů a lehkým ženám nebylo dovoleno, aby se zdržovali po domech a krčmách, a všichni cizinci byli povinni hlásit se městským radám. Kritizovat Jiřího z Poděbrad i sebe navzájem rovněž nebylo dovoleno.¹⁵⁹ Svou péčí o veřejnou bezpečnost získával Jiří nové přívržence a staré upevňoval ve spolenectví. Dbal o větší jistotu na silnicích, stíhal násilníky a bořil jejich hrady, což mu přinášelo i sympatie obyvatel vedlejších zemí.¹⁶⁰ Svěření nejvyššího purkrabství, po odstranění Menharta z Hradce z politického života, katolíku Zdeňkovi ze Šternberka, bylo chytrým tahem, který měl otupit nedůvěru katolíků vůči Poděbradově osobě.¹⁶¹ Držitel hlavního města království si získával vliv mezi šlechtou i městy a svého dlouholetého rivala, Oldřicha z Rožmberka, postupně odsouval na vedlejší kolej. Na počátku roku 1449 zasáhl správce Poděbradské jednoty ve prospěch oživení hospodářství, když žádal pražské konšely o lepší opatření v obchodu i řemeslech a o povznesení univerzity. Zároveň se zasazoval o návrat těch, kteří byli dříve z Prahy vypovězeni a patrně i vyloučeni z cechů.¹⁶² Na jeho příkaz byli vyzváni cizí obchodníci, aby volně jezdili do Prahy a prodávali zde své zboží.¹⁶³ Podobně jako členům univerzity se i jim zaručovala svoboda, pokud ovšem budou zachovávat míry i váhy a zanechají všech pomluv. Kromě toho bylo nařízeno dodržování cen chleba, nápojů a všech jiných potravin.¹⁶⁴ Přestože Jiří z Poděbrad věnoval již od této doby, kdy se stal de facto nezvoleným zemským správcem, velkou pozornost hospodářským otázkám, přetrvávala, jak se uvádí v literatuře, stagnace pražského obchodu až do poslední čtvrtiny 15. století.¹⁶⁵

S Jiříkovým pražským triumfem a s rostoucím vlivem Poděbradské strany bývá často spojována reforma drobné mince, která zavedla po černých penězích se čtyřrázem, o nichž byla řeč, bílené peníze na okrouhlých střízcích. Tyto okrouhlé peníze obsahuje řada nálezů (např. z Desné u Litomyšle,¹⁶⁶ z Mostiště¹⁶⁷ a z Veselé u Počátek¹⁶⁸), z nichž je největším pokladem českých drobných mincí 15. století nález z Králova Dvora u Berouna, obsahující asi 6700 kruhových peněz a haléřů i starších peněz se čtyřrázem.¹⁶⁹ Někteří numizmatici

používají vedle termínu mincovní reforma také označení mincovní úprava nebo změna.¹⁷⁰ Její časové vymezení závisí na datování posledních peněz se čtyřrázem. Názory na zaražení kruhových peněz kolísaly dříve u jednotlivých badatelů mezi rokem 1423 a čtyřicátými lety 15. století.¹⁷¹ V současné době bývá reforma kladena mezi léta 1450 a 1460. Karel Castelin ve své práci *Heller und Pfennig* uvedl změnu tvaru drobné mince v souvislost se zápisem svatohavelského sněmu z 1. listopadu 1423.¹⁷² Ignác Ladislav Červinka popřel Castelinův názor, když upozornil na skutečnost, že na hradě Sionu, vystavěném roku 1434 a zbořeném roku 1437,¹⁷³ bylo nalezeno 5 kg peněz se čtyřrázem s českým lvem ve dvojitěm kroužku a žádný okrouhlý. Dokázal tak, že peníze se čtyřrázem byly v oběhu nejméně ve třicátých letech, a tím pádem se mohly ještě v této době razit. Sám Karel Castelin ve své stěžejní práci připouští, že ze zápisu svatohavelského sněmu je zřejmé pouze to, že v Kutné Hoře mělo tehdy dojít k ražbě jednostranných peněz.¹⁷⁴ Důležité však je, že i některé nálezy ze čtyřicátých a snad také padesátých let 15. století obsahují pouze peníze se čtyřrázem. Okrouhlé peníze nebyly dosud zjištěny v nálezech ukrytých před rokem 1440, ale nacházejí se pokaždé v celcích pocházejících z let 1445-1465.¹⁷⁵ Určitou úpravu v mincovnictví na přelomu čtyřicátých a padesátých let 15. století dokládají zápis z roku 1459¹⁷⁶ a poznámka v traktátu *Quaerelae de motibus Bohemiae* týnského faráře a pozdějšího utrakvistického odpadlíka Jana Papouška ze Soběslavi, jehož vznik klade Rudolf Urbánek na počátek vlády Ladislava Pohrobka.¹⁷⁷ Vzhledem k těmto okolnostem posunul Castelin, oproti své dřívější hypotéze, mincovní úpravu do období těsně po Jiříkově pražském vítězství nebo po pelhřimovském sněmu v srpnu 1450 a za jejího původce označil samotného správce Poděbradské strany. Svůj návrh na datování reformy do let 1448 až 1450 doložil přesvědčením, že soudobé pojmenování „pražský peníz“, kterým se měla odlišit drobná mince na okrouhlém střížku od starších „horských peněz“ se čtyřrázem, mohlo být používáno pro označení kutnohorských ražeb teprve po sjednocení celé země. Okrouhlým mincím přiřazuje rovněž název „moneta communiter currens“ a penězům se čtyřrázem označení „antiqua pecunia“, jež se objevují v pramenech z šedesátých let 15. století.¹⁷⁸ V článku *O české mincovní reformě roku 1450* odmítá Karel Castelin možnost, že by k úpravě mince došlo již roku 1448 nebo 1449, protože tehdy trvalo napětí mezi jednotou Strakonickou a Poděbradskou. Příhodnější atmosféra k vyhlášení reformy proto mohla podle autora nastat až na konci roku 1450, kdy se poměry v zemi uklidnily.¹⁷⁹ Castelin si rovněž všiml, že v roce 1449 ve Slezsku proběhly nějaké blíže neurčené změny v mincovnictví, které snad měly časovou souvislost s podobným vývojem v Čechách a na Moravě.¹⁸⁰ Jako první mince ražené na okrouhlých střížcích uvádí Castelin velmi jakostní jednostranné peníze č. 58 až 60 s obrazem českého lva, jehož hřívá je složena ze dvou řad větších měsíčků a z třetí řady menších měsíčků na krku. Typy č. 58 a 59 mají v horní i dolní řadě po čtyřech měsíčcích, u typu č. 60 nese horní řada tři, dolní čtyři měsíčky. Pravá zadní tlapa lva je rovná, u typů č. 58 a 59 je ocas nahore uzavřen, u typu č. 60 otevřen. Uvedené peníze mají jakost asi 0,400.¹⁸¹ Pokud se reforma týkala i haléřů, dal by se k nim časově přiřadit snad i halěř č. 65 s českou koru-

nou, složenou ze tří lilií, s kulatou perličkou na konci střední lilie.¹⁸² Těchto kvalitních mincí bylo vydáno poměrně málo a mincovní úprava tudíž nemohla mít trvalý výsledek.¹⁸³

Emanuela Nohejlová-Prátová pokládá zavedení nových peněz se lvem a haléřů s korunkou za doklad „vítězství rytířsko-měšťanského tábora Jiříkova“.¹⁸⁴ Ve svých pracích sice opakuje Castelinův názor, že ke změně došlo buď ve čtyřicátých letech, nebo kolem roku 1450, zároveň však připouští možnost jiného datování.¹⁸⁵ Kruhové peníze a haléře byly, podle jejího mínění, na rozdíl od mincí se čtyřrázem kvalitnější v zrna, ale ne vždy ve své váze.¹⁸⁶ Nohejlová-Prátová upozorňuje na jeden druh peněz obíhajících za Jiříka: jsou to vzácné čtyřhranné, ale již bílené peníze se čtyřrázem, výjimečně dvoustranné, navazující na poslední černé peníze se čtyřrázem a předcházející oněm známým jednostranným bílým penězům s obrazem českého lva, jež popisuje Castelin.¹⁸⁷ Je známo, že výroba drobné mince byla nákladnější než mince hrubé a snaha po úspoře nákladů vedla ke zhoršování jejího zrna nebo váhy, snižování platů pracovníkům mincovního díla nebo ke zrychlení výrobního procesu. Pravidelnost střížků některých kruhových peněz, u nichž chybí stopy po nasazení nebo odsazení nůžek, někdy i slabá miskovitá prohloubenost a především charakter ostřížků (cissalii), dochovaných ve falešné mincovně v Koněpruských jeskyních, vedly Nohejlovou-Prátovou k myšlence, že v Jiříkově době byla používána nějaká technická novinka (patrně průbojník nebo proštípující kleště), která zrychlila jejich výrobu.¹⁸⁸

Proti datování prvních bílých kruhových peněz do přelomu čtyřicátých a padesátých let 15. století se postavil Stanislav Veselý, jenž poukázal na nedostatek stříbra, nutného k zaražení nové hodnotné mince.¹⁸⁹ Rovněž obě písemné zprávy, z nichž vyšel Karel Castelin, totiž zápis českého sněmu z roku 1460 a poznámka v traktátu Jana Papouška ze Soběslavě nejsou zcela průkazné a daly by se vyložit jiným způsobem.¹⁹⁰ Nenajdeme v nich ani slovo o zaražení nějakých kruhových peněz.¹⁹¹ Jejich výroba by se musela, jak píše Veselý, daleko více odrazit v současných pramenech. Domnívá se proto, že k zahájení ražby mohlo dojít teprve od svátku Božího těla roku 1460,¹⁹² neboť tehdy začal Jiří z Poděbrad razit peníze, jež měly z českých zemí vytlačit špatnou cizí minci.¹⁹³ V příštích letech se často odlišovala stará mince od nové, což bylo možné jen za předpokladu, že je každý dokáže od sebe rozoznat. Určit jednotlivé varianty kruhové mince by byl pro laika velký problém, ale rozdíl mezi penězi se čtyřrázem a kruhovými penězi byl zřejmý již na první pohled.¹⁹⁴

Veselý, jehož závěry zní logicky, klade do padesátých let ještě výrobu peněz se čtyřrázem, avšak nevěnuje se poznámkám o kvalitní minci a hospodářské konjunktuře v době Jiříkova správcovství, s nimiž se setkáváme v pramenech. Podle názoru Lubomíra Nemeškala lze předpokládat určité zlepšení kvality peněz se lvem a možná i haléřů s korunou kolem poloviny 15. století, avšak není nutné spojovat tuto úpravu i se změnou jejich tvaru, ke které mohlo dojít někdy po roce 1450,¹⁹⁵ snad při Jiříkově zásahu do českého mincovnictví o deset let později.¹⁹⁶ Domnívám se, že k zaražení hodnotné drobné mince, ještě se čtyřrázem, mohlo dojít i později než na konci roku 1450, jak tvrdí Castelin. Příhodná doba k uskutečnění reformy Jiřím z Poděbrad nastala po svatokateřinském

sněmu, rozpuštěném na začátku ledna 1451, na němž bylo jednáno o zemských záležitostech, např. o svobodě silnic, zákazu „falší“, výbojů, loupeží, pálení a přechovávání zlodějí. Nastolení veřejné bezpečnosti a řádu představovalo problém, který bylo nutno po skončení války mezi jednotou strakonickou a poděbradskou co nejdříve vyřešit, a jeho zvládnutí patrně předcházelo ozdravení v oblasti mincovní. Další událostí, jež by se dala spojit s Jiříkovou nápravou drobné mince, byl zisk zemského správcovství na konci dubna 1452, neboť důležitost úřadu Jiříka přímo opravňovala zasahovat do tak zásadních otázek, jakými mincovní poměry bezesporu byly. Ve sněmovním zápise z roku 1460 je sice napsáno, že „peníze s přísadou stříbrnou“ obíhaly před deseti lety, což sice dává za pravdu teorii Castelinově, otázkou však zůstává, zda je ono časové určení přesné a není-li bráno jen orientačně. Castelin měl, jak se zdá, pravdu, když ve své práci *O české mincovní reformě roku 1450* ukázal na malou pravděpodobnost, že by k ní došlo v neklidných letech 1448 až 1449, kdy byla země rozdělena na dva spolu zápasící tábory. Je třeba si také uvědomit, že Jiřík po zisku Prahy věnoval pozornost poměrům v hlavním městě a staral se o povznesení pražského obchodu a řemesel, a teprve později se zaměřil na celozemské záležitosti. S přihlédnutím k těmto okolnostem nepovažuji za chybu včlenit zaražení kvalitních peněz se lvem a snad i haléřů s korunkou do let 1450 až 1452. Co se týče zaražení prvních kruhových peněz, domnívám se, že není nutné klást do stejné doby změnu tvaru a zvýšení obsahu stříbra v drobné minci. Rád bych se přidržel teorie Stanislava Veselého, poukazující na nutnost zřetelně odlišit starou minci od nové po reformě doložené roku 1460, která datuje první kruhové peníze do tohoto roku. Jedná se však jen o hypotézu, neboť postrádáme dostatečnou základnu písemných pramenů, o níž by se dalo opřít. Zrovna tak chybějí i nové nálezy mincí, potvrzující dosavadní teorie o zkvalitnění mince a změně jejího tvaru.

Po ovládnutí Prahy žádal Oldřich z Hradce, aby byl jeho otec Menhart propuštěn, Praha aby mu byla vydána nazpět a ti, co byli zbaveni svých úřadů, aby je mohli znovu zastávat.¹⁹⁷ Současně se připravoval k válce s novým pánem Prahy. Mezitím Menhart z Hradce ve vězení na Poděbradech těžce onemocněl. Jiřík, který se obával, aby nebyl považován za strůjce jeho smrti, propustil Menharta na svobodu. Ten však během cesty na Karlštejn 3. února 1449 zemřel. Jako reakce na Menhartovo úmrtí se uskutečnil o tři dny později u Václava z Michalovic sjezd rožmberské strany, na němž byla uzavřena Strakonická jednota.¹⁹⁸ Válka, která následně mezi oběma stranami vypukla, byla přerušena až v dubnu uzavřením hradecké smlouvy. Ta nastolila příměří až do dne sv. Jiří následujícího roku. Zemský pořádek byl hradeckou smlouvou svěřen do rukou čtyřem poprávcům.¹⁹⁹ Doma i v cizině vznikly pomluvy, jimž mnozí věřili, že Jiřík Menharta z Hradce otrávil.²⁰⁰ V této napjaté době zastihla Jiříka smutná událost – 19. listopadu zemřela jeho první žena, sotva šestadvacetiletá Kunhuta ze Šternberka.²⁰¹ Válka se po vypršení příměří – i přes některé pokusy o prostředkování – rozhořela nanovo. Konečné smíření obou stran bylo zahájeno sjezdem na hradu Vildštejně²⁰² v červnu 1450 a jednáním v Pelhřimově v červenci až srpnu téhož roku,²⁰³ a dokončeno pražským svatokateřinským sněmem v lednu 1451, na němž bylo

zakázáno falšování mince.²⁰⁴ Oldřich z Rožmberka přestal být vůdcem Strakonické jednoty a zanedlouho rezignoval i na řízení zemských záležitostí. S válkou mezi Strakonickou jednotou a Jiřím z Poděbrad souvisela výprava do Míšně na podzim roku 1450, kterou chtěl Jiřík donutit Fridricha Saského k vyřešení sporu o česká léna, jež byla v saských rukou. Ačkoli zaznamenalo Jiříkovo vojsko nepochybné úspěchy, jako např. dobytí Gery, představoval spor o česká léna v Sasku tak komplikovaný problém, že nemohl být zatím rozhodnut.²⁰⁵

Důležitým zlomem v životě Jiříkově i celé země se stal sněm, který se sešel 23. dubna roku 1452 v Praze, za účasti členů jednoty Poděbradské i Strakonické. Jiřík, jenž zde byl zvolen za zemského správce na dobu dvou let, se opíral o předběžný souhlas Fridricha III. s touto funkcí. K dispozici dostal jedenáctičlennou radu, tvořenou čtyřmi pány Strakonické jednoty, pěti rytíři Poděbradské jednoty a dvěma zástupci měst.²⁰⁶ K jednání se nedostavili Rožmberkové a někteří z jejich přátel. Ústup vlivu Oldřicha z Rožmberka na zemské záležitosti dokumentuje skutečnost, že sjezd mohl proběhnout i bez účasti jihočeského velmože. Zemský správce dostal za úkol obsazovat úřady a zemské soudy, spravovat královské důchody a usilovat o veřejnou bezpečnost. Držitelé zastavených královských statků, kteří se nemohli prokázat řádnými zápisy, měli svůj majetek vydat Jiříkovi. Kdo by nechtěl uznat usnesení sněmu, stával se rušitelem zemského řádu. To byla vlastně skrytá hrozba vůči rožmberské straně i táborům, proti nimž Jiřík ještě ten samý rok zakročil.²⁰⁷

Prvním Jiříkovým úkolem bylo dosáhnout všeobecného uznání svého úřadu. Nejdříve vytáhl s vojskem k Táboru, který se překvapivě bez jakéhokoliv odporu zemskému správcovi vzdal. Opakovala se vlastně historie stará čtyři roky, kdy Jiřík stejně snadno a bez zbytečného krveprolívání ovládl Prahu.²⁰⁸ Tábor byl od té doby začleněn do organizace královských měst podřízených podkomořskému úřadu. Nesmlouvavě se Jiřík zachoval k těm, kdo ho za zemského správce nechtěli uznat. Tak i dva přední táborští teologové, Mikuláš z Pelhřimova a Václav Koranda skončili ve vězení, nejprve na Staroměstské radnici a později na několika Poděbradových hradech, kde nakonec zemřeli.²⁰⁹ Na Jiříkovu obranu je třeba říci, že se k takovým krutým prostředkům uchýlil jen zřídka.

Po pokoření Tábora, znamenajícím konec jeho politicko-mocenské a nábožensko-ideové autonomie,²¹⁰ pokračoval Jiřík ve svém triumfu. Obrátil se na jihočeské katolíky, z nichž se mu nejdříve vzdal pán na Hluboké, Jan Popel z Lobkovic. Za ním následoval Poděbradův dlouholetý rival, Oldřich z Rožmberka, pro nějž představovalo uznání Jiřího z Poděbrad velkou osobní porážku a ukončení aktivního zasahování do zemských záležitostí.²¹¹ Po zlomení odporu jihočeského velmože získal Jiřík vojenským tažením na svou stranu města Písek, Klatovy, Domažlice, Sušici, Žatec, Louny a Cheb, pány Hynka Krušinu ze Švamberka a Matese Šlika na Lokti, i plzeňský landfríd. Zbytek opozice se k zemskému správcovi přihlásil na pražském svatohavelském sněmu.²¹²

Svatohavelský sněm 1452 přijal za českého krále Ladislava Pohrobka, avšak za krále voleného a ne dědičného, s tím, že je Ladislav povinen schválit stavovské požadavky náboženského i politického rázu. To vyjadřovalo stanoviska

nejen Jiříkových sympatizantů, ale i některých katolíků, majících zájem na nerušeném držení královských a církevních statků.²¹³ Královská kapitulace se vztahovala na potvrzení Rokycany jako arcibiskupa, připojení Rakousk k Českému království, zrušení zápisů Fridricha III., vztahujících se k zemím Koruny české, a na požadavek, aby si Ladislav zřídil své sídlo v Čechách.²¹⁴

Do stejné doby, kdy se uskutečnilo Jiříkovo tažení proti jeho odpůrcům, jak je naznačeno v hrubých rysech výše, spadá i obležení Fridricha III. rakouskými stavy ve Vídeňském Novém Městě; stavy cisaře donutily, aby vydal Ladislava jejich vůdci, Oldřichu Celskému. Na povstání se podílel také Oldřich z Rožmberka se svými syny, jenž viděl ve spojenectví s rakouskou šlechtou poslední příležitost k získání ztracené pozice na úkor Jiřího z Poděbrad.²¹⁵

Na konci dubna roku 1453 přijel do Vídně k jednání s Ladislavem o stavovských požadavcích zemský správce se svými průvodci. Ladislav přistoupil na předložené sněmovní požadavky a slíbil, že se v červnu téhož roku dostaví do Čech ke korunovaci. Současně prodloužil Jiříkovi správcovství země na dalších šest let.²¹⁶ Dohoda navazovala na předešlý sjezd českého poselstva s Ladislavem, na němž Pohrobek mimo jiné slíbil, že se postará o znovuzřízení dolů v Kutné Hoře.²¹⁷ Podle mého názoru lze za propagátora myšlenky na oživení kutnohorské těžby považovat Jiřího z Poděbrad, který patrně již tehdy začal budovat základy své pozdější měnové politiky.

Ladislavova korunovace byla jeho zástupci kvůli nedostatku financí na tak nákladnou cestu odkládána, a proto přijel příští král do Prahy teprve 24. října 1453.²¹⁸ Slavnostní akt proběhl o čtyři dny později v chrámu sv. Víta, kde Ladislav přijal odznaky své moci z rukou olomouckého arcibiskupa Jana Háze, neboť Jan Rokycana nebyl za pražského arcibiskupa oficiálně uznán. Příští den se nový král odebral s průvodem z Pražského hradu do Králova dvora a mezi lidi byly při té příležitosti, podle starého zvyku, rozhazovány peníze. Je však nemožné jednoznačně posoudit, zda se jednalo o mince čtyřhranné, nebo kruhové, natož určit jejich typ.²¹⁹

3. Hospodářská konsolidace za Ladislava Pohrobka

„Tehdáž země u velikém upokojení bieše: neb ze všech zemí okolních kupci jeli sú a zbožie všelikteraká nesechu, když se již Čechové byli pospokojili. A všecko jest lacino bylo [...] A tak ta lacinost byla i za zpravování pana Jiřího, najvyššieho zpravce královstvie českého, i potom také při těch časích za jeho kralovanie krále Jiřího v Praze za niekoľiko let [...]“²²⁰

Zápis Starých letopisů českých upozorňuje na konsolidaci hospodářských poměrů za vlády „krále holce“, kdy vzrostla intenzita obchodních styků Čech se zahraničím, částečně narušená mocenskými pútkami v letech čtyřicátých. Tyto pozitivní tendence souvisely se všeobecnou obnovou politikou a zavedením řádu v zemských věcech. Padesátá léta tvoří jakýsi protipól k předchozímu období anarchie, vyplněnému soupeřením mezi několika různě politicky orientovanými skupinami stavů. Do Čech jezdili kupci z dalekých zemí, kteří přiváželi na trhy velké množství laciných výrobků, a stoupal

i počet cechovních organizací.²²¹ Praha rozvíjela obchodní kontakty se Švýcarskem, Poznání, Kališí, Berlínem, Frankfurtem n. Odrou, Salcburkem a Norimberkem.²²² Podobně vzkvétaly i sousední rakouské země, o čemž svědčí výrazná láce, která je v polovině 50. let doložena ve Vídni.²²³

Z Čech se vyváželo dříví, máslo, sýry, ryby, vlna, plátno, kůže, ale především zemědělské produkty, které putovaly zejména do Německa. Vývoz piva dosáhl takového množství, že ho sousední země zakazovaly brát.²²⁴ V Čechách, na Moravě, v Lužici a ve Slezsku se zvýšil objem výroby laciných suken, exportovaných na jih a východ Evropy.²²⁵ Mezi dovozní artikly patřilo víno, transportované z Itálie, Tyrol a Rakous, z Itálie a Tyrol se k nám rovněž dostávala tzv. „těžká pití“, ze Solnohradska, Pasova a Míšně sůl, z Polska měď, olovo, vosk a dobytek, z Benátek sklo, mýdlo, tenké plátno a orientální látky, z Brabantska, Porýní a Pruska kožešiny a z Nizozemí barevná a jemná sukna.²²⁶ V Praze získali vedoucí postavení norimberští obchodníci, kteří se specializovali na dodávky kramářského zboží.²²⁷

Rozjitřené poměry se rychle uklidňovaly a činnost starých institucí znovu ožívala. Důležitou podmínkou hospodářského vzestupu se stala skutečnost, že v uvedené době nedocházelo k živelným pohromám, tak častým v předchozích letech. Jednou z příčin povznesení obchodu, který byl ale na druhou stranu zatěžován velkým množstvím cel a mýt, bylo zajištění veřejné bezpečnosti na silnicích a ve městech.²²⁸ Spolu s obrodou hospodářskou kráčela reorganizace politická a náboženská. Díky těmto úspěchům vlády Ladislava Pohrobka rostla i popularita zemského správce, jenž celé reformní dílo řídil.

Důsledkem vyčerpání starých nalezišť drahých kovů v Evropě před první polovinou 15. století bylo úsilí o objevení nových a znovuotevření starých ložisek v 50. a 60. letech téhož století. Podobné snahy si vynuly pozornost Jiřího z Poděbrad, který zařadil nápravu kutnohorských dolů mezi nejdůležitější zemské záležitosti. Většina dolů byla po husitských válkách vyřazena z provozu. Od 50. let se postupně obnovovala těžba ve všech pásmech, avšak nedostatek provozního kapitálu i odborníků, a technické problémy hlubinné těžby výrazně zpomalovaly jejich rozvoj.²²⁹ V řadě dolů se pracovalo na odvodnění, neboť byly od husitských válek zatopené, a nemalé obtíže působila i hlubinná těžba, sahající někde do hloubek 500–600 metrů.²³⁰ Obnova starých důlních děl představovala velmi nákladnou záležitost, a zvýšení výnosů kutnohorských dolů zůstalo proto na dlouhou dobu jen zbožným přáním, což dokládá absence ražby pražských grošů až do roku 1469.²³¹ Pozvolný vzestup horního podnikání se stal určujícím momentem obnovení hospodářské a politické moci Kutné Hory.²³² Přesto, že zahraniční kapitál v 50. a 60. letech nepodporoval těžbu, usilovali Norimberčané o ovládnutí českého obchodu s kovy.²³³

Podobně jako v předchozím desetiletí pronikaly do českých zemí v důsledku pohraničního obchodu především z Bavorska a Rakous cizí drobné mince fenikového typu, penetrující při dalším peněžním styku hlouběji do vnitrozemí. Doklady o značném množství těchto mincí v tehdejším oběživu přinášejí nálezy mincí z let 1450 až 1471.²³⁴ Mezi hrubou mincí hrály vedoucí úlohu grošové ražby míšeňské

a hessenské, proudící na naše území prostřednictvím cizích obchodníků nebo působením Sasů v severních Čechách, a nahrazující mizející pražské groše Václava IV. a jeho předchůdců.²³⁵

V majestátu Ladislava Pohrobka z 15. června 1454, udělujícím práva pregěřům, minciřům, přepalovačům a ostatním zaměstnancům kutnohorské mincovny, je ohlášen úmysl panovníka razit nejen peníze, ale i groše, o něž byla stále velká nouze.²³⁶ K zaražení Ladislavových grošů skutečně došlo, avšak jejich výroba, trvající jen krátkou dobu, měla pouze reprezentační charakter a nemohla proto nijak výrazně ovlivnit mincovní poměry v Českém království. Rozhodně se nejednalo o ražbu pražských grošů ve velkém měřítku, protože se v mincovním řádu z roku 1469 praví, že se Ladislav, Albrecht Habsburský, ani Zikmund nepostarali o obnovení jejich výroby.²³⁷ Z ikonografického hlediska jsou shodné se staršími groši českých panovníků – na aversu je ztvárněna česká koruna, na reversu český lev – rozdíl je jen v opisu na lící straně, který zní „Ladislaus Primus“. Zjistit, kdy Ladislavovy groše vznikly, je nanejvýš problematické, neboť v současné době známe pouze dva exempláře těchto vzácných mincí. Podle jedné teorie vznikly Ladislavovy groše při jeho korunovaci na konci října roku 1453,²³⁸ podle jiné v druhé polovině následujícího roku, kdy Pohrobek navštívil Kutnou Horu.²³⁹ Podobnost obrazů koruny i lva na groších Ladislavových a Jiříkových, poukazující na společného rytce želez, přivedla Emanuelu Nohejlovou-Prátovou na myšlenku dodatečného vzniku Ladislavových raritních grošů, společně s groši Jiříkovými.²⁴⁰ Mezi další, neméně vzácné mince tohoto období patří také tzv. tlustý groš Ladislava Pohrobka.²⁴¹ V 50. letech 15. století je něčím naprosto nezvyklým, neboť většího rozšíření došly tlusté groše teprve v období panování Vladislava Jagellonského.

Nejpoužívanějšími nominály byly stále peníze. Vzhledem k nedostatku grošů nezbývala jiná možnost, než splácet i velké částky drobnou mincí, přestože se jednalo o zdlouhavou proceduru.²⁴² Některé platby byly skládány i v haléřích, které jsou však v nálezech zastoupeny jen výjimečně.²⁴³

O ražbě na Moravě nemáme pro počátek vlády Ladislava Pohrobka žádné jisté informace. Rozkvět činnosti moravských městských mincoven spadá do období husitských válek a do 2. poloviny 15. století. Výrobu mincí na Moravě lze tedy v první polovině let 50. jen hypoteticky předpokládat, a sice v městských mincovnách v Brně, Jihlavě, Znojmě a snad v Olomouci. Pokud se zde opravdu razilo, šlo jistě jen o drobnou minci, kterou tvořily patrně ještě čtyřhranné peníze s moravskou orlicí s prsním štítkem.²⁴⁴

Lépe jsme zpraveni o mincovních poměrech ve Slezsku, kde razila kolem poloviny 15. století jednotlivá knížectví i města. Jednalo se o knížectví vratislavské, hlohovské, minsterberské, opolské, těšínsko-osvětimské a o knížectví Lehnicí a Břeh.²⁴⁵ O mincování ostatních slezských knížectví v polovině 15. století nemáme zprávy. Úpadek mincovnictví, trvající od roku 1420, vyvrcholil právě v této době. Největší podíl na neuspokojivých měnových poměrech nesla slezská města, kterým často knížata za roční plat dovozovala razit mince. Vydávání nekvalitního oběživa a pronikání nejrůznějších cizích mincí způsobovalo hospodářské zmatky, jež se odrazily i v soudobých

kronikách.²⁴⁶ Značné nesnáze v peněžním hospodářství země vyvolala rovněž roztrfštěnost mincovní výroby i odlišný metrologický základ oběživa obou částí Slezska. Náprava měla vzejít z dolnoslezské mincovní dohody, uzavřené dne 2. srpna 1450 mezi vratislavským biskupem Petrem, vévodkyní Markétou, vratislavským knížectvím, Svidnicí-Javorem a Lehnicí, jež čelila snižování jakosti tehdy obíhajících slezských haléřů. Účastníci smlouvy se rozhodli razit po dobu deseti let 4-lotové halře, přičemž každý rok smělo být vydáno maximálně 5000 hřiven haléřů. Snahy o konsolidaci slezského mincovnictví však nedošly svého cíle, neboť se řečený mincovní svaz o dva roky později rozpadl.²⁴⁷

Kromě Kutné Hory, Chebu, několika moravských měst, slezských měst a knížectví existovala ještě jedna oblast známá svojí mincovní činností a spojená s osobou Jiřího z Poděbrad a jeho synů – Kladsko. Jiří z Poděbrad se snažil získat toto dědictví po Půtovi z Častolovic již dlouho před nastoupením Ladislava Pohrobka na český trůn. Přesto, že si zemský správce zajistil u Ladislava potvrzení zápisů na toto území, skončilo zdlouhavé jednání teprve po smrti Hynka Krušiny z Lichtenburka, tehdejšího pána Kladska, v roce 1454. Jiří z Poděbrad uzavřel smlouvu se synem Hynka Krušiny z Lichtenburka, Vilémem, dne 16. května 1454. Podle této dohody odkoupil Jiří z Poděbrad Kladsko za 23 400 kop a spolu s ním mu připadlo i minsterberské knížectví.²⁴⁸ Ze svého zámku v Kladsku, který často navštěvoval, vybudoval reprezentační sídlo, čemuž napomohlo i povýšení celého území císařem Fridrichem dne 7. prosince 1462 na hrabství. Zde přijímal Jiří z Poděbrad v pozdějších letech vyslance poddaných měst, slezská knížata a cizí panovníky. Například v červenci roku 1466 vydal na kladském zámku za přítomnosti slezských knížat Konráda Olešnického, Fridricha Lehnického, Přemka Těšínského a zástupců stavů knížectví svídnického a javorského známý manifest k Matyáši Korvínovi, jehož autorem byl Řehoř z Heimburka.²⁴⁹ Vlastnictví Kladska a Minsterberska tvořilo součást programu Jiřího z Poděbrad, směřujícího k pevnému připoutání Slezska k Čechám.²⁵⁰ S tímto politickým programem souvisely snahy o mincovní unifikaci nejen zemí Koruny české, ale i celého středoevropského regionu. Jedním z prvních dokladů unifikačního úsilí zemského správce ve Slezsku byla mincovní úmluva z ledna 1455, potvrzená Ladislavem Pohrobkem, již uzavřeli Jiří z Poděbrad, jako pán Kladska a Minsterberska, vratislavský biskup Petr, hlohovský vévoda Vladko, vratislavský a svídnický hejtman Jindřich z Rožmberka a města Svidnice a Javor. Smlouva navazovala na vzpomenutou dolnoslezskou mincovní dohodu ze srpna 1450. I ona byla vyhlášena na 10 let a během každého roku se mělo vyrazit 5000 hřiven slezských haléřů jakosti 0,250 (4 loty), kterých šlo 17 na jeden pražský groš. Jak se zdá, byla roční kvóta dodržována pouze Jiřím z Poděbrad a městy v javorsko-svídnickém knížectví.²⁵¹

Na základě dojednaného aktu se stal Jiřík, podobně jako jeho předchůdci v Kladsku, držitelem mincovního práva, kterého zanedlouho využil. Jak dokládají soudobé historické prameny, byla nová kladská mince zaražena buď ještě v roce 1455, nebo o rok později. Kdy využili mincovního práva Jiříkovi potomci, nevíme. Rozhodně se tak nemohlo stát před rokem 1462, neboť tehdy došlo k udělení Kladska v dědičné

korunní léno dvěma Jiříkovým synům, kteří rovněž obdrželi od Fridricha III. mincovní oprávnění.²⁵²

Přestože Jiříkovy kladské halěře nebyly co do jakosti horší než ražby ostatních signatářů mincovní dohody, vzbudily nedůvěru u obyvatel města Vratislavi, nábožensky zaujatých proti utrakvistickému majiteli Kladska. Vratislavští je sice zakazovali brát,²⁵³ ale svým příkladem se jim nepodařilo ovlivnit jiná slezská území.²⁵⁴ Zdeněk Nechanický s Oldřichem Šafářem zařazují mezi ražby Jiřího z Poděbrad z doby před jeho nastoupením na český trůn skupinu halěřů připomínajících svojí fabrikou české kruhové peníze se lvem ražené v Kutné Hoře, metrologicky však příbuzné se slezským prostředím.²⁵⁵ Možnost jiného určení typologie a některé otázky, které při studiu těchto mincí vyvstanou, si vynucují, abychom se u kladských ražeb chvíli zdrželi. Jiříkovy tzv. halěře kutnohorského typu jsou jednostranné, s perlovcem (výjimečně bez něj – viz typ č. 11, který autoři považují spíše za peníz), v němž je vyobrazen český dvouocasý lev s vyplazeným jazykem, jehož hřívá sestává ze dvou řad měsíčků. Pod ocasem u zadní tlapy lva minuskulní (typ č. 8 a 9), nebo majuskulní písmeno „G“ (typ č. 10). K mincím podobajícím se svojí fabrikou výrobkům kutnohorské mincovny, počítají autoři i výše zmíněný typ č. 11, jednostranný peníz se lvem, bez perlovce, dvojnásobek kladského halěře.²⁵⁶

Časové zařazení kruhových halěřů kutnohorského typu do doby Jiříkova správcovství však bude třeba ještě ověřit. Dobře rozpoznatelný perlovec totiž dovoluje datovat kruhové halěře kutnohorského typu spíše k roku 1469, kdy mincovní reforma Jiřího z Poděbrad z téhož roku zavedla, jak se často soudí, na kutnohorských mincích tento ozdobný prvek. Kruhové halěře kutnohorského typu Jiřího z Poděbrad svádějí proto k hypotéze, zda se pro Kladsko nerazily přímo v kutnohorské mincovně,²⁵⁷ nebo jestli nebyl vyslán do Kladska řezač želez z kutnohorské mincovny, pokud ovšem nedošlo ke zhotovení razidel již v Kutné Hoře. Jejich celkové ztvárnění se totiž výrazně liší od všech kladských ražeb Jiříkových předchůdců i následovníků dokonalým technickým provedením. Na základě podaných informací je zjevné, že popsané ražby nelze jednoznačně zařadit nejen časově, ale ani místně. Domnívám se, že by vznik kruhových halěřů kutnohorského typu bylo možné klást vzhledem k jejich výraznému perlovcem k roku 1469, případně do doby těsně po tomto roce.²⁵⁸

Poděbradova kruhová mince kutnohorského typu, začleňovaná mezi kladské ražby, vyvolává rovněž otázku, zda by litera „g“, umístěná u ocasu lva a interpretovaná jako název místa, kde vznikla, nemohla být spíše počátečním písmenem latinské formy panovníkova jména Georgius. Vede nás k tomu fakt, že písmeno „g“ nacházíme i na jedné moravské ražbě, přibližně ze stejného časového úseku, připisované buď Jiřímu z Poděbrad, nebo městu Jemnici.²⁵⁹ Napodobení fabriky kutnohorských peněz i písmeno „g“ na halěřích Jiřího z Poděbrad, popsaných Nechanickým a Šafářem, by totiž plně odpovídalo snahám panovníka o unifikaci mince v českých zemích. Spojovacím článkem mezi moravskou ražbou s nešachovanou orlicí s prsním štítkem a gotickým písmenem „g“, kruhovými halěři a penízem kutnohorského typu, jimiž jsme se zabývali, i dosud neobjasněným halěřem s gotickou iniciálkou g na jedné a korunou na druhé straně,²⁶⁰ je právě litera

„g“. Zjistit původ uvedeného označení v době, která se velmi často uchýlovala k vyobrazování různých písmen na mincích, jako je tomu i v případě moravských městských ražeb, je však značně obtížné, a lze tedy jen doufat, že pozdější bádání tento problém uspokojivě vyřeší.

Domněnka, že by kruhové halěře kutnohorského typu byly raženy před nastoupením Jiřího z Poděbrad na český trůn, je nejistá i vzhledem k prakticky nedatovatelným následným ražbám jeho synů.²⁶¹ Jednostranné halěře potomků Jiřího z Poděbrad, označované jako typy č. 12–15, svým vzhledem na ražby pozdějšího „krále dvojího lidu“ překvapivě nenavazují. Písmeno „g“, se kterým se setkáváme také na těchto mincích, dovoluje tušit, že mohly být vydávány jménem Jiřího z Poděbrad. S halěři kutnohorského typu mají společně ještě to, že jsou jednostranné a některé jsou zdobeny perlovcem. Na aversu je vyobrazen český lev s vyplazeným jazykem, většínou se splývavou hřívou. Minuskulní, výjimečně majuskulní (typ č. 15) písmeno „g“ se nachází mezi ocasem a tělem lva. U typu č. 14 je u pravé zadní tlapy lva drobná pěticipá hvězdička.²⁶² Myšlenka, že by byly vydávány ještě za Jiříkova života po halěřích kutnohorského typu, se mi zdá nepravděpodobná především proto, že by tak cílevědomý panovník jako Jiří z Poděbrad, opustil najednou program mincovní unifikace, prosazovaný nejpozději od poloviny 50. let (jehož vyjádřením byly patrně i halěře kutnohorského typu, napodobující české kruhové peníze s perlovcem). Nelze proto vyloučit zařazení údajných halěřů Jiříkových synů, nejevících žádnou příbuznost s kruhovými kutnohorskými penězi, do starší doby než tzv. halěře kutnohorského typu s písmenem „g“, tedy někde před rok 1469.

Dalšími kladskými mincemi s minuskulní literou „g“ mezi tělem lva a smyčkou ocasu jsou jednostranné peníze bez perlovce, označené jako typy č. 6 a 7, které autoři datují do druhé poloviny 40. let 15. století. Na aversu vystupuje korunovaný, poněkud zavalitější dvouocasý lev s vyplazeným jazykem. Typ č. 6 má u pravé zadní tlapy lva drobnou pěticipou hvězdičku.²⁶³ Na základě výše zmíněných důvodů by mohly být, ovšem pouze hypoteticky, i tyto mince připsány Jiřímu z Poděbrad. Výtvarně vycházejí z halěřů někdejšího pána Kladska, Půty z Častolovic, na rozdíl od nich však nejsou dvoustranné, ale již jednostranné. S halěři Půty z Častolovic mají podobnou fabriku a logicky tedy patří před typy č. 12–15, i před halěře kutnohorského typu, v čemž se s autory práce shodují. Podle mého názoru však nebyly raženy ve druhé polovině 40. let, ale až o deset let později, kdy se stal Jiří z Poděbrad držitelem mincovního práva v Kladsku. Lze se domnívat, že by tyto peníze snad mohly představovat nejstarší Jiříkovy kladské ražby po roce 1455. Naznačená řešení nejasností spjatých s chronologickým určením některých kladských ražeb budiž považována za hypotetická, neboť k rozluštění tohoto složitého problému zatím chybí potřebné množství nálezového materiálu i věrohodné písemné prameny.

Po Ladislavově korunovaci Jiří z Poděbrad své vlivné postavení ještě zvýraznil a vystupoval tehdy jako rovnocenný Ladislavův partner, který spolu s králem představoval nejvyšší veřejnou moc.²⁶⁴ Zemský správce hodlal pokračovat v započaté restauraci českého státu a doufal, že Ladislav do stojí svému slibu a alespoň nějaký čas zůstane v Praze. Snažil

se využít Ladislavovy přítomnosti v Čechách a zaštitit se jeho autoritou, aby tak mohl snáze provést politickou i hospodářskou konsolidaci země. Jako záminku nutnosti Ladislavova setrvání v Praze použil patrně Jiřík plánované přijetí vazalské přísahy od slezských knížat, přičemž asi poukázal na obnovení zemského řádu, zahájení zemského soudu, jistější vybiřování berně, Ladislavovu účast na příštím sněmu a upozornil na mor, který tou dobou sužoval Vídeň. Aby mladému králi co nejvíce zpříjemnil život v Praze, nechal pro něj opravit část králova dvora na Starém Městě pražském, v jehož areálu zřídil zahradu.²⁶⁵

O tom, že Jiříkova péče o veřejné záležitosti přinesla své ovoce, svědčí závěry korunovačního sněmu, konaného v listopadu roku 1453. Na sněmu bylo usneseno, že bude v co nejkratším čase zahájena revize pozemkové držby, kterou byla pověřena pětičlenná komise. Revize se týkala královské i církevní půdy a její držitelé měli povinnost prokázat se před komisí příslušnými zápisy. Kdo by takový dokument nevlastnil, měl pod trestem ztráty hrdla i statků vydat zboží do příštích Hromnic zemskému správci. Zemští škůdci měli být stíháni, psanci byli povinni dostavit se do Hromnic před krále a zemského správce, nebo krajského popravce, a slíbit, že se polepší. Vyhlášena byla svoboda starých silnic, nová cla nesměla být zřizována. Další ustanovení se týkalo falešné mince, za niž měl být trestán nejen její výrobce, ale také ten, kdo by jí platil.²⁶⁶ Podobná nařízení zakazující falšování mince známe i z předcházejícího období, např. ze zápisu svatokateřinského sněmu z roku 1451,²⁶⁷ z svolání nymburského sjezdu boleslavského kraje (o 11 let dříve),²⁶⁸ či z čáslavského sněmu spojených krajů kouřimského, čáslavského, chrudimského a hradeckého, rovněž z roku 1451.²⁶⁹ To jen potvrzuje skutečnost, že penězokazecké dílny byly v českých zemích značně rozšířené nejen v 60. letech 15. století (jak bude ukázáno v příští kapitole), ale i v období předcházejícím. Jejich existence představovala velký problém, neboť citelně poškozovaly státní pokladnu, a tím i hospodářský stav země. Jiřímu z Poděbrad se patrně podařilo na nějaký čas nesnáz s penězokazeckými dílnami překonat, jak vysvítá z traktátu Jana Papouška ze Soběslavi, informujícího o minci „*kteřá jest zfalšována, ač nyní něco opravena jest zase*“.²⁷⁰ I přes tento částečný úspěch penězokazecká činnost, jejíž růst podnítila tehdejší ražba nekvalitních peněz, znovu v 60. letech ožívuje.²⁷¹

Obsazením zemského soudu se sice korunovační sněm nezabýval, ale směřovalo se již k němu pohánět. K těm nejvyšším zemským úřadům, jež byly neobsazené, jmenoval Ladislav vhodné osoby, u ostatních nechal dosavadní úředníky na svých místech. To se týkalo Zdeňka ze Šternberka, od roku 1448 nejvyššího purkrabího, a Jana Čabelického ze Soutic, který byl již roku 1444 potvrzen mincmistrem. Rovněž byla obsazena královská rada i dvorské úřady.²⁷² Ladislavova korunovace znamenala konec činnosti krajských landfrídků, jejichž působnost byla již v roce 1450, kdy došlo k obnovení instituce poprávců, značně omezena.²⁷³

Majetková revize, na niž už bylo upozorněno, zajistila Ladislavovi dostatečný zdroj příjmů. V souvislosti s ní byl zřízen úřad královského prokurátora, vykonávaný Janem z Rabštejna. Jeho pravomoc se soustředila na vyšetřování a vymáhání nároků královského fisku. Ačkoliv se ozvala ne-

spokojenost s revizí pozemkové držby i s novým úřadem, a to především u těch, kteří byli reformou poškozeni, byla většina stavů pro posílení královské moci.²⁷⁴

Pokračováním korunovačního sněmu se stal sněm postní v březnu 1454, jenž se postaral o obsazení zemského soudu. Ladislav zde ustanovil Jiřího zemským správcem na další tři roky, poněvadž jeho rozhodnutí z předešlého roku, kterým prodlužoval Jiříkovi úřad o dalších šest let, nemělo oficiální ráz. Jmenování nabylo právní platnosti teprve za přítomnosti stavů na Staroměstské radnici o pět dní později, kde Jiříka zvolili podruhé.²⁷⁵

Dalším problémem, který bylo třeba řešit, se stalo vlastnictví Dolní Lužice. Počátek vyjednávání Jiřího z Poděbrad s Fridrichem Braniborským o tuto zemi se odehrál ještě před Ladislavovým příjezdem do Čech. Úsilí o vyplacení Dolní Lužice, jež zůstávala stále v braniborské zástavě, však skončilo bez úspěchu.²⁷⁶ Další oblastí, na kterou se zaměřily Jiříkovy restaurační snahy, bylo Lucembursko. Po smrti Alžběty Zohřelecké v srpnu 1451 nastal spor o tuto zemi mezi Filipem Burgundským a Ladislavem Pohrobkem. Ten obnovil své nároky nedlouho poté, co ho císař propustil ze zajetí. Ačkoliv se Filip zdráhal Ladislavovi Lucembursko vydat, neupíral mu právo k výplatě. V Lucembursku zatím vzniklo povstání proti burgundské nadvládě, které přešlo ve válku mezi přívrženci Ladislavovými a Filipovými. Přesto, že Filipova strana získala postupně převahu, nedokázala konflikt rozhodnout ve svůj prospěch. Dne 8. září roku 1453 bylo uzavřeno příměří a o půl roku později proběhla v Mohuči konference obou stran. Ta však nevedla ke zdárnému konci.²⁷⁷ Ani spory o pohraniční města a hrady se saskými knížaty se v této době nepodařilo vyřešit. Zdlouhavá drobná válka byla občas přerušena dohodou o příměří, aby po jeho vypršení opět vypukla nanovo.²⁷⁸ Lužická, lucemburská i saská otázka jsou jen dílčími neúspěchy, jež nemohou zastřít zdárné provádění konsolidačního díla a zdary hospodářské i měnové politiky zemského správce, dostatečně doložené historickými prameny.

Jak bývá zvykem, přijímá nový král od stavů svých zemí přísahu věrnosti. Avšak obyvatelé Vratislavi se tak zprvu zdráhali učinit. Přijet k Ladislavovi do Prahy a holdovat mu uprostřed kacírů totiž považovali za hluboce nemorální. Žádali proto Ladislava, aby se naopak on dostavil do Vratislavi, neboť zde dostane od jejich obyvatel slib věrnosti, ne však ve „zkažené“ Praze. Vratislavští byli ve svém rozhodnutí neústupní a raději byli ochotni zaplatit králi za svůj odpor velkou pokutu, což se také stalo. Ladislav dorazil do Vratislavi až 5. prosince 1454 a o šest dní později mu městská rada i obec složily přísahu.²⁷⁹ Podstatný vliv na rozdmýchání odporu proti jízdě do husitských Čech sehrálo jistě i současné působení Jana Kapistrána ve Vratislavi.²⁸⁰ Averse Vratislavských k Čechům se spojovala s nenávistí k Jiříkovi, jehož považovali za hlavního původce oné finanční pokuty, jež byla vyměřena na 15 000 dukátů.²⁸¹ Skutečnost, že se ani o několik let později vztah Vratislavských k Jiřímu z Poděbrad nezlepšil, dokládá Jiříkovo vojenské tažení proti slezské metropoli, která ho nechtěla uznat českým králem.

Podobně jako nemizela nevole mezi Jiříkem a Vratislavskými, trvalo i napětí mezi Ladislavem a Fridrichem III. Císař stále nechtěl Ladislavovi vydat uherskou korunu ani několik

uherských a rakouských hradů, na něž měl jeho synovec nárok.²⁸² V červnu roku 1455 proto uzavřel Ladislav s Oldřichem Celským a Zikmundem Tyrolským spolek namířený proti císaři.²⁸³ Ladislav dokonce uvažoval o možnosti použít vojsko, určené původně k válce s Turky, proti Fridrichovi, ale turecký postup na Bělehrad Ladislava od této myšlenky odvrátil.²⁸⁴ Drobnou válku a osobní spory obou panovníků se zatím nepodařilo odstranit ani českým prostředkováním, ani diplomatickým zásahem Albrechta Braniborského či jiných osob.²⁸⁵ Smíru bylo dosaženo teprve zásluhou Oldřicha Eicingerera až na počátku listopadu roku 1457.²⁸⁶

Rušivou událostí, která trochu rozčeřila pokoj v českém vnitrozemí, se stala výprava Jiřího z Poděbrad proti Janovi Koldovi ze Žampachu, zahájená na konci dubna roku 1456. Spor, jenž mezi nimi vznikl, se týkal Koldova neoprávněného držení Náchoda.²⁸⁷ S veřejnou hotovostí se Jiřík zmocnil města i hradu Náchoda a později i dalších dvou Koldových hradů, Černíkovice a Richenberku, které nechal pobořit.²⁸⁸

Od roku 1456 se v pramenech začíná objevovat jméno mincmistra Jana Caltý z Kamenné Hory, jenž zůstal v úřadě do roku 1458.²⁸⁹ Je zřejmé, že Jiřímu z Poděbrad šlo opět o to, aby tak důležité místo zastával někdo, na koho by se mohl spolehnout. Již Caltův předchůdce Jan Čabelický ze Soutic, o němž se čini poslední zmínka 23. ledna 1455, kdy jmenoval kutnohorské konšely,²⁹⁰ byl Jiříkovým věrným pomocníkem. I Jan Caltý byl Jiříkovi oddán, neboť byl švagrem jeho druhé ženy, Johany z Rožmitálu.²⁹¹ Jan Čabelický zemřel patrně v průběhu roku 1455, neboť 1. ledna následujícího roku dosadil konšely v Kutné Hoře mincmistrův zástupce, Zbyněk ze Soběšína.²⁹² Poněvadž neznáme přesné datum Čabelického úmrtí, vyvstává otázka, zda nezůstal mincmistrovský úřad nějaký čas neobsazen.

Na počátku roku 1457 došlo ke zhoršení vztahů mezi Jiříkem a Ladislavem, vyvolanému celou řadou neshod v názorech na soudobé problémy, jako byl např. Ladislavův poměr k císaři, řešení česko-saského konfliktu, či Jiříkův nesouhlas s potrestáním Ladislava Hunyadiho, jehož nechal Pohrobek, kvůli svému uvěznění na Bělehradě, na němž se Hunyadi podílel, popraviti.²⁹³ Další třetí plochy mezi králem a zemským správcem se týkaly zástavy Poličky Ješkovi Svojanovskému z Boskovic, udělené mu bez Jiříkova souhlasu, a Ladislavova zákazu znojmského sjezdu, na nějž Jiřík pozval také zástupce ze sousedních Rakous a který měl vyřešit poměr Ladislava ke stavům, čehož se Pohrobek asi obával.²⁹⁴ Jiřík však dovedl proniknout do psychologie lidí, se kterými jednal, a nedělalo mu proto velké potíže znovu si mladého krále naklonit, jak dokazuje Ladislavův podzimní pobyt v Praze. Zde právě probíhaly přípravy k Ladislavově velkolepé svatbě s dcerou francouzského krále Karla VII., Magdalenou. Do Francie bylo vypraveno skvostné poselstvo s úkolem přivést do Prahy patnáctiletou nevěstu.²⁹⁵ Slavnosti probíhající na francouzském dvoře a přípravy k Magdaleninu odjezdu však přerušila tragická zpráva o náhlé Ladislavově smrti.²⁹⁶ Tato nešťastná událost měla zanedlouho rozpoutat dohady o násilné Pohrobkově smrti, které se citelně dotkly osoby Jiřího z Poděbrad.

Několik měsíců před svým skonem vydal Ladislav Pohrobek pro Brno mincovní privilegium v latinském jazyce,²⁹⁷ které patrně znamenalo jen potvrzení dřívějšího stavu, neboť

město razilo již ve 40. letech, přesto, že potřebné oprávnění nemělo. Jak vyplývá z privilegia, vydaného 19. července 1457, měla být nová mince opatřena znakem moravského markrabství a navazovat tak na starší markrabské peníze a haléře, jež zde byly raženy patrně ještě ve třetím desetiletí 15. století. Brno bylo současně umožněno používat zařízení markrabské mincovny a městské mincování se mělo i nyní omezit na peníze a haléře. Archivní prameny zaznamenávají nemalý provoz brněnské mincovny v období od konce 50. do konce 60. let 15. století.²⁹⁸ Brněnská mince, ražená po vydání Ladislavova mincovního privilegia, došla u současníků značné oblíbenosti, což dokládá její široké uplatnění mimo obvod města.²⁹⁹

Na místo brněnských čtyřhranných ražeb nastoupily někdy ve druhé polovině 15. století peníze a haléře kruhového střížku. Orlice na těchto brněnských mincích, stejně jako dříve, nemá prsní štítek s písmenem, které jsou typické pro ražby jihlavské či znojmské.³⁰⁰ Obecně se předpokládá, že kruhová brněnská mince byla ražena na základě Ladislavova privilegia,³⁰¹ které se stalo podnětem k mincovní reformě, zavádějící kruhovou minci i v ostatních moravských městech.³⁰² Spojení mincovního privilegia z roku 1457 se změnou tvaru oběživa na Moravě však není jisté, neboť se z jeho textu dozvídáme pouze to, že nové peníze a haléře mají nést symboly moravského markrabství a že má být při jejich výrobě dodržena blíže neurčená váha a jakost.³⁰³ Pochybnosti podporují i rozborův nálezů mincí, které informují o pronikání kruhové mince do složení oběživa na Moravě teprve od začátku 60. let 15. století.³⁰⁴ Uvedená okolnost nevylučuje možnost posunout časovou hranici přechodu od čtyřhranných ražeb ke kruhovým právě do této doby a spojit úpravu drobné mince na Moravě nikoli s Ladislavovým privilegiem pro Brno, ale s podobnou změnou, která se snad ve stejné době odehrála i v Čechách. Určité souvislosti mezi oběma reformami, českou i moravskou, se dotkl již Karel Castelin, jenž upozornil na shodu v obsahu stříbra moravských a kutnohorských kruhových peněz.³⁰⁵ Ražby moravských měst musely zachovat nejen tvar, ale i hmotnost a jakost současných kutnohorských mincí, ražených podle Castelina na základě mincovní reformy roku 1450.³⁰⁶ První emise brněnských, jihlavských a znojmských kruhových peněz klade autor do období následujícího po české mincovní reformě, na konec 50. let 15. století.³⁰⁷

Povolení ražby Brnu a po něm i Znojmu v letech 1460 a 1462 bylo jistě vyjádřením snah Jiřího z Poděbrad o utužení svazku mezi Moravou a Čechami, jak tvrdí Castelin,³⁰⁸ avšak zároveň směřovalo k myšlence mincovní unifikace, která měla dát českým zemím v době vrcholící peněžní krize kvalitní minci.

4. Černá mince a úprava z roku 1460

„Léta téhož byl veliký zádav v Čechách mezi lidmi obecnými o ty peníze německé černé; neb sú jich tak mnoho nanesli do Čech z Rakús a s rozličnými rázy, ano se psy, s kočkami, s vidlami, s řebříky, s rohatinami, a kto by mohl vyčisti ty potvory, kteréž byly na těch penězích naražovány. A lidé uzřevše, že faleš jest, nechtěli svých statkuov za ně dávatí, ani sedláci obilí do měst voziti, ani jiných potřeb na města dávatí.“³⁰⁹

Po tragické smrti Ladislava Pohrobka zůstala moc Jiřího z Poděbrad neztenčena. Sebevědomý velmož se nemínil smířit s úlohou zemského správce, protože věděl, že za ním stojí nejen utrakvisté, ale i mladší generace katolické nobility, která věřila, že panovník českého původu bude mít pro její majetkové zájmy více pochopení než cizinec. Katolíci si totiž nepřáli návrat starých časů a restauraci ekonomického a politického postavení církve pod jednou, ale naopak jim šlo o udržení rozsáhlých statků, získaných jako záborny pozemkového majetku duchovenstva za husitských válek. Část katolické šlechty, která byla ochotna Jiřího z Poděbrad podporovat, věřila, že pokud nynější zemský správce dosedne na královský trůn, nebude usilovat o restituční církevní majetku. Další sympatie si u ní Jiřík získal náboženskou umírněností, kterou se odlišoval od většiny svých souvěrců. Druhá část katolického tábora, stojící proti Jiříkovi, naopak propagovala myšlenku legitimismu, která se střetávala s jejich stavovským zájmem na právo svobodné volby.³¹⁰

Mezi další kandidáty na krále patřili, kromě Jiřího z Poděbrad, císař Fridrich, jeho bratr Albrecht, Zikmund Tyrolský (muž Ladislavovy starší sestry Anny), Vilém Saský (manžel druhé Ladislavovy sestry Elišky), Kazimír Polský, Fridrich Braniborský, jeho bratr Albrecht Achilles, dále Ludvík Bavorský a francouzský král Karel VII. Nejvýrazněji zasáhl do klání o královskou korunu Vilém Saský, který se snažil uplatnit dědičné právo po své manželce.³¹¹ Většina stavů však byla rozhodnuta uplatnit právo na svobodnou volbu.

Po návratu českého poselstva z Francie rozehrál Jiří z Poděbrad diplomatickou hru, která mu měla získat vlivné spojení. Znal velmi dobře charakter některých soupeřů z katolické šlechty a věděl, že jejich odpor lze překonat slibem osobního prospěchu, kterého se jim dostane, pokud mu při královské volbě odevzdají svůj hlas. Budoucí spojení si Jiřík dovedl získat velkorysími finančními prostředky i potvrzením držby zástav církevních statků.³¹² Posledním, kdo se zdráhal podpořit Jiříkovu kandidaturu, byl Jan z Rožmberka, jenž tvrdošijně trval na česko-rakouských smlouvách. Ale i jeho nevole byla za přispění Zdeňka ze Šternberka zlomena, když mu byla slíbena nejen značná suma peněz v hotovosti, slevy berní, zajištění územních nároků, ale především účast na ražbě mincí v Kutné Hoře.³¹³

Volebního sněmu, zahájeného 27. února 1458 na Staroměstské radnici, se zúčastnili kromě českých stavů i stavové ostatních korunních zemí, avšak k volbě samé již pozváni nebyli. To byl ostatně i jeden z momentů, který napomohl volbě Jiřího z Poděbrad za krále, protože přítomnost stavů z vedlejších zemí, většinou katolických, by tuto volbu zkomplikovala. Dne 2. března 1458 se sněm jednomyslně vyslovil pro Jiřího z Poděbrad. Rozhodnutí přítomných stavů jistě ovlivnila i podobná událost v Uhrách, kde byl do čela země, za přispění Jiřího z Poděbrad, zvolen domácí šlechtic, Matyáš Korvín. Je jisté, že si tehdy Jiřík podporou Matyáše urovnával zároveň cestu pro svoje povýšení v Čechách.³¹⁴ Nezanedbatelný vliv na výsledek volby mohly mít i obecně známé Jiříkovy snahy o nápravu mince. Panstvo si proto asi spojilo Jiříkův mocenský vzestup s vyhlídkou na prosperitu vlastního patrimoniu.

Po přijetí českými stavy na Staroměstské radnici a po korunovaci, uskutečněné 7. května 1458, bylo pro Jiříka

nutné zajistit si uznání i v ostatních zemích. Už před korunovaci, v dubnu, se to zdařilo na Moravě. Moravští stavové se spokojili s potvrzením náboženských svobod a s uznáním jejich práva účastnit se v budoucnu královských voleb (na sněmu 27. února 1458 byli z volby vyloučeni).³¹⁵ Na Moravě nechtěla uznat nového krále pouze města Olomouc, Brno, Jihlava a Znojmo. Po krátkém vojenském tažení si však Jiřík vynutil poslušnost i od nich, s výjimkou Jihlavy, kterou musel kvůli trvajícím odporu oblehnout.³¹⁶ Do konce roku 1459 se Jiřímu z Poděbrad poddala všechna slezská knížectví i města a 13. ledna 1460 kapitulovala jako poslední Vratislav.³¹⁷

Upevněná pozice Jiřího z Poděbrad v českých zemích i v říši přiměla králova rádce Martina Maira k návrhu, aby Jiřík získal pro svou osobu římskou korunu. Jiřík sice Mairův plán zprvu odmítl jako záležitost, z níž by nevezšel žádný užitek, ale naopak velké nepříjemnosti, avšak později se stal jeho horlivým zastáncem.³¹⁸ Myšlenka římského království našla velký ohlas u katolických stavů, kteří v ní spatřovali předzvěst přestupu Jiřího z Poděbrad i českých zemí ke katolické víře. K jednání o královskou korunu římskoněmecké říše došlo na sjezdu českého panovníka, císaře Fridricha a německých knížat v Chebu v únoru 1461, ale pro názorovou nejednotnost musela být tato záležitost odložena.³¹⁹ Aby uklidnil utrakvisty, odsuzující jeho kandidaturu a obávající se o svoji víru, potvrdil Jiřík 15. května téhož roku kompaktata a zcela otevřeně rezignoval na Mairův plán.³²⁰

Bouřlivé politické události této doby doplňuje dramatický vývoj měnových poměrů. Citát ze Starých letopisů českých, uvedený na začátku této kapitoly, velice plasticky zachycuje pronikání cizí nekvalitní mince do českých zemí i její neoblibenost, s jakou se zde zcela právem setkávala. Ony „peníze německé černé“ jsou vlastně synonymem pro nehodnotné německé, zejména bavorské feniky, zaplavující v 50. letech 15. století nejen české země, ale také země okolní. Pro rakouské feniky se u nás vžilo označení „habrány“ (od slova havran, což v tomto smyslu znamená černou minci) nebo „šinderlinky“ (odvozeno od německého Schinder – vydřiduch).³²¹ Ražba těchto mincí dosáhla takového množství, že vyvolala ve středoevropském regionu hlubokou peněžní krizi, pojmenovanou po jejich nositelích šinderlinkovým údobím. Jednalo se o dlouhodobý proces, jehož počátek lze spatřovat již v první polovině 15. století a který dosáhl svého vrcholu v letech 1457–1460.³²² Za hlavní strůjce této katastrofy byli tehdy považováni Albrecht Rakouský a jeho bratr císař Fridrich, kteří měli nemalý vliv na vydávání znehodnocených feniků.³²³ Fridrich III. tehdy propůjčil mincovní právo ve Vídni, patřící původně korporaci zvané Hausgenossen, svým komorníkům – mluvilo se především o Janovi z Rohrbachu – kteří bohatli na ražbě nejakostních feniků. Podobné privilegium zanedlouho získali od Fridricha, jako náhradu za nesplacené dluhy, hrabata z Pezinku, Pertolt Ellerbach, Oldřich z Grafenku a Ondřej Baumkircher. Podobně i oni nadřazovali své osobní zájmy obecnému prospěchu, a podíleli se tak na znehodnocování středoevropského oběživa.³²⁴

Vrcholící měnová krize se nevyhnula ani českým zemím a její příznaky se zde projeví nejpozději na konci vlády Ladislava Pohrobka, neboť na pražském červnovém sněmu roku 1457 rozhodli stavové, že pokud Fridrich Saský nebude razit

jakostní míšeňské groše, budou tyto mince brány již pouze po 5 peněžích.³²⁵ Sněmovní usnesení vyjadřovalo nespokojenost s kvalitou míšeňských grošů i obavy z nehodnotné mince, která by mohla poškodit hospodářství země. Za zhoršování jakosti stříbrných mincí nebyli zodpovědní pouze Fridrich III. a Albrecht Rakouský. Svůj podíl na tom měli ve střední Evropě i další představitelé vládnoucích vrstev, zvláště knížata a preláti, jako např. Jan Mnichovský, Ludvík Landshutský, Ota Neumarktský, biskupové Oldřich Pasovský a Zikmund Solnohradský. Zlehčováním cizí mince, která pak hojně obíhala v českých zemích, byli nejvíce postiženi poddaní. Báli se za nekvalitní oběživo cokoli prodávat, a tak jim sloužilo alespoň k úhradě dluhů. O tom, že nová mince neměla téměř žádnou cenu, svědčí i fakt, že si s ní hrály děti a nechávaly ji pohozenou na ulicích.³²⁶ Důsledkem pronikání šinderlinků do našich zemí byl prudký vzrůst cen hrubých mincí – uherského dukátu i tezaurovaných pražských grošů – kterých se obyvatelstvu zoufale nedostávalo.

Jiří z Poděbrad se snažil tuto nepříznivou situaci řešit ještě předtím, než dosedl na královský stolec. V lednu roku 1458 dal proto habránky a šinderlinky přibít na městské pranýře a všechny cizí obchodníky, kteří je dávali do oběhu, vypověděl ze země. Vydané nařízení však nemělo předpokládaný úspěch, zejména proto, že česká drobná mince nestačila pokrýt celkovou potřebu oběživa. Habránky i šinderlinky se tedy v českých zemích šířily i nadále. Částečně k tomu přispěl i sám Jiří z Poděbrad. Ten svůj zákaz z ledna 1458 porušil ještě téhož roku, když přijal od císaře Fridricha za vojenskou pomoc proti Fridrichovu bratru Albrechtovi v jejich sporu o panství v Rakousích „*velikú summu peněz černých*“.³²⁷ Jednalo se o 16 000 zlatých, zaplacených nikoli v hrubé minci, ale v rakouských jednolotových černých fenicích – šinderlincích. Rozhodně se však ze strany Jiříkovy nejednalo o nějaký neuvážený, či unáhlený čin. Zlatá mince byla nedostatkovým nominálem a Jiřík si jednoduše nemohl určit, v jaké minci peněžité dar převezme. Navíc přemincování fenikových ražeb v Kutné Hoře by bylo jistě spojeno s velkými finančními ztrátami.³²⁸ Rozhodnutí převzít rakouské šinderlinky a povolit jejich oběh v českých zemích narušilo na nějaký čas Jiříkovy ozdravovací snahy a nalezlo nepříznivý ohlas v soudobých pramenech, které se často zmiňují o zmatcích v měnových poměrech.³²⁹ Do českých zemí začaly znovu pronikat rakouské a německé feniky a důsledkem jejich penetrace byl vzestup cen zlaté mince – uherských dukátů a rýnských zlatých – i pražského groše.

Pražské groše Václava IV. byly v širokých lidových vrstvách za vlády „krále dvojího lidu“ stále oblíbené,³³⁰ i když se jejich jakost ani zdaleka nedala srovnat s jakostí pražských grošů ražených před sto lety. Nedostatek domácí hrubé mince částečně kryly zahraniční grošové ražby, především míšeňské a hessenské.³³¹ Nejrozšířenějším druhem oběživa v českých zemích byla drobná mince: peníze, kterých se i nadále počítalo sedm do jednoho groše.³³² Vedle nich se objevují v nálezech i haléře, poloviny peněz.³³³

Jiřímu z Poděbrad bylo jasné, že pokud má mít mincovní náprava nějaký úspěch, musí být organizována v širším středoevropském měřítku. Na sjezdu Ludvíka Bavorského a Fridricha Falckého s Jiřím z Poděbrad v říjnu roku 1459

v Plzni, kde se projednávalo zasnoubení Poděbradových dcer s některým ze synů jednoho z knížat, byla rovněž, z popudu českého krále, připomenuta otázka nápravy mincovních poměrů. Hlavní protagonisté plzeňské schůzky se domluvili, že se tento komplikovaný problém bude řešit na jejich příštím sjezdu v Chebu o sv. Martinu, kam i císař, na žádost Jiřího z Poděbrad, vyšle své zmocněnce. Další záležitosti, o kterých se v Plzni mluvilo, se týkaly odstranění nových cel, zaručení bezpečnosti kupcům na cestách a stíhání zemských škůdců.³³⁴ Závěry plzeňského sjezdu jasně ukazují, že ozdravení mincovnictví bylo chápáno v souvislosti s podobnou změnou, která měla proběhnout i v oblasti obchodní.

Avšak rokování v Chebu, o měsíc později, žádným způsobem k vyřešení této naléhavé otázky nepřispělo. Zdá se totiž, že úprava mincovnictví vůbec nepřišla na pořad jednání, patrně proto, že císařovi vyslanci nedostali žádnou pravomoc k projednání mincovní otázky. Ačkoliv byly mincovní problémy znovu odloženy, stal se chebský sjezd alespoň důležitou událostí z hlediska utužení přátelských styků mezi Saskem a českými zeměmi, protože se 10. listopadu konal sňatek Jiříkovy dcery Zdeňky s Albrechtem, synem Viléma Saského, a zároveň svatba Jiříkova syna Hynka s Vilémovou dcerou Kateřinou. Rovněž byla uzavřena přátelská smlouva Jiřího z Poděbrad s Albrechtem III. Bavorským a jeho syny Janem a Zikmundem.³³⁵

Obrovská bída, která postihla zejména nejnižší vrstvy, doháněla poddané k zoufalství: v Rakousích se množily zprávy o hladomoru, sebevraždách³³⁶ a vraždění dětí jejich matkami.³³⁷ Hospodářský stav českých zemí nebyl patrně o mnoho lepší, což dokládá tvrzení starého letopisce, i když snad trochu přehnané, že kdyby „*polovice české země bylo vypáleno, nestala by se tak veliká škoda jako od těch peněz černých*“.³³⁸ Rakouské a německé feniky vzbuzovaly u prostého lidu oprávněnou nedůvěru, a tím pádem docházelo k obecnému odmítání všech těchto mincí, mezi nimiž mohly být i ražby kvalitnější. Typickým jevem rovněž bylo i to, že ty samé druhy drobné mince byly v některých oblastech českých zemí brány a v jiných ne.³³⁹

Neodkladnost peněžní krize, sužující stále středoevropský region, přiměla Jiřího z Poděbrad k řešení této situace alespoň v menším rozsahu, uvnitř českých zemí. Okamžitě po návratu z chebského sjezdu vydal proto 1. prosince 1459 příkaz všem českým pánům i měštům. V něm bylo přikázáno, že se nemají přijímat cizí „*mince černé ani bílé drobných peněz*“ a pouštět do oběhu. Zakázán byl vývoz českých mincí ze země. S tím souviselo i přání „*aby naše dobrá mince w zemi šla, a jiné všecy zlé vyraženy byly [...]*“. Člověku, který by tento příkaz porušil, měl být zabaven majetek a vyměřen trest smrti.³⁴⁰

Podobnými otázkami se zabýval i pražský sněm o vánočních suchých dnech téhož roku. Jeho závěry byly zapsány do zemských desek a uvedeny ve všeobecnou známost královským patentem z 2. ledna roku 1460. V dokumentu se znovu zapovídal dovoz nekvalitní mince a vývoz mince domácí – českých peněz a pražských grošů. Vyvázet se nesmělo ani neražené zlato a stříbro. Zahraniční kupci byli povinni platit buď starými a většími druhy mincí, označovanými jako „*peníze s přísadů stříbrnú, kteréž sú brali před desíti léty*“,“³⁴¹

nebo zlatem a stříbrem podle hmotnosti. Omezil se počet trhů a byla zavedena kontrola zboží, dováženého do měst, i mincí, jež u sebe měli příchozí obchodníci. Kontroly zajišťovali hodnověrní úředníci, rozmístění po jednom do každé městské brány a na tržiště. Pokud obchodník splnil podmínky nutné ke vpuštění do města, dostal od úředníka dlicího u brány cejch, který potom odevzdal jinému úředníkovi, kterého našel na trhu. To ho opravňovalo svobodně prodávat své zboží.³⁴² Stíháno bylo rovněž falšování mince,³⁴³ jež bylo tou dobou asi hodně rozšířené, neboť existence nejakostních šinderlinkových mincí tvořila samozřejmě úrodnou půdu pro činnost penězokazeckých dílen.

Patrně i v případě pražského sněmu informoval Jiří z Poděbrad o jeho závěrech přední české velmože a snad i královská města. V novém listu Janovi z Rožmberka, vydaném v Praze 2. ledna 1460, zpravuje příjemce o zákazu vyvážení zlata, stříbra, peněz a pražských grošů.³⁴⁴ Zajímavá je zmínka o groších „českých starých neb nových“.³⁴⁵ Určit ony „staré“ nám nečiní problémy. Myslí se jimi groše Václava IV., ražené snad ještě v dobách husitské revoluce opotřebovanými razidly, které mizely v době všeobecné inflace rychle za hranice země. Otázkou však zůstává, co si máme představit pod pojmem „nové“ groše. Naskytá se zde dvojí způsob, jak tyto mince interpretovat: můžeme jimi rozumět tzv. kalíšky, pražské groše, které podle soudobých pramenů dala razit pražská obec z kalichů a jiných předmětů církevního majetku,³⁴⁶ nebo groše Ladislava Pohrobka, jež měly podle mínění mnohých numizmatiků pouze prestižní účel, neboť se do dnešních dob skoro žádné nedochovaly. Pokud se však informace o „nových“ groších opravdu vztahuje na Pohrobkovy groše, naznačuje nám list určený Janovi z Rožmberka nepřímo možnost, že těchto mincí nebylo vyraženo tak zanedbatelné množství, jak se dnes soudí, když bylo obyvatelstvu zakazováno, aby je vyváželo ze země. V souvislosti s tím by bylo prospěšné, aby budoucí bádání, bude-li mít potřebné prostředky, které zatím postrádá, ještě ověřilo myšlenku o prestižním účelu Ladislavových grošů.

Zbavit české země záplavy cizích špatných ražeb bylo možné jen za předpokladu, že se spolu se stahováním šinderlinků nasýtí domácí trh novou, jakostnější mincí. Proto se Jiří z Poděbrad odhodlal k mincovní úpravě, která byla podle Rudolfa Urbánka „dilem obdivuhodné energie administrativní a přesahovala jiná opatření učiněná v téže věci v zemích sousedních.“³⁴⁷ Jiří z Poděbrad vydal v Kutné Hoře „dobrý peníz český se lvem“ a nechal tuto novou ražbu vyměňovat za starší emise českých peněz i za všechny cizí černé, nechvalně známé mince.³⁴⁸ Již na počátku roku 1460 byly v Praze a v dalších královských městech zprovozněny směnárny,³⁴⁹ v nichž byly po vyhlášení mincovní úpravy měněny uvedené nekvalitní mince, využívané posléze jako pagament pro ražbu nových Jiříkových peněz, vydávaných patrně ve velkém počtu.³⁵⁰

V numizmatické literatuře se obecně přijímá názor, že Jiří z Poděbrad zahájil výrobu nových peněz, a tedy i svou úpravu, o Božím těle roku 1460, tj. 12. června, jak dokládá zápis Starých letopisů českých.³⁵¹ Není vyloučeno, že teprve tehdy došlo k nahrazení starších čtyřhranných peněz novými penězi kruhovými. V dalších letech totiž bývaly oba druhy

mincí od sebe často odlišovány, což nepřímo naznačuje, že musely být již na první pohled snadno rozeznatelné.³⁵² Výroba těchto peněz je spojována s použitím nějaké technické novinky, jež umožňovala zrychlení jejich výroby. Jednalo se patrně o určitý druh průbojníku či proštípujících kleští, čemuž by odpovídala pravidelnost i slabá miskovitá prohloubenost střížků.³⁵³ Jen jako hypotézu by snad bylo možné uvést myšlenku, že se na vzniku uvedené technické novinky podílel jeden z Jiříkových rádců, Antonio Marini, který si vydobyl svoji slávu nejrůznějšími technickými vynálezy a jehož účast na mincovní reformě bývá našimi numizmatiky často uváděna. Na základě této domněnky nelze vyloučit, že se první kruhové peníze se svými charakteristickými prvky, jež byly připomenuty, dají datovat teprve do období po roce 1459, kdy Marini přijel do Prahy. Mincovní úprava z roku 1460, na níž se Marini pravděpodobně podílel, se zdá být vhodnou událostí, kdy došlo k zaražení nové kruhové mince. Nutno však znovu upozornit na skutečnost, že se neustále nacházíme na poli hypotéz, k čemuž nás bohužel nutí nedostatečná pramenná základna.

Jisti si nejsme ani v otázce typologie těchto nových ražeb. Karel Castelin považuje za peníze vzniklé na základě mincovní úpravy z roku 1460 typy č. 66 až 71, které jsou jen o málo jakostnější než soudobé rakouské feniky.³⁵⁴ Přesto, že jsou zkoušky jakosti črtem, jež používal Castelin, značně nepřesné, považují Castelinovu myšlenku o nevysoké jakosti nových peněz za více než pravděpodobnou. Peníze mincovní úpravy z roku 1460 jistě nemohly být o mnoho kvalitnější než jejich rakouské protějšky, protože by byly v takovém případě pro svoji jakost okamžitě vyváženy ze země.

Další indicii, dokládající tuto teorii, můžeme hledat v Mariniho spise *Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách*. Jeho autor tu odpovídá Jiřímu z Poděbrad na sedm otázek, týkajících se zavedení bezpečnosti a pozvednutí hospodářství v českých zemích, mincovní záležitosti z toho nevyjímaje. Reforma obchodu, kterou se Marini ve svém spise zabývá, měla podle jeho představ probíhat tak, že král poskytne poddaným 10 000 zlatých na bezúročný úvěr, aby nabyli zběhlosti v kupeckých záležitostech, a dalších 20 000 nebo i více českým obchodníkům. Prostředky ke shromáždění tak velkorysého kapitálu, zapůjčeného posléze svým poddaným, měl Jiří z Poděbrad hledat v úvěru od Benátčanů a Židů, ale také ve výnosu z ražby nekvalitní drobné mince, jejíž skutečná hodnota měla být nižší než hodnota nominální.³⁵⁵ Nutno podotknout, že Mariniho *Rada* pochází asi z roku 1463, a je tedy o tři roky mladší než mincovní úprava Jiřího z Poděbrad. Nelze však vyloučit, že hospodářský a mincovní odborník Marini, jehož účast na úpravě z roku 1460 bývá v numizmatické literatuře často předpokládána, chtěl již tehdy zvýšit králův zisk z ražby méně hodnotné drobné mince, což mohlo být skutečně uvedeno do praxe. Tato okolnost by dávala za pravdu Castelinově teorii o nevysoké jakosti peněz, ražených v první polovině 60. let 15. století.

Antonio Marini pocházel z francouzského Grenoblu v Dauphiné. Nějaký čas působil v Benátkách, kde zaváděl technické novinky, týkající se stavby větrných mlýnů, čištění a hloubení průplavů nebo výroby nového typu pecí. Od císaře Fridricha získal monopol na pálení i prodej cihel a na zřizování mlýnů a průplavů. Od salcburského arcibiskupa

Zikmunda dostal podobné oprávnění, rozšířené ještě na vaření piva a soli a na zřizování vodních hrází. Pozornost si jistě zaslouží to, že se Marini zabýval i soudobými mincovními problémy. V padesátých letech se např. pokoušel uskutečnit mincovní dohodu s Bavorskem. Nejpozději na konci roku 1459 se Marini dostal do Čech, kde zaujal významné místo na dvoře Jiřího z Poděbrad. Jak napovídá jeho titul „*magister minerarium regni huius et monetarum*“, zaujal zde funkci technického odborníka v hornictví a mincovnictví.³⁵⁶ Pozvání Mariniho do Čech bylo patrně motivováno trvajícím mincovním krizí, na jejíž řešení měl tento podnikavý Francouz nalézt odpověď.³⁵⁷

Již výše bylo upozorněno, že se Marini podílel na mincovní úpravě z roku 1460, což byl patrně jeden z prvních úkolů, kterým jej pověřil český král. Pozdější narážky v historických pramenech o zneužívání alchymie Jiřím z Poděbrad je možné vztáhnout na činorodého cizince, jenž při ražbě nové mince, ale především při výrobě drahých kovů, aplikoval některé nové postupy, které mohli nezasvěcení lidé považovat za jakési „tajemné“ procedury.³⁵⁸ Mezi ony technické novoty, jež přinesl Marini do Čech, je možné považovat tzv. zágrování, čili cezení neboli vycezování, díky němuž se z černé kutnohorské mědi, známé bohatou příměsí stříbra, tento drahý kov získával.³⁵⁹ První zágrovací pokusy, patrně za účasti Mariniho, spadají do doby kolem roku 1462. Měly však pouze epizodický charakter, a nedokázaly proto podstatně zvýšit objem stříbra, zpracovávaného v kutnohorské mincovně. Mnohem významnější roli sehrál pagament, využívaný k ražbě nových mincí, především malých nominálů.³⁶⁰ O tom, že Jiříkův přední rádce ovládal i umění diplomacie, svědčí jeho účast v poselstvu k papeži do Říma roku 1462. Z této události pochází i jeho označení „*Antonius carbonista, de Francia laicus*“, které lze vyložit v tom smyslu, že v Čechách zaváděl nové metody při výrobě dřevěného uhlí.³⁶¹ Rovněž se dá předpokládat, že se nějakým způsobem podílel na vydání největšího uhliřského privilegia roku 1463.³⁶²

Ve své *Radě* se Marini odvolává na vlastní dřívější práce. Byl to jednak spis o minci, jednak spis o regáliích, kde prý pojednává o mincmistrovském a solním úřadu, mýtech, soudních pokutách a o měnách.³⁶³ Z obsahu druhého spisu jasně vysvítá, že Marini byl v oblasti mincovních záležitostí opravdu člověkem na slovo vzatým. Marini je rovněž autorem díla o „*diskách královstvie*“, souvisejícího patrně s českým obchodem, které by snad bylo možné ztotožnit s registry o městském dovozu a vývozu při mincovní úpravě z roku 1460.³⁶⁴ Bohužel ani jedno ze jmenovaných Mariniho memorandum, jež by nám snad pomohlo osvětlit řadu nevyjasněných událostí mincovního vývoje doby poděbradské, a bylo by tedy i schopné posunout numizmatické bádání o značný kus dopředu, se nám do dnešních dob nedochovalo.

I přes opakované zákazy vnášení černých peněz do českých zemí a vyvážení pražských grošů do ciziny se nedařilo mincovní obtíže odstraňovat. V oběhu bylo stále mnoho šinderlinků, k nimž se poznenáhlu přidaly jen o málo lepší české peníze. Zásadním problémem byl nedostatek hrubé mince v peněžním oběhu země. Na masovější ražbu pražských grošů nemohlo být kvůli nedostatečným výtěžkům kutnohorských dolů pomýšleno. Se zchátralostí kutnohorských dolů

souvisí i třicetiprocentní snížení mzdy pregéfům za výrobu drobné mince a padesátiprocentní snížení jejich mzdy za výrobu pražských grošů na podzim roku 1462.³⁶⁵ Přesto však lze označit mincovní úpravu z roku 1460 za úspěšnou. Jejím hlavním cílem bylo vymýcení černé čtyřhranné mince v zemi, což se s největší pravděpodobností v první polovině 60. let také podařilo, neboť se o ní v pozdějších letech *Staré letopisy české* již nezmiňují a ze zápisu, který jsme již citovali, se dozvídáme, že Jiří z Poděbrad „*zhladil peníze jiných zemí*“.³⁶⁶ Něco podobného nacházíme také v mincovním řádu z roku 1469, kde se píše, „*gakož gsme my naši nowú minci u Hory začali, a ten zmatek, kterýž gest byl w černých penězch tiem stavili...*“³⁶⁷

Z neutěšených hospodářských poměrů byl poddanými viněn, kromě Albrechta a císaře Fridricha, paradoxně i Jiří z Poděbrad, přestože neúnavně usiloval, jak bylo výše řečeno, o mincovní konsolidaci.³⁶⁸ Neoprávněnou kritiku za kurzy, uplatňované při výměně šinderlinkových mincí za nové české, si Jiřík vysloužil i od Jednoty bratrské, a to výrokem, že i kdyby nadělal z kalichů, monstrancí a jiných kostelních klenotů peníze, byl by Bohu milejší, než nyní, kdy se nemá k tomu, aby lidem vyměňoval „*peníz za peníz a groš za groš*“.³⁶⁹ Ačkoliv byla mincovní úprava z roku 1460 přijímána většinou s nelibostí, občas přeci jen někdo dokázal snahu Jiřího z Poděbrad o nápravu ocenit.³⁷⁰

Stejně jako Čechy, byla černou čtyřhrannou mincí zaplavena i Morava, a to především v důsledku spojenectví významných moravských měst s Albrechtem Rakouským. Situace zde byla řešena podobným způsobem jako v Čechách. Naznačuje to nařízení z brněnského sněmu z května roku 1460, který jednal o nápravě mincovních poměrů v zemi.³⁷¹ V nařízení se přikazuje, aby byly berné, ale i neberné peníze v městech a městečkách přibity na dřevěnou destičku. K dodržování ustanovení o berných a neberných penězích měli být jmenováni zvláštní dozorcí. Peníze se štítky, čili ražby městských mincoven, a staré haléře s dobrou přísadou měly být brány ve vztahu k nové minci, mezi kterou se však vyskytovaly i ražby neberné, v ustanovení výslovně nejmenované, v poměru 1 : 1.³⁷² Jak vypadala ona zmíněná nová mince, se nařízení nezmiňuje. Pravděpodobně se jednalo o kutnohorské jednostranné peníze s českým lvem v širokém hladkém kruhu, doplněné snad nějakými novými ražbami moravských městských mincoven, jež zatím neznáme, a zachovávající určitý vzor v kutnohorských penězích.³⁷³ V dokumentu je výslovně řečeno, že berné peníze, přepočítané na groše jako obvyklé početní jednotky, mají platit 32 grošů za 1 zlatý. Tento nízký kurz zlatého, ve srovnání s relací uváděnou Castelinem, podle které stál groš v roce 1460 při placení drobnou mincí 40 až 42 grošů,³⁷⁴ považuje Jaroslav Pošváv za doklad toho, že moravské drobné ražby z roku 1460 byly mnohem jakostnější než soudobé kutnohorské peníze. Zároveň však připouští, že mohlo jít jen o teoretický kurz, který nebyl v praxi dodržován.³⁷⁵ Peníze, jež nadále nesměly být v oběhu, byly měněny v mincovnách v Olomouci, Brně a Znojmě za berné.³⁷⁶ V dokumentu chybí zmínka o jihlavské mincovně, což si můžeme podle Pošváře vykládat v tom smyslu, že nebyla pravděpodobně v této době v provozu.³⁷⁷

Stabilizaci měnových poměrů měla podpořit ražba nové mince a rychlé nasycení domácího oběhu těmito penězi, avšak při tehdejšímu stavu dolování v Kutné Hoře bylo nemyslitelné, aby se tak nesnadného úkolu mohla zhostit jediná zemská mincovna.³⁷⁸ Povolení ražby moravským městům proto tvořilo v mincovní politice Jiřího z Poděbrad důležité místo. Brno dostalo mincovní oprávnění již v červenci 1457, jak bylo poznamenáno výše, a o tři roky později, tedy v době, kdy byly důsledky peněžní krize nejvýraznější, následovalo i Znojmo. Tomu byla povolena ražba roku 1460 na základě nějakého neznámého dokumentu, o kterém se činí zmínka ve stejném znojenském kopiáři, přinášejícím text výše popsaného nařízení z brněnského sněmu.³⁷⁹ Obyvatelé Znojma, kterým chyběly potřebné finance k zahájení ražby, vyjednávali se Smilem z Bítova o půjčku 1000 zl., aby mohli uděleného oprávnění využít. Přestože jednání o půjčku vážlo, podařilo se Znojemským potřebnou částku získat a někdy v letech 1460 až 1461 vydali první městské mince. Znojemští poté obdrželi privilegium, vydané 29. března 1462, kterým se prodlužovala platnost mincovního povolení o jeden rok.³⁸⁰ V Jihlavě bylo započato s ražbou v roce 1462 nebo 1463, ne-li krátce před rokem 1460. Přesné datování nám ztěžuje absence mincovního privilegia pro Jihlavu. O tom, že Jihlava razila vlastní kruhovou minci ve velkém množství, nás dostatečně zpravují mincovní nálezy.³⁸¹

Znojenské peníze, ražené na základě povolení z roku 1460, byly jednostranné, s moravskou orlicí, nesoucí v prvním štítku písmeno Z. Jihlavské jednostranné peníze, pocházející z této doby, mají v mincovním obrazu rovněž moravskou orlici, v jejím prvním štítku však stojí litera I. Všeobecně se má za to, že mince těchto dvou moravských měst již byly ražené na okrouhlém střížku.³⁸² O tom, zda je na mincích, které byly dosud připisované Jihlavě, skutečně písmeno I, se v první polovině 50. let 20. století rozpoutala diskuse na stránkách Numismatických listů. Podnět k této diskusi přinesl Karel Castelin, jenž tyto ražby nepovažoval za výrobky jihlavské mincovny.³⁸³ Karel Ditrich vystoupil s názorem, že rytec, pracující na razidle, neměl za předlohu iniciálu města Jihlavy, ale rodový perňštejnský znak se zubří hlavou.³⁸⁴ Rozpravu uzavřela Emanuela Nohejlová-Prátová v příspěvku, v němž se postavila za jihlavský původ těchto peněz, a kde zároveň přinesla jejich typologii.³⁸⁵ Ve stejném čísle téhož časopisu dal autorce za pravdu Jan Halačka.³⁸⁶

O nápravu složité situace se Jiří z Poděbrad pokusil i v ostatních zemích Koruny české. Na schůzce se Zhořeleckými upozornil král 3. března 1460 na zhoršenou jakost jejich mincí a učinil v této záležitosti, jak se zdá, nějaká opatření, nám neznámá. Rudolf Urbánek předpokládá určitou mincovní úpravu i v Dolní Lužici, která zde měla proběhnout v souvislosti s revizí královských důchodů.³⁸⁷ Jiřík svolal 1. května 1460 na popud Svidnických a Javorských sněm do Svidnice, kde se jednalo o mincovních nesnázích. Dne 26. září 1460 se s Jiříkovým souhlasem uskutečnila dohoda mezi obyvateli slezských měst Svidnice a Vratislavi, týkající se ražby nových a kvalitnějších haléřů o jakosti 3 a půl lotu. Mincí však nebylo vydáno takové množství, aby mohly nasycit peněžní oběh. Zůstává proto otázkou, zda uzavřená dohoda měla na neutěšené hospodářství nějaký pozitivní dopad.³⁸⁸

Numismatické bádání všeobecně uznává názor, že se Jiříkova úprava z roku 1460 vztahovala pouze na drobnou minci. Mikuláš Dačický z Heslova však ve své kronice k roku 1460 poznamenává: „*Král Jiří zarazil minci dobrou, groš devítolitní; a tu dělali na Horách Kutných.*“³⁸⁹ Tento zápis je sice badatelům dostatečně znám, ale považují ho za autorův omyl, který se má správně vztahovat až k roku 1469, tedy k mincovní reformě, při níž byla obnovena ražba pražského groše. Logicky se předpokládá, že kdyby na začátku 60. let opravdu došlo k zaražení pražského groše, mincovní řád Jiřího z Poděbrad z 5. června 1469 by se o tak závažné události jistě zmínil. Z dalšího kontextu mincovního řádu naopak vyplývá, že se tak před rokem 1469 patrně nestalo. Nutno však připomenout, že Ladislav Pohrobek, který někdy po roce 1453 dočasně razil pražské groše, nebyl v mincovním řádu rovněž vzpomenut, a tím pádem se zde naskytá otázka, zda je absence zmínky o mincování pražských grošů před rokem 1469 opravdu dostatečným důkazem, že k tomu v uvedené době, třeba jen na krátký čas, nemohlo dojít. Bez povšimnutí jistě nezůstane návštěva Jiřího z Poděbrad v Kutné Hoře 20. ledna roku 1460, která mohla mít s ražbou pražských grošů něco společného.³⁹⁰

Zajímavé doplnění k tomuto problému uvádí Karel Šternberg ve svých *Umříže*. Uvádí zde listinu Jiřího z Poděbrad z roku 1462, již panovník z úsporných důvodů snižuje mzdu kutnohorským pregěřům, což souviselo s tehdejšími stavem zchátralých dolů: „*Těž také zdá se nám a chcem, aby do oprawenie těch hor lepšího od pregowanie hřivny grošuow po gednom groši a od hřivny peněz neb halěruow po dwú grošch toliko pregěři měli a brali.*“³⁹¹ V listině se sice mluví jasně o ražbě pražských grošů, ale, jak upozornil Karel Castelin, poznámku patrně nelze brát doslovně.³⁹²

Jinou informaci, avšak částečně se shodující s údajem Mikuláše Dačického, přináší kutnohorský kronikář Jan Kořínek: „*Král Giřj (wezma přjklad od Missnářů, kteřj w l. 1457 tu minci wymyslili) l. 1460 w Praze a u Hory plecháče dělati poručil; ale že se mnohým Pánům Českým neljbili, po dewjti letech zas ge zdwihl, a grosse králo=Wácslawským podobné, (krom že gméno swé na nich wytiskl, gakož i předkové geho králowé činili) zarazil. Král pak Wladislaw, an po Giřjm w Čechách panowal, wida, že tak dobré mince, pro Božjho požehnánj při wssech českých horách znamenité umenssenj, zdržeti nemůže, l. 1473 mincowanj plecháčů, bjých peněz, a halěřů nařjdl; a přjgda z Prahy do Hory, wlastnj rukau prvnj té trogj mince penjz bil, aneb, ať po mincjrsku řeknu, pregowal [...] Pleháč platil dwa grosse missenské neb 7 bjých, a neb 14 halěřů.*“³⁹³ Z kontextu zápisu je zřejmé, že ony „plecháče“ jsou groše horší jakosti. Je to vidět ze slov, že král Vladislav razil „plecháče“, bílé peníze a halěře. A jak je známo, Vladislav II. ihned po nastoupení na český trůn nařídil, aby byly kromě grošů raženy také bílé peníze a halěře. Rovněž Zikmund Winter rozumí pod označením „plecháče“ nekvalitní groše.³⁹⁴

Ve skutečnosti však byly halěře raženy až roku 1482 a bílé peníze teprve o rok později. V roce 1483 rovněž klesla jakost grošů z devíti lotů na osm³⁹⁵ a tuto skutečnost vyjádřil Kořínek výrazem, že Vladislav začal mincovat „plecháče“. Pisatel se však dopustil omylu, když zařadil úpravu jakosti k roku

1473, ačkoliv k ní došlo až o deset let později. S Dačickým je zajedno v mínění, že Jiří z Poděbrad razil roku 1460 pražský groš. Zatímco však byly tyto groše podle Dačického údaje devítilotní, tedy stejné jako groše z reformy roku 1469, naráží Kořínek ve své kronice na jejich nevalnou jakost. Snad byly rovněž osmilotní jako „plecháče“ Vladislava Jagellonského z let 1483-1484. Na to patrně poukazuje Kořínek, když píše, že Jiřík razil „plecháče“ po vzoru Míšeňských, kteří s nimi přišli o tři roky dříve. V Mišni totiž byly od roku 1457 vydávány tzv. turské groše o jakosti 0,500, čili osmilotové.³⁹⁶ Dost nedůvěryhodně však působí zmínka o tom, že se Jiříkovy „plecháče“ razily nejen v Kutné Hoře, ale taky v Praze. I přes podobnost s *Paměti* Mikuláše Dačického z Heslova v chronologickém určení grošových ražeb je třeba spravedlivě uznat, že Kořínkova kronika není vždy považována za uznávaný a plnohodnotný historický pramen.

Důležité je v této souvislosti upozornění Jarmily Háskové na zápisy v majetkových inventářích ze 16. století, v nichž někdy bývají Jiříkovy groše řazeny mezi osmilotní ražby a přímo nazývány „*osmilotní Jiříky*“, což by ovšem dávalo za pravdu Kořínkovu tvrzení.³⁹⁷ V Archivu hlavního města Prahy jsem procházel nejstarší inventáře Starého Města pražského z let 1422-1480, zapsané do památné knihy č. 116,³⁹⁸ a knihu testamentů Nového Města pražského z let 1455-1494,³⁹⁹ abych mohl posoudit oprávněnost hypotézy o osmilotních Jiříkových groších. Ani v jedné z obou městských knih jsem však údaje o „osmilotních Jiřících“ nenašel. Rovněž mi není známo, že by některý další numizmatik zaznamenal informaci o osmilotních Jiříkových groších. Lze se tudíž domnívat, že se poznámky o těchto mincích objevují v pramenech jen zcela výjimečně.

Jediným, snad věrohodným, z výše citovaných pramenů, zůstává pouze údaj Mikuláše Dačického, jenž sice „*zaslouží víry jako svědek dobře informovaný*“,⁴⁰⁰ avšak ani ten není dostatečně průkazný. Nemůžeme tedy s naprostou jistotou konstatovat, že se mincovní úprava z roku 1460 dotkla, kromě drobné mince, rovněž ražby pražského groše. Významné je ovšem upozornění Jarmily Háskové o osmilotních Jiříkových groších, které dovoluje tušit, že se ražba pražských grošů se jménem Jiřího z Poděbrad nemusela vztahovat jen na léta 1469-1471, kdy byly raženy groše devítilotové. Cílem těchto řádků není uvedený problém uzavřít, ale upozornit, že časové zařazení prvních Jiříkových grošů, tak jak je datuje mincovní řád z roku 1469, není ještě jednoznačně vyřešeno.

Již během roku 1458 vystřídal v mincmistrovském úřadě Jana Caltu z Kamenné Hory Jiříkův oddaný přítel Zdeněk Kostka z Postupic. Z pramenů se sice dozvídáme, že jakýsi Jan z Peček je v témže roce označován jako „*magister Moncium Cuthnis*“ nebo „*moncium Cuthnensium*“, avšak nedokážeme určit, zda byl také zároveň mincmistrem. Zdeněk Kostka z Postupic, který nepocházel ze šlechtického rodu, byl do tohoto stavu povýšen za své věrné služby Jiřím z Poděbrad někdy kolem roku 1460. V první polovině 60. let se názvy jeho titulů několikrát mění.⁴⁰¹ V lednu roku 1462 poprvé vystupuje jako „*mincmajstr královstvie Českého*“⁴⁰² a dne 14. února 1465 jako „*najvyšší mincmistr království Českého*“.⁴⁰³ Přesto, že nejvyšší zemští úředníci jistě spatřovali v novém mincmistrově titulu jakousi předzvěst osamostatnění tohoto

úřadu z výhradní závislosti na panovníkovi a jeho pozemštění, jednalo se za Jiřího z Poděbrad stále o královský úřad.⁴⁰⁴

Jak bylo podotknuto výše, slíbil Jiří z Poděbrad svému největšímu oponentovi za podporu při královské volbě účast na ražbě mincí v Kutné Hoře. Toto oprávnění však nesmíme ztotožňovat s vlastní ražbou peněz, které se Jan z Rožmberka domohl teprve později. Jan získal od Jiříka pouze právo zisku z výměny, čili vextru starých mincí, kterého v nadcházejícím období využil. V letech 1461-1465 dodával Rožmberk do Kutné Hory stříbro, které mu zde bylo zmincováno, což ho nestálo nic víc než vyplacení mzdy lidem, zaměstnaným při mincovním díle.⁴⁰⁵ Rožmberkovi úředníci zajišťovali pro svého pána výhodný nákup nejen peněz, ale i hrubé mince, např. míšeňských grošů, jež mu byly v kutnohorské mincovně zpracovány, a z nichž měl někdy Rožmberk, po odečtení nákladů na mzdu tamějších dělníků padesátiprocentní až stoprocentní zisk. V královské mincovně byly pro člena předního šlechtického rodu raženy dva druhy nominálů: kruhové horské peníze s českým lvem a haléře s korunkou.⁴⁰⁶

Rožmberkovy finanční aktivity se ale neomezovaly jen na mince stříbrnou. Jeho úředníci měli za úkol shánět laciné půjčky uherských dukátů, které umožňovaly vyrovnání, nebo alespoň snížení četných Rožmberkových dluhů. Další předností takto výhodně získaných dukátů byla skutečnost, že se za ně dala levněji pořídit stříbrná mince, a to jak groše pro placení již vzpomenutých dluhů, tak i staré peníze, využitě, jak již bylo řečeno, jako pagament pro kutnohorskou mincovnu. Slevy na půjčky, uskutečňované zejména v letech 1457-1462, si Jan z Rožmberka dovedl vynucovat příslibem nejrůznějších protislužeb, na což potenciální věřitelé obvykle přistoupili.⁴⁰⁷

Pohled do Rožmberkovy korespondence umožňuje nejen proniknout do jeho finanční politiky, ale zároveň dokáže, alespoň částečně, osvětlit měnové problémy sledované doby. Dozvídáme se z ní např. o nedostatku hrubé mince a o neutěšeném stavu domácího trhu, přesyceného drobnými nekvalitními nominály, neboť zvíkovský písař si dne 13. 10. 1461 stěžuje Janovi z Rožmberka slovy „*já jiných peněz nemám, než drobné, a za několika kop, VI neboli VIII kop míšenských*“.⁴⁰⁸ List Jana z Rožmberka krumlovskému purkrabímu nás informuje o tom, že se jihočeský velmož snažil měnit drobnou minci za hodnotnější zlatou, což bylo příznačné nejenom pro pragmatického Rožmberka, ale patrně i pro většinu českého obyvatelstva: „*[...] pošliž do Hazel XIII β Hořských [horských] peněz k rychtáři, a piš vedle toho od nás jim list, atby nám ty penieze na zlaté změnili [...]*“.⁴⁰⁹ Avšak ani zlatá mince neposkytovala vždy svému majiteli záruku, že má u sebe skutečně plnohodnotné oběživo. Jak se zdá, byla činnost penězokazeckých dílen v době jejich rozvoje v 60. letech 15. století mnohem širší a zasahovala snad i do ražby nejvyšších peněžních nominálů. Tomu by nasvědčovalo jiné psaní Jana z Rožmberka krumlovskému purkrabímu: „*Jakožs nám psall o té zlaté, [...] že by mezi nimi bylo XLIII zlatých, kteríž by váhy neměli: takto se nám zdá, abyšte list od nás Olkmarovi psali, že té zlaté váhy nemají, aby s Koktanem mluvil, aby nám ti zlatí odměnění byli, aby váhu měli [...]*“⁴¹⁰ Některá Rožmberkova korespondence nám může být užitečná zase z jiného hlediska. Lze v ní totiž zachytit cenné údaje,

týkající se kurzu uherského zlatého: „*Také raďte věděti, žeť jest Koský pochťel zlaté změnití za peníze, i mluvili sme s nim, aby je VMti dal po XLII gr [...]*“⁴¹¹ Někdy se stává, že jsou v jedné písemnosti uvedeny hned dva rozdílné kurzy, jako je tomu v listu jakéhosi Tomka nejvyššímu písaři Jana z Rožmberka.⁴¹²

5. Cesta za rozvojem kutnohorských dolů

„[...] *nalezl sem takowé mistrowstwíe, že doufám bohu a panně Marii, že takový obyčeg naleznú, w krátkém času, wssickni přislussegjej k koruně české dadieť pomoc peněžitú hognú ke wssem doluom zlatým i stříbrným [...]*“⁴¹³

Myšlenka hospodářské obnovy českého státu a s tím souvisejících měnových poměrů byla pouze částí konsolidačního úsilí Jiřího z Poděbrad. Důležitou roli v panovníkově politice samozřejmě hrálo řešení složitých náboženských sporů s papežskou kurií a později i konfliktů se Zelenohorskou jednotou či s Matyášem Korvínem, ohrožujících Jiříkovo konsolidační dílo.

Vztah mezi papežem a Jiříkem se zprvu vyvíjel kladně. Papež Pius II. totiž očekával, že český král převede utrakvisty zpátky do lůna katolické církve. Naději mu dala tajná korunovační přísaha Jiřího z Poděbrad a jeho manželky Johany z Rožmitálu, složená před uherskými biskupy Augustinem Rábským a Vincenciem Vacovským a před několika českými a uherskými pány. Jiří z Poděbrad se v přísaze zavázal, že bude zachovávat poslušnost vůči papeži a že potlačí všechny sekty a kacířství ve svých zemích. Jiříkův slib však byl později jinak interpretován katolíky a jinak utrakvisty. Pius II. považoval za sekty podobojí, zatímco Jiří z Poděbrad jimi chápal tehdejší lidové sekty, jako např. České bratry.

Jiřík si dobře uvědomoval mlhavost formulace, a i proto se zpočátku zdráhal vyslat poselstvo k papeži, které mělo Piovi tlumočit kromě slibu poslušnosti českého panovníka také prosbu o uznání a potvrzení kompaktát. Mezi přední členy poselstva, které nastoupilo cestu v polovině ledna roku 1462, patřili kancléř Prokop z Rabštejna, mincmistr Zdeněk Kostka z Postupic, Antonio Marini z Grenoblu, děkan u Sv. Apolináře v Praze mistr Václav Vrbenský a pražský purkmistr Václav Koranda. Čeští vyslanci však narazili u papeže Pia II., velkého znalce českých dějin, na neústupný postoj. Po dvoutýdenním jednání českého poselstva s papežem i kardinálským sborem prohlásil Pius II. kompaktáta za neplatná, neboť prý byla vydána jen jedné generaci husitů. Zároveň odmítl přijmout Jiříkův slib poslušnosti, dokud nevyplní kacíře a neučiní v českých zemích katolictví jediným uznávaným náboženstvím.⁴¹⁴

Právě do doby vyslání poselstva k papeži spadá změna v názvu mincmistrovského úřadu. Důraz byl kladen na to, aby čeští vyslanci náležitě reprezentovali svého krále i zemi. Zmíněná okolnost mohla být pravým důvodem toho, že byl dosavadní „*mincmistr na Horách Kutných*“ Zdeněk Kostka z Postupic od ledna 1462 titulován jako „*mincmistr království Českého*“ a později „*najvyšší mincmistr království Českého*“. Nelze vyloučit, že změna v názvu úřadu Zdeňka Kostky z Postupic vyšla od krále, a že měl být nový titul původně propůjčen panu Zdeňkovi pouze dočasně v záležitosti důležitého

poselství k Piovi II.⁴¹⁵ Avšak nejen Zdeněk Kostka z Postupic byl, až do konce života, titulován jako „*mincmistr království Českého*“ či „*najvyšší mincmistr království Českého*“, ale stejně tak i jeho nástupce Jiří Vranovský, a sice až do roku 1471, kdy byl sesazen. Po tomto roce končí i první období užívání titulu „*mincmistr království Českého*“ a pojmenování úřadu se vrací na více než 30 let k dřívějšímu označení „*mincmistr na Horách Kutných*“.⁴¹⁶

Obrat v politické situaci a hrozba možných kroků podniknutých z Říma proti českým „kacířům“ přiměly Jiřího z Poděbrad k realizaci myšlenky na spolek evropských panovníků, který by uskutečnil velké křížové tažení proti Turkům. Jeho založením by se osamostatnila světská vláda z rámce moci duchovní. Tato jednota měla rovněž oslabit papeže v jeho nadcházejícím střetnutí s českým králem. Jiřík slavil se svým plánem zpočátku úspěchy. Kladně ho přijali polský král Kazimír (na sjezdu obou panovníků v Hlohově v květnu 1462), zprvu i Benátčané (kteří jednali s Antoniem Marinim v srpnu téhož roku) a francouzský král Ludvík XI.⁴¹⁷

Vzpomenutý hlohovský sjezd českého a polského krále je kromě uzavření protiturecké smlouvy zajímavý i z jiného hlediska. Pozornost byla věnována i neutěšenému stavu záležitostí obchodních a mincovních, vyvolanému středoevropskou peněžní krizí. Z českých zemí proudila do Polska nechvalně proslulá černá rakouská mince, zatímco z Polského království k nám přicházely tzv. orlíky, tj. polské půlgroše, ražené Vladislavem II. (1396-1434) a Kazimírem IV. Velikým (1444-1492). Ve smlouvě se píše o obnovení klidu a bezpečnosti na veřejných silnicích a jiných cestách, o stíhání pokoutné ražby mincí a o zákazu dovozu těchto ražeb z jednoho království do druhého. Kromě toho byly v Hlohově řešeny i některé otázky majetkoprávní. Jiřík se zřekl nároku na některé hrady a opevnění (ve smlouvě nebyly blíže určeny), spor o věno královny Alžběty, sestry Ladislava Pohrobka, měl být odložen až do doby po Jiříkově smrti.⁴¹⁸

Roku 1462 stoupla cena uherského dukátu při placení drobnou mincí z původních 40-42 grošů na 48 grošů.⁴¹⁹ Je třeba si uvědomit, že tyto relace nejsou tak jednoznačné, jak se na první pohled jeví, neboť se často v soudobých pramenech i v rámci jednoho určitého roku vyskytují rozdílné peněžní kurzy. Ty mohou označovat buď oficiální kurz, kurz užívaný v běžné peněžní praxi, nebo kurz udávaný v drobné, devalvované minci. Tento problém ještě komplikují geografické difference v relacích drobné mince k uherskému dukátu, způsobené polohou oblasti a jejího obchodního spojení, které měly podstatný vliv na pronikání cizích zlatých nominálů do země.⁴²⁰ Avšak i přes uvedené okolnosti, týkající se problému původu jednotlivých kurzů, není vyloučeno, že v roce 1462 snad došlo k vydání nové emise drobné mince, horší jakosti než byli její předchůdci. Písemné prameny opravdu naznačují, že v letech 1458-1471 došlo k více zásahům do celozemského mincovnictví, než jen k mincovní úpravě z roku 1460 a k reformě z roku 1469. Starý letopisec si totiž k údají o Jiříkově mincovní reformě z roku 1469 poznamenal: „*Neb za krále Jiřího několi-krát se moneta změnila a to s velikú škodú země.*“⁴²¹

Nekompromisní postoj římské kurie vedl Jiřího z Poděbrad k prohlášení, že se nemíní kompaktát vzdát a že je ochoten položit za ně i svůj život. Stalo se tak na svatovavříneckém

sněmu na Starém Městě pražském, zahájeném 12. srpna 1462, kterého se účastnili utrakvisté i katolíci nejen z Čech, ale i z vedlejších zemí, královna Johana a Poděbradovi synové. Jiřík odmítl zrušení kompaktát Pia II. a vysvětlil, že když přísahal ve svém království vyhladit kacířství, neměl tím na mysli přijímání pod obojí a kompaktáta. Utrakvističtí stavové se podle očekávání postavili za svého krále, avšak řeč Zdeňka ze Šternberka dala jasně najevo, že se katolíci nechtějí dostat do konfliktu s kurií.⁴²²

Jiříkův rozchod s Římem podrobil katolíky zkoušce: buď budou svému pánu věrni, a to i za cenu různých postihů od Pia II., nebo se otevřeně přidají k protikrálovské koalici. Většina z nich se sice v následujících letech postavila skutečně proti panovníkovi, ale o to cennější byla pro Jiříka spolupráce s katolíky, kteří ho chtěli i přes kritiku svých souvěrců podporovat. Velká část těch, kteří ještě váhali a stáli mezi oběma tábory, byla později hrozbami papežských sankcí donucena loajalitu vůči králi porušit. Ačkoliv nebyla dosud vytvořena panská jednota, jak ji známe z roku 1465, rýsovaly se již nejméně od roku 1463 její základy.

V době konfliktu s římskou kurií se Jiří z Poděbrad snažil získat spojence, který by byl ochoten v jeho sporu prostředkovat. Proto, když byl císař v říjnu roku 1462 obležen na svém hradě ve Vídni tamějším obyvatelstvem, ihned mu přispěchal na pomoc a zablokoval městu dodávky zboží.⁴²³ Vídeň byla nucena kapitulovat a vděčný císař povýšil Jiříkovy syny Viktorina, Jindřicha a Hynka na říšská knížata, kladská hrabata a minsterberské vévody. Zároveň ustanovil českého krále pro případ své smrti vrchním poručníkem syna Maxmiliána, za což měl Jiřík dostat roční plat 10 000 dukátů. Kdyby císař i jeho syn zemřeli bez dědiců, měl se stát dědicem jejich zemí Jiřík, ovšem s tou výhradou, že je od ostatních spoludědiců vyplatí částkou 100 000 dukátů. Jiřík se oplátkou za to vzdal nároků na celské dědictví po Markétě Těšínské. Velmi důležitý byl pro Jiříka Fridrichův slib, že zasáhne u Pia II. v jeho prospěch.⁴²⁴

Plán českého krále na spolek evropských panovníků nemohl zůstat papeži dlouho utajen, a Pius II. proto začal podnikat kroky k jeho zmaření. Vyhlásil, že se sám ujme řízení výpravy proti Turkům, a byl to rovněž on, kdo odradil burgundského vévodu, Benátčany a uherského i francouzského krále od očekávaného uzavření smlouvy s Jiřím z Poděbrad.⁴²⁵ Jediným výsledkem jednání českého poselstva ve Francii v létě roku 1464, o jehož činnosti podal dobovou zprávu panoš Jaroslav, byla přátelská smlouva mezi Českým královstvím a Francií a povýšení Albrechta Kostky z Postupic do tajné rady Ludvíka XI.⁴²⁶ Dne 15. června 1464 pohnal Pius II. českého krále do Říma před církevní soud, ke kterému se měl dostavit do 180 dnů. Ten se však nekonal, protože o dva měsíce později Pius II. zemřel.⁴²⁷

Smrt Pia II. však v žádném případě neznamenala vyřešení konfliktu s kurií. Nový papež Pavel II. totiž původní pŕuhon, vydaný svým předchůdcem, dne 2. srpna roku 1465 obnovil. Jiří z Poděbrad se měl v Římě zpovídat z „*kacířství, relapsu, křivé přísahy, svatokrádeže, rouhání a jiných s nimi spojených nepravostí*.“ O čtyři dny později byl pověřen papežský legát, biskup Rudolf Lavantský, aby zrušil závazky Jiříkových poddaných ke svému pánovi, ale také jeho přátel a spojenců.

Zároveň měl dávat do klatby všechny, kteří by mu i nadále chtěli pomáhat.⁴²⁸ V prosinci téhož roku Pavel II. ještě vyhlásil a rozšířil předešlé nařízení ze 6. srpna, když pod hrozbou božího soudu nabádal obyvatelstvo českých zemí, aby nezůstávalo věrno kacířskému králi.⁴²⁹

Vedle konfliktu Jiřího z Poděbrad s papežem se začaly v první polovině 60. let objevovat i třecí plochy mezi „králem dvojího lidu“ a některými katolickými pány. Největší projevy nespokojenosti se objevily po moru, který vypukl na podzim roku 1463 a s novou intenzitou opět v srpnu a září 1464. S úmrtím mnoha pánů i zemanů totiž nastaly rozbroje o poručnictví nad jejich sirotky. Pokud Jiří z Poděbrad nechtěl vyhovět přáním některých uchazečů o poručnictví, přecházeli tito nespokojenci do tábora jeho odpůrců. Odúmrtní spory vlastně představovaly rozbušku konfliktu, který postupně od začátku 60. let silil.⁴³⁰ Názorným příkladem je zášť Zdeňka ze Šternberka k jeho někdejšímu příteli Jiřimu z Poděbrad, s nímž se nepohodl kvůli jakémusi poručnictví po moru roku 1464, jež mu Jiřík odepřel. Od počátku následujícího roku proto připravoval proti svému pánu vzpouru, k níž hledal vhodného spojence.⁴³¹

Otevřenou konfrontaci mezi Jiřím z Poděbrad a panskou jednotou se stal pražský sněm v září 1465. Jan Zajíc z Házmburka společně s Jaroslavem ze Šternberka – synem pana Zdeňka – předali Jiříkovi poselství od Jošta a Jana Rožmberka, Zdeňka ze Šternberka a Oldřicha Zajíce z Házmburka. Poselství obsahovalo kritiku Poděbradovy politiky i poměrů v zemi: páni si stěžovali, že se s nimi král neradí o zemských záležitostech, ale že dopřává sluchu jen několika osobám ze svého nejbližšího okolí, že po nich žádá vyčerpávající berně a svolává zemskou hotovost bez souhlasu pánů, že protiprávně odebírá a rozdává odúmrť, že usiluje o to, aby byl jeden z jeho synů zvolen za krále, že Rokycanova kázání poškozují katolíky, atd. Jeden z bodů se týkal i mince, která byla podle mínění panské jednoty tak „lehká“, že ji prý nikdo nechce brát.⁴³²

V odpovědi přečtené stavům se Jiří z Poděbrad pokusil vyvrátit všechny panské stížnosti. O minci tu bylo řečeno: „*mince naše srovnává se s zrnem se všemi zeměmi okolními, a ještě výše*.“⁴³³ Zároveň bylo sněmu připomenuto, že se o napravení mincovních záležitostí jednalo s císařem i Míšeňskými na sněmu o Hromnicích v únoru stejného roku. Můžeme snad předpokládat, že české ražby měly, jak Jiřík tvrdil, přinejmenším takové zrno jako mince sousedních zemí. Avšak výtku určená jejich váze zůstala bez povšimnutí. Není vyloučeno, že mince, které panská jednota kritizovala, lze ztotožnit s ražbami, u nichž uvedla základní metrologické údaje Jarmila Hásková. Na základě výpočtů z údajů, zaznamenaných ve zlomku verkových register, datovaných autorkou do roku 1464, stanovila Hásková hmotnost drobné mince na 0,44 g a kolísající ryzost od 0,216 do 0,274.⁴³⁴ Stav mince v českých zemích jistě nebyl v první polovině 60. let 15. století uspokojivý, je však třeba připomenout, že byl projevem středoevropské peněžní krize, kterou bylo nutno řešit za spoluúčasti sousedních zemí, o což se Jiří z Poděbrad již několikrát pokusil.

Panská jednota se organizačně sjednotila na svém sjezdu na Zelené hoře u Zdeňka ze Šternberka 28. listopadu 1465.

Při této příležitosti byl pořízen zápis, v němž jednota ostře kritizuje různé zemské problémy, především ale mincovní nedostatky. Povstalci si stěžují na kvalitu mince, citelně poškozující zemské hospodářství, na liknavost panovníka, kterého opakovaně a vždy neúspěšně žádali o opravení mince, a konstatují, že v zemi nikdy neobíhaly horší ražby než za králování Jiřího z Poděbrad. Rovněž uvádějí kurzy uherského dukátu k pražskému groši, který stál za Ladislava Pohrobka 32 grošů a v současnosti již 53 grošů.⁴³⁵ Údaj panské jednoty o 53 groších za uherský dukát však nebudí dojem patřičné průkaznosti. S největší pravděpodobností byl vybrán ten nejhorší známý kurz, lišící se značně od kurzu oficiálního, a patrně omezený jen na určitou oblast v českých zemích.⁴³⁶

Podle mínění Pavla Radoměrského byly v 60. letech 15. století kutnohorské kruhové peníze největším kazitelem struktury oběživa země. Domácí kruhové peníze se lvem o jakosti 0,289 prý měly být ještě nekvalitnější než zahraniční mince.⁴³⁷ Autor vyšel z výsledků titračních zkoušek jakosti, které provedl u části mincí, nalezených v Králově Dvoře u Berouna. Radoměrského studie je ukázkou toho, jak by mělo po metodické stránce vypadat zpracování jednotlivého nálezového celku. Na druhé straně se však zdá, že přisouzení role nejméně kvalitního oběživa právě kutnohorským ražbám není dostatečně průkazné, protože titrační měření nebyla provedena u všech mincí a ani k některým jiným, u nichž byla již dříve zjištěna metodou črtu mnohem nižší jakost než 0,289, nebylo vůbec přihlédnuto. Z titračních zkoušek vyplývá, že i landshutský fenik měl ještě horší jakost než kutnohorské kruhové peníze o jakosti 0,289.⁴³⁸ Autorovy závěry může také ovlivňovat nesrovnalost mezi údajem v katalogové části a v přehledné tabulce. Zatímco v tabulce má fenik Fridricha V. z let 1457-1460 jakost 0,296,⁴³⁹ v části katalogové je uvedena jakost pouze 0,276.⁴⁴⁰ Myšlenka o vydávání výrazně znehodnocených peněz českým králem se zdá být značně nepravděpodobná, uvážíme-li, že Jiří z Poděbrad usiloval o mincovní konsolidaci nejpozději od poloviny, možná již před polovinou 50. let 15. století, a že vyjádřením těchto snah byla i královská relace z roku 1467, jež bude připomenuta na příslušném místě a která ohlašovala zaražení pražského groše. Druhý rozkvět Kutné Hory ve druhé polovině 60. let 15. století a z toho plynoucí vzrůst surovinové základny ukazují spíše na zlepšení jakosti vydávaných drobných ražeb než na jejich úpadek.⁴⁴¹

Velkou naději vzbudil u Jiřího z Poděbrad po ochlazení jeho vztahů s Římem příjezd německého řečníka Řehoře z Heimburka na královský dvůr. Kromě vedení zahraničních záležitostí, jimiž zde byl Řehoř pověřen, dostal Jiříkův rádce ještě jeden velice významný úkol, v němž vystřídal svého předchůdce Martina Mayra: vést obranu českého krále proti římské kurii. Té se Řehoř z Heimburka zhostil nadmíru úspěšně, neboť již jeho první spis, či lépe řečeno manifest, určený Matyáši Korvínovi, si získal pověst mistrovského díla. Heimburkovo psaní bylo v mnoha opisech rozesíláno do korunních zemí i do zahraničí s prosbou, aby se jeho příjemci přimluví v Římě za českého panovníka.⁴⁴²

Tyto aktivity však nepřinesly kýžený výsledek. Papež Pavel II. dal 23. prosince roku 1466 ve veřejně držené konsistoři prohlásit Jiřího z Poděbrad za kacíře, neústupného krivopřísežníka a svatokrádce. V souvislosti s těmito obviněními byl

Jiří z Poděbrad papežem zbaven královského úřadu, všech panství i práv, jeho potomci byli označeni za nezpůsobilé k jakémukoli dědictví a poddaní osvobozeni od všech slibů a závazků, kterými byli k Jiříkovi poutáni.⁴⁴³

Přibližně ve stejné době, kdy Pavel II. uvalil na Jiřího z Poděbrad papežskou klatbu, došlo ke konfliktu mezi „králem dvojího lidu“ a císařem. Jiří z Poděbrad se ujal některých pánů, kteří se s Fridrichem znepřátelili, a v polovině února 1467 vymáhal na císaři úhradu dluhu za jeho vysvobození v prosinci 1462 ve Vídni. Fridrich ovšem nehodlal uhradit stanovenou částku a českému králi se pomstil tím, že uznal Zelenohorskou jednotu za samostatnou mocnost, oprávněnou setrvat ve svém odboji. Dne 21. února téhož roku propůjčil Fridrich Jednotě mincovní právo, podle něhož směli její členové razit v Plzni svou minci, při zachování stejného zrna s ražbami kutnohorskými.⁴⁴⁴ Podobně jako v roce 1444 při vydání privilegia pro město Cheb, byl i nyní císař motivován snahou ekonomicky poškodit své odpůrce z řad českých utrakvistů. Zmínky, které nacházíme v mincovním řádu z roku 1469, v Březanově *Rožmberské kronice* i v *Pamětech plzeňských* mistra Šimona Plachého z Třebnic, nasvědčují tomu, že vzbuřenci uděleného privilegia, jehož platnost byla dne 13. května téhož roku prodloužena na 10 let, skutečně využili. V plzeňské mincovně razila Zelenohorská jednota s největší pravděpodobností jen minci drobnou, tedy kruhové peníze s obrazem českého lva, podobající se soudobým ražbám kutnohorským, a občas možná i halře.⁴⁴⁵ Mezi ražby Zelenohorské jednoty by snad mohlo patřit 11 peněz z nálezů ve Veselé, lišících se v celé řadě detailů od běžných mincí kutnohorských a popsanych Stanislavem Veselým, který nevylučuje, že mohly vzniknout v mincovně plzeňské či rožmberské.⁴⁴⁶ Oproti tomu považuje Pavel Radoměrský peníze, na něž upozornil Veselý, za ražby výhradně rožmberské a identifikuje je i mezi mincemi z prvního zvirotického nálezů a nálezů v Rouchovanech.⁴⁴⁷ Podle Radoměrského mohl tyto neobvyklé peníze razit snad Jan z Rožmberka ve své mincovně od roku 1468.⁴⁴⁸

Další akcí Fridricha III., která měla za cíl hospodářské oslabení českého panovníka, bylo udělení mincovního privilegia čtyřem vzbuřeným moravským městům – Brnu, Olomouci, Jihlavě a Znojmu 19. června 1467. Zdá se však, že toto oprávnění zůstalo nevyužito a že mincovní činnost v těchto městech vycházela z jiných, starších privilegií, jakým bylo např. Ladislavovo mincovní privilegium pro Brno z roku 1457.⁴⁴⁹

Nová kritika mincovních poměrů zazněla na sjezdu panské jednoty s královskými vyslanci v Jindřichově Hradci, konaném po Hromnicích roku 1467. Jan z Rožmberka zde nechal číst výpisy zemských svobod, pořízené z jeho archivu, v nichž se pravilo, že český král měl razit mince v takové jakosti, aby ke stu hřivnám čistého stříbra bylo přidáváno 12 hřiven mědi. Další články se týkaly berní, které prý směly být vybírány pouze na věno královských dcer, zákazu zastavování korunních hradů, panského práva osazovat společně s panovníkem zemský soud a výsady, podle níž nebyli stavové povinni vést války na své vlastní náklady mimo hranice českých zemí. Nemalé pohoršení způsobil Zdeněk ze Šternberka požadavkem, aby král postoupil pánům korunu i zemský archiv se

všemi zápisy stavovských svobod. Ještě větší nevoli vzbudil Šternberkův výrok, že mají být tyto svobody spolupotvrzeny císařem, protože je prý český král jeho manem.⁴⁵⁰ Není divu, že se na sjezdu v Jindřichově Hradci, který se nesl v duchu zjevné Šternberkovy nesmiřitelnosti, nedosáhlo mezi Jiřím z Poděbrad a Zelenohorskou jednotou žádné dohody.

Reakcí na panské stížnosti byla patrně královská relace zapsaná téhož roku do zemských desek. V tomto důležitém dokumentu ukončuje vlastně Jiří z Poděbrad, i když zatím jen formálně, dlouhé období omezené jen na ražbu drobné mince, a nařizuje „groše u Hory dělati takové w této míře, a to s raddau panskou i wší země, aby zlatý Český, Uherský a dukát byl po xxv gr., aby těch xxv gr. za zlatý stálo a zlatý za xxv gr [...]“⁴⁵¹ Nové groše měly být podle královské relace raženy pod dozorem dvou fersucharů (prubířů), o nichž se zmiňuje již mincovní řád Karla IV. a Václava IV. z roku 1378. Jeden z těchto fersucharů měl být pravděpodobně královským a druhý zemským úředníkem. Podle Karla Castelina nebyl zemský fersuchar před rokem 1467 ustanoven, a to byl patrně jeden z důvodů, proč se nyní stavové snažili o obnovení nebo alespoň o potvrzení jeho činnosti.⁴⁵² V dokumentu se hovoří pouze o groších, avšak k jejich ražbě došlo až o dva roky později v souvislosti s vydáním Jiříkova mincovního řádu. Otázkou zůstává, zda bylo již v roce 1467 přikročeno k vydávání nové drobné mince.

Jiříkovo rozhodnutí o znovuzaražení pražského groše muselo být jistě ovlivněno zlepšením stavu kutnohorských dolů. Jarmila Hásková ve své práci *Příspěvek k otázce produkce a oběhu stříbra v době Jiřího z Poděbrad* upozornila, že chod některých dolů musel být již kolem poloviny 60. let 15. století rentabilní.⁴⁵³ Čisté výtěžky z roku 1466, velký výnos dolů o dva roky později i rostoucí význam města svědčí o tom, že druhá polovina 60. let znamená nový rozkvet Kutné Hory, jehož počátek položila autorka do doby nepříliš vzdálené roku 1467,⁴⁵⁴ z něhož pochází uvedený zápis o zamýšleném znovuoobnovení ražby pražských grošů. Na rozvoji kutnohorských dolů se měli podílet i stavové, a to prostřednictvím peněžitého příspěvku, tak jak je to naznačeno v úryvku z Mariniho Rady králi Jiřímu, citovaném na začátku kapitoly. Zdá se však, že k tomu nakonec kvůli složité politické situaci v českých zemích nedošlo.⁴⁵⁵ Bez zajímavosti jistě není ani idylické líčení bohatství kutnohorských dolů v konceptu jednoho z listů Řehoře z Heimburka z počátku roku 1467,⁴⁵⁶ přestože Heimburk, vedený propagačními úmysly, nemusí být vždy zcela objektivní.⁴⁵⁷ Dostatečná materiálová základna proto mohla být popudem k zahájení ražby jakostnějších peněz,⁴⁵⁸ než byly mince kritizované Zelenohorskou jednotou na sněmeh v Praze v září 1465 a v Jindřichově Hradci po Hromnicích roku 1467.

Jiříkovo úsilí o hospodářskou konsolidaci Kutné Hory bylo doprovázeno jeho zájmem o posílení politického významu tohoto města. Jednal tak nejen z pohledu pragmatických, protože Kutná Hora byla od počátku 14. století pokladnicí království, z níž měli čeští panovníci nemalý užitek, ale i z důvodů osobních. Jiřík si totiž oblíbil Kutnou Horu ještě předtím, než se stal zemským správcem. Dokladem je spřízněnost Kutné Hory s utrakvisty a jejich tehdejší předním představitelem Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna. Jiřík se stal jakýmsi ochrán-

cem Kutnohorských a nejednou rozhodoval spory v jejich prospěch. Dne 15. června 1454 potvrdil Ladislav Pohrobek, patrně pod vlivem Jiřího z Poděbrad, latinskou listinou vydanou v Praze, Kutné Hoře její stará privilegia, udělená Karlem IV. a Václavem IV.⁴⁵⁹ Když o pět let později došlo mezi Kutnohorskými a Kolinskými k rozepři o sklad dříví, nařídil král plavcům dříví listinou z 13. prosince téhož roku setrvat čtyři dny v přístavu Starého Kolína, aby si tu mohli kutnohorští měšťané a horníci nakoupit dříví.⁴⁶⁰ Další laskavost prokázal Jiří z Poděbrad obyvatelům Kutné Hory 1. května 1461, kdy souhlasil, aby měšťané poživali platy, patřící sedleckému klášteru na předměstí Hlouškách a rovněž platy Pražského kostela.⁴⁶¹ Dne 4. října 1462 potvrdil Jiřík lidem zaměstnaným při mincovním díle všechny minciřské a pregěřské výsady.⁴⁶² Mimořádně významné však bylo panovníkovo privilegium z 10. září 1467, kterým Jiřík osvobodil Kutnohorské od dosavadního brání ortele v Jihlavě, jež se stala spojencem Zelenohorské jednoty.⁴⁶³ Především za války s Matyášem Korvínem mohl Jiří z Poděbrad ocenit Kutnou Horu jako důležitého spojence, jenž mu za různé udílené milosti poskytoval peněžní půjčky i přímou vojenskou pomoc.⁴⁶⁴ O tom, že si kutnohorští měšťané „krále dvojího lidu“ vážili a že mu byli vděční za jeho dobrodiní, svědčí událost z 5. února roku 1471, při které byli noví konšelé ustanoveni Jiříkovým synem Jindřichem Minsterberským. Poté co Jindřich poděkoval staré radě i obci, slíbili členové staré i nové rady Jiříkovi, že při něm budou věrně stát až do svých hrdel a statků.⁴⁶⁵

Konflikt mezi Zelenohorskou jednotou a panovníkem se nadále přirostoval a hrozil přerůst ve válku. Posledním, avšak marným pokusem o její potlačení byla snaha Jiříkovy manželky Johany z Rožmitálu o zprostředkování smíru. Ta však vzala zaslav, když 2. března 1467 Zdeněk ze Šternberka vypověděl králi poslušnost. Další nepříznivý vývoj, navazující na tyto události, na sebe nenechal dlouho čekat: dne 20. března téhož roku potvrdil Pavel II. Zdeňka ze Šternberka za vůdce Zelenohorské jednoty a o měsíc později vyhlásil Jiří z Poděbrad Zdeňkovi válku.⁴⁶⁶ Poté, co Jiřík zbavil povstalce nejvyšších zemských úřadů, prokázal velkou dávkou opatrnosti i politické prozřetelnosti, když ponechal všechna místa katolíkům. Výjimkou byl jen úřad nejvyššího purkrabího, kam dosadil dosavadního „*mincistra Království českého*“, Zdeňka Kostku z Postupic.⁴⁶⁷

Válka, jež záhy vypukla, se omezila na dobývání hradů a plenění nepřátelských statků. Od počátku v ní měl převahu král, který se do konce roku 1467 zmocnil, kromě Konopiště, všech Šternberkových hradů.⁴⁶⁸ Povstalcům, kteří byli od počátku konfliktu pasivnější, přišlo vhod prostředkování vyslanců polského krále Kazimíra, které vyvrcholilo uzavřením příměří mezi Jednotou a Jiříkem v listopadu téhož roku.⁴⁶⁹ Do řad Zelenohorské jednoty, jejímž hejtmanem se stal Zdeněk ze Šternberka, patřili páni ze Švamberka, Gutštejna, Kolovrat, Hradce, Riesenburka a katolická města Jindřichův Hradec, Budějovice, Stříbro a Plzeň. Proti králi povstala i některá moravská města v čele s Olomoucí, Brnem, Znojmem a Jihlavou, a společný postup s Jednotou zachovávala rovněž slezská Vratislav, která se již před několika lety nechtěla smířit s Jiříkovou královskou volbou. V Čechách osvědčila svoji věrnost např. města Ústí, Most, Chomutov, Kadaň, Locket a Cheb.⁴⁷⁰

Významné bylo pro krále spojenectví, ačkoliv jen dočasné, s Janem z Rožmberka, který však musel za svoji loajalitu platit těžkou daň. Zdeněk ze Šternberka totiž páchal svými nájezdy na rožmberských statcích velké škody,⁴⁷¹ a Jan byl proto nucen v říjnu roku 1467 uzavřít s Jednotou příměří.⁴⁷²

Aby si udržel jihočeského velmože na své straně, udělil Jiřík v roce 1468 Janovi, patrně na jeho vlastní žádost, mincovní privilegium. Oproti pouhé účasti na ražbě mincí v Kutné Hoře, kterou Jiřík slíbil Janovi před svou královskou volbou, kynuly Rožmberkovi z uděleného mincovního práva ještě větší výhody, neboť směl razit ve vlastní režii. Využitím mincovního práva se nyní Jan z Rožmberka po hospodářské stránce mohl rovnat pánům Zelenohorské jednoty, mincujícím v Plzni. Kde Jan z Rožmberka razil, není zcela jisté, snad se tak dalo v Českém Krumlově, s velkou pravděpodobností se však dá tvrdit, že se omezil jen na peníze se lvem a o mincování grošů se nestaral, protože ražba nepřilíhla kvalitních peněz vynesla svému provozovateli mnohem větší zisk, než ražba hrubé mince.⁴⁷³ Nelze vyloučit, že Rožmberkovy peníze lze hledat mezi penězi v nálezů z Veselé, což, jak bylo řečeno výše, naznačili Pavel Radoměřský a Stanislav Veselý. Zajímavou informaci k tomuto problému přinesl Kristián Turnwald v článku *Předchůdci rožmberského mincovnictví*, v němž popsal jednostranný peníz z nálezů na Berounsku, na němž je v horní polovině mincovního pole vyobrazen český lev, buď celý, nebo z horních dvou třetin, v dolní polovině mincovního pole pětiletá růže. Autor uvedenou minci zařazuje mezi Rožmberkovy ražby po roce 1468.⁴⁷⁴

Velkou pohromu znamenalo pro České království, v němž probíhala, jak bylo naznačeno výše, ve 2. polovině 60. let 15. století úspěšná hospodářská konsolidace, vypovězení války Matyášem Korvínem Jiříkovu synu Viktorinovi 31. března 1468 za jeho vpád do Rakous.⁴⁷⁵ Domnívám se, že křižácké tažení Matyáše Korvína proti utrakvistickému králi podstatně zpomalilo práci na novém mincovním řádu, který mohl být vydán teprve o více než jeden rok později, a zároveň nepříznivě postihlo nápravné dílo v kutnohorských dolech, když velká část královských výdajů směřovala k financování válečných akcí, místo na zušlechtnění pokladnice království.

V první fázi války postihlo Jiřího z Poděbrad několik nezdarů: v květnu roku 1468 dobyl Matyáš Třebíč,⁴⁷⁶ v srpnu téhož roku se vzdaly v Horní Lužici Vojerce, v září hrad Frankenštejn ve Slezsku a v říjnu Polná, za níž následoval klášter Hradiště u Olomouce.⁴⁷⁷ V jižních Čechách se změnil poměr sil, protože od krále odstoupily České Budějovice a z obav před papežskou klatbou i Jan z Rožmberka, který pravděpodobně využil nové situace a spolu s ostatními členy Zelenohorské jednoty se zúčastnil ražby peněz v plzeňské mincovně.⁴⁷⁸ Citelnou ztrátu způsobila Jiříkovi téhož roku smrt věrného služebníka, rádce a přítele, „*mincmistra království Českého*“ a nejvyššího purkrabího Zdeňka Kostky z Postupic v bitvě u hradu Zvole na Moravě.⁴⁷⁹ V úřadu nejvyššího mincmistra vystřídal Zdeňka Kostku Jiří Vranovský. Ten byl posléze, roku 1471, svého místa zbaven, kvůli podezření z nezákonného vývozu a prodeje stříbra ze země.⁴⁸⁰

Vojenské úspěchy, získané Matyášem zejména na Moravě, podnítily uherského krále k tažení do Čech. Jeho prvním cílem byla stříbronosná Kutná Hora, kterou se Jiřík rozhodl úzkost-

livě hájit, neboť hrála důležitou roli v jeho plánu na mincovní konsolidaci Českého království. Štěstí se nyní obrátilo k Jiříkovi, jenž na konci února 1469 obklíčil Matyáše u Vilémova v Železných horách. Ačkoliv měl nyní Jiřík Matyáše ve svých rukou, zachoval se k soupeři velkoryse. Dne 27. února se oba panovníci sešli ve vsi Ouhrově a uzavřeli příměří, doplněné o Matyášův slib, že zprostředkuje dohodu s papežem na podkladě kompaktát. Zároveň byl domluven sjezd do Olomouce k uzavření konečného míru.⁴⁸¹

V Olomouci se uskutečnilo jednání Jiříka s Matyášem, papežským legátem Vavřincem Rovarellou a se Zelenohorskou jednotou. Českého panovníka doprovázeli dva z jeho synů, Konrád Černý Olešnický, Přemek Těšinský, bratři Tovačovští z Cimburka, Petr Kdůlinec z Ostromíře, Beneš z Weitmile a jiní.⁴⁸² Jiříkovi poslové znovu žádali Matyáše o prostředkování v Římě⁴⁸³ a papežského legáta o zrušení klatby nad utrakvisty a rovněž interdiktů mezi katolíky.⁴⁸⁴ Papežský legát Rovarella si pak kladl za podmínku, aby král i se svými poddanými přestoupil ke katolické víře, vrátil církvi všechny statky, o které přišla v předcházejícím období, vydal katolické straně do rukou arcibiskupa Rokycanu a jmenoval nového arcibiskupa, souhlasil s tím, že si Matyáš ponechá vše, co dosud ve válce získal, atd.⁴⁸⁵ Vzájemná rokování však nakonec ztroskotala na neústupnosti papežského legáta, Zdeňka ze Šternberka i nevelké vstřícnosti uherského krále, jemuž Zelenohorská jednota nabídla českou korunu, kterou se Matyáš po počátečním zdráhání uvolil přijmout. Pozitivním výsledkem olomouckých jednání bylo především prodloužení příměří mezi Jiříkem a Matyášem do konce roku 1469,⁴⁸⁶ ale i to, že veškeré politické dění nezasáhlo do začínajícího vzestupu kutnohorských dolů, materiálové základny nového ekonomického vzestupu českých zemí.

6. Mincovní řád z roku 1469 a znovuzaražení pražského groše

„[...] *chceme také, [...] aby napřed kupci a obchodníci i řemeslníci a kteříž co prodávají a kupují, na tu mieru se zase navrátili, tak jakož jest byla za starodávna za předka našeho krále Wáclawa, poněwadž my tak dobrý groš, peniez a haléř dělali chceme, jakož jest byl toho času [...]*“⁴⁸⁷

Ačkoliv se Jiří z Poděbrad postaral o obnovu kutnohorských dolů, zůstávala mincovní situace v Českém království stále neuspokojivá. Ukazuje na ni pasáž z Rabštejnova *Dialogu*, v níž si autor stěžuje na celkový stav v zemi, zmítané ničivou válkou: „[...] *patriam distrahi, enervari, corrumpi incendio, latrocinis, moneta iniqua et falsa destrui non est quomodo nobis pacienter ferre consulamus.*“⁴⁸⁸ Úryvek je možné vztáhnout na špatnou cizí minci, která, i přes to, že její přijímání bylo často zakazováno, stále, i když již vdaleko menší míře, mezi obyvatelstvem obíhala. Výrok se týkal i nekvalitních domácích peněz a především výrobků mnohých falešných mincoven, pro něž byly neurované mincovní poměry živnou půdou k jejich zakládání. Pod vlivem opakovaných požadavků stavů na zlepšení mince a v reakci na ražby Zelenohorské jednoty v Plzni se Jiří z Poděbrad rozhodl k dalšímu a nejdůkladnějšímu zásahu do mincov-

ních záležitostí, který bývá považován za poslední fázi jeho reformního úsilí.⁴⁸⁹ Předzvěstí této mincovní reformy byla již vzpomenuhá královská relace z roku 1467, v níž se ohlašuje ražba pražských grošů pod dozorem dvou fersucharů.

Na zemském sněmu, konaném v červnu roku 1469 v Praze, bylo rozhodnuto o nástupnictví Vladislava Jagellonského, syna polského krále Kazimíra IV., na český trůn. Tyto smlouvy měly být utvrzeny sňatkem Vladislava s Jiřikovou nejmladší dcerou Ludmilou, k němuž však nakonec nedošlo. Dne 5. června vydal Jiřík mincovní řád, jenž byl vložen do zemských desek. Jednalo se o zcela jedinečný počín, protože k jeho vyhlášení došlo, jak se v numizmatické literatuře uvádí, v neklidné válečné době. Je však třeba připomenout, že v tom čase trvalo příměří mezi Jiříkem a Matyášem, které českému králi umožnilo obrátit pozornost od vojenských záležitostí k otázkám měnové politiky. Další zajímavostí je to, že jde o vůbec první mincovní řád, jehož text se nám dochoval v českém jazyce.

Jiříkův mincovní řád lze bezesporu považovat za jedinečný dokument hospodářské povahy. Po dlouhé době totiž opět zavedl pravidelnou ražbu pražského groše, jehož nedostatek byl jedním z velkých problémů peněžního styku v českých zemích. Jak vyplývá z textu řádu, nebyly pražské groše předchůdci Jiřího z Poděbrad mincovány: „*Ačkoliwěk nám to s welikú a znamenitú ujmu a škodú přijde, a že předci naši cesař Sigmund, král Albrecht, král Ladislav, slawné paměti, toho sú neučinili: a my [...] pro obecné dobré králowstwie našeho tuto wěc wám učiniti chceme s raddú naši: Najprwé že dobrý a stříbrný groš býti kážeme a dělati, a wedle toho dobré stříbrné peníze a halěře.*“⁴⁹⁰ Jiříkův pražský groš měl jakostně navazovat asi na poslední groše Václava IV.: „*[...] a w těch groších a halěřích i peněžích takowá přiesada stříbrná býti má, jakož jest byla za předka našeho, krále Wáclawa.*“⁴⁹¹ A na jiném místě se opět dozvídáme: „*[...] aby napřed kupci a obchodníci i řemeslníci a kteříž co prodawají a kupují, na tu mieru se zase nawrátili, tak jakož jest byla za starodáwna za předka našeho krále Wáclawa, poněwadž my tak dobrý groš, peniez a halěř dělati chceme, jakož jest byl toho času [...]*“⁴⁹²

O přesné jakosti nového groše však není v řádu nic řečeno, stanovena je pouze jeho relace k uherskému dukátu a rýnskému zlatému: „*Těch grošuow mají XXIV grošuow Uherský zlatý platiti [...] Rýnský zlatý má býti na těch stříbrných dobrých groších ortem Uherského zlatého nižé, jakož jest bylo od starodáwna, totiž po osmnácti groších.*“⁴⁹³ Proti královské relaci z roku 1467 je tedy hodnota pražského groše lehce zvýšena – na jeden uherský zlatý se nemá brát 25, ale pouze 24 grošů. Zatímco o dva roky starší zpráva neudává cenu rýnského zlatého v pražských groších, je tato hodnota v mincovním řádu vyjádřena poměrem 1:18.

Jedním z prvních numizmatiků, kteří se zabývali jakostí a hmotností pražských grošů Jiřího z Poděbrad, ražených od roku 1469, byl Josef Smolík. Smolík určil jejich jakost na 0,620 při hmotnosti 2,70 g a zrnu 1,67 g, avšak neuvedl metodu, pomocí které k tomuto výsledku dospěl.⁴⁹⁴ Věrohodný metrologický výzkum provedla teprve Jarmila Hásková, která zjistila u jednoho poděbradského groše hmotnost 2,83 g a jakost 0,564, u druhého hmotnost 2,62 g a jakost 0,581.⁴⁹⁵ Jiný

údaj, k němuž se došlo metodou potenciometrické titrace ve Státní zkušebně pro drahé kovy, která podrobila zkoumání další groš Jiřího z Poděbrad, zveřejnil Ivo Pánek. Zjištěná jakost 0,575 vedla autora k závěru, že nezachovaný předpis stanovil, aby se groše razily ze slitiny obsahující 9 a čtvrt lotu čistého stříbra v 16 lotech stříbra sazeného, tj. o ryzosti 0,578.⁴⁹⁶ Pánkem stanovená ryzost je tedy o něco vyšší, než jakost uváděná v *Pamětech* Mikuláše Dačického z Heslova, kde se k roku 1460 praví, že „*Král Jiří zarazil minci dobrou, groš devítilotový [...]*“⁴⁹⁷ Podle názoru Lubomíra Nemeškala se při ražbě Jiříkových grošů nevycházelo z ustanovení mincovního řádu Václava IV. z roku 1407, protože tyto mince patrně navazovaly na jakostní úpravy pražských grošů až po tomto roce, kdy došlo ke zhoršení jejich kvality. Nemeškal předpokládá, že se nový groš svou hmotností, jakostí i zrnem blížil pražským grošům Vladislava Jagellonského na počátku jeho vlády. Groše z počátku vlády Vladislava Jagellonského mají jakost přibližně 0,563, což se naprosto shoduje s výrazem „groš devítilotový“, tj. o jakosti 0,563, v zápise *Paměti* Mikuláše Dačického. Rovněž jakost 0,564, stanovená Jarmilou Háskovou u jednoho poděbradského groše, se údaji Dačického nápadně podobá.⁴⁹⁸ Zde je třeba připomenout, že nálezové stříbrné mince jsou po vyčištění jakostně nadlepšeny, neboť se z nich odstraní vrstva měděnky, která z mincí vystoupila na jejich povrch vlivem nevhodného prostředí, v době, kdy byly ukryty v zemi. Domnívám se proto, že by asi bylo bezpečnější vzít jako směrodatnější pro posouzení výrobních hodnot grošů o jakosti 0,564 než druhý, u něhož byla, jak bylo naznačeno výše, zjištěna jakost 0,581. Myšlenku Lubomíra Nemeškala, který stanoví jakost Jiříkových grošů na 0,563, proto považuji, s ohledem na to, co již bylo řečeno, za velmi přijatelnou.

Kromě pražských grošů byly podle mincovního řádu raženy i dva druhy drobných nominálů – peníze a halěře. Hmotnost peněz kolísá mezi 0,300 až 0,383 g, u halěrů byla zjištěna hmotnost 0,170 g a 0,188 g.⁴⁹⁹ Zdá se, že se drobné mince měly svou ryzostí rovnat groši, avšak tento požadavek nebyl patrně uveden do praxe.⁵⁰⁰ Kurz uherského dukátu měl být při placení v groších stejný jako při směně za drobnou minci, která, vyjádřená v groších, tvořila poměr k uherskému dukátu 24 : 1: „*Těch grošuow mají XXIV grošuow Uherský zlatý platiti, též na peněžích a halěřích zlatý platiti má [...] těch XXIV grošuow anebo peněz a halěruow na ten počet w sobě tak dobré stříbrné zrno a přísadu mieti budú, ježto za Uherský zlatý státi mož, a zlatý Uherský také za to.*“⁵⁰¹

Mincovní řád Jiřího z Poděbrad neudává – na rozdíl od mincovního řádu Karla IV. a Václava IV. z 2. listopadu 1378 (který se nezabýval otázkou hrubé mince, ale pouze mince drobné, u níž však uvedl postup její výroby, na jehož základě lze vypočítat jakost tehdejších halěrů – parvů)⁵⁰² – jakékoli bližší údaje o jakosti vydávaných ražeb. Omezuje se pouze na výčet vzájemných kurzů jednotlivých nominálů – na jeden pražský groš šlo 7 nových peněz nebo 14 nových halěrů.

Významným ustanovením mincovního řádu byla devalvace dosavadních „horských peněz“ na polovinu jejich dřívější hodnoty. To znamená, že se jeden pražský groš rovnal 14 starým penězům: „*[...] a zdá se nám tento spusob, aby starých horských peněz platilo čtrnáctě peněz jeden nový groš, a též*

dwa horská stará penieze za jeden nowy peniez.“⁵⁰³ Jeden starý peníz měl tedy nyní stejnou cenu jako jeden nový haléf, ačkoliv skutečná hodnota starého peníze byla pravděpodobně vyšší než hodnota nového haléře. Přesto mincovní řád případně nespokojence ubezpečoval, že „*ten groš a čtrnáct peněz wedle toho groše sprawedliwě za sebe jíti mohú.*“⁵⁰⁴ Jiří z Poděbrad přistoupil k tak ráznému kroku především ve snaze poškodit Zelenohorskou jednotu, která vydávala peníze podobné peněžům královským.⁵⁰⁵ Tímto opatřením měl být zároveň nahrazen nedostatek nejnižších peněžních nominálů, protože se nové haléře mincovaly pouze v omezeném počtu.⁵⁰⁶

O výtvarném provedení nových peněz a haléfů se mincovní řád nezmiňuje. Obvykle se za ražby mincovní reformy považují peníze a haléře s perlovcem a obvyklými symboly českého království – českým lvem na peněžích a českou korunou na haléřích.⁵⁰⁷ Přesto není tento názor všeobecně přijímán. Podle mínění některých numizmatiků haléře s perlvcem časově předchází mincovní reformu z roku 1469.⁵⁰⁸

Do stanovených relací (1 pražský groš = 7 nových peněz = 14 nových haléfů nebo 14 starých peněz) nám však vnášejí nejasnost dva dosud numizmatiky opomíjené údaje Palackého *Dějin*, které se vztahují k mincovnímu řádu: „*drobných peněz mělo jíti 12 za groš*“ a „*Na zrušení staré mince ustanoveny měny po všech městách královských, kdežto král sliboval přijímati 14 starých penězův za 12 nových čili za nový groš [...]*“.⁵⁰⁹ Místo aby zde bylo uvedeno, že se počítalo 7 nových peněz za jeden groš, jak by logicky vyplývalo z výše citované části mincovního řádu, kde stojí „*dwa horská stará penieze za jeden nowy peniez*“, dozvídáme se, že měl pražský groš hodnotu 12 nových peněz. Bohužel Palacký již nepíše, z jakého pramene tyto informace vytěžil. Můžeme se pouze domnívat, že pokud se nejedná o autorův omyl, měl Palacký k dispozici ještě nějaký jiný opis mincovního řádu, který se od jeho edice v *Archivu českém* obsahově lišil.

Významným počinem mincovního řádu bylo rozšíření mincovní soustavy o nový nominál. Ačkoliv byl přísně zakázán oběh zahraničního oběživa, byl do stávajícího peněžního systému zařazen míšeňský groš, který již dříve vyplňoval mezeru vzniklou absencí ražby české hrubé mince: „*[...] aby žádná jiná mince w našem králowstwíe nešla, než naše dobrá stříbrná nowá mince, kromě našich milých přátel kniežat Saských nový groš, kterýžto wedle našeho groše bude moci za šest peněz jíti, dokud ho při dobrém zrnú a přísadě nechají [...]*“.⁵¹⁰ V této pasáži mincovního řádu je jasně řečeno, že má míšeňský groš hodnotu šesti peněz, na rozdíl od pražského groše, na který se počítalo sedm. Uvedená relace (1 : 6) se však dostává do rozporu s běžnou praxí, při které se na jednu kopy grošů českých (pražských) počítaly dvě kopy grošů míšeňských, což by naopak potvrzovalo domněnku, že měl jeden míšeňský (saský) groš poloviční hodnotu groše pražského. Na tuto nesrovnalost upozornili ve svých pracích Lubomír Nemeškal a Antonín Kostlán, kteří se pokusili zjistit, proč se používalo počítání v hodnotovém vztahu 1 groš český (pražský) = 2 groše míšeňské. S uvedeným problémem mohlo podle autorů souviset: 1) že se nedodržovaly zásady pro výrobu míšeňských grošů, a tím pádem měly tyto mince nižší hodnotu než oficiálně stanovenou; 2) že se tato praxe používala v peněžním styku se staršími a méně kvalitními míšeňskými

groši; 3) že kopa českých grošů a kopa míšeňských grošů byly pouze početními jednotkami, které nevyjadřovaly žádnou skutečnou relaci mezi míšeňskými a pražskými groši.⁵¹¹ Poměr míšeňského groše k peněžům se lvem (1 : 6), zapsaný v mincovním řádu, se mohl týkat nových saských grošů (tzv. „*Horngröschchen*“), ražených v souvislosti s tamější mincovní reformou ze 4. dubna 1465. Ve srovnání s kurzem pražského groše k peněžům se lvem (1 : 7) se zdá, že byly tyto relace odvozeny z obsahu zrna v pražském i míšeňském groši.⁵¹²

Na ustanovení o hodnotě míšeňských grošů navazovalo nařízení, podle kterého měla být kvalita míšeňských grošů každého čtvrt roku zkoušena jedním královským a jedním stavovským fersucharem: „*[...] fersuchar náš i zemský každého čtvrt léta w městech těch, na kterémž by najwalněji ti Mišeňští groši šli, wezma jich, coby mu se zdálo potřebného, daj je spáliti a na zrno i přísadu pokusiti [...]*“⁵¹³ Ustanovení o královském a stavovském fersucharovi obsahuje i mincovní řád z roku 1378, který nadto uvádí výši mzdy pro stavovského fersuchara, způsob nastolení fersucharů do úřadu, a hrozí trestem smrti za nedodržení svěřených povinností.⁵¹⁴ Jak je vidět z dalšího úryvku mincovního řádu Jiřího z Poděbrad, nebyla uvedená relace (1 : 6) chápána jako něco neměnitelného a v případě potřeby mohlo dojít k její úpravě: „*[...] a kdyžby koliwěk fersuchar tak dobrého zrna a přísady nenalezl w tom groši, a ježto by mohl wedle naší přísady a groše našeho po šesti peněžích jíti, jakož od starodáwna bylo: tehdy to má býti na nás wzneseno, a my to s radú chceme opatřiti, kterakby ten groš wedle zrna a přísady jeho měl brán býti.*“⁵¹⁵

Oba dva fersuchaři byli rovněž povinni hlídat kvalitu ražeb, vycházejících z kutnohorské mincovny: „*[...] a k tomu aby wedle práw starodáwních člowěka rozumného aby k tomu wydali fersuchara, a my swého fersuchara wedle něho dáti chceme, aby ti ze spolka to práwě a wěrně opravowali, aby se bez rady wašie zrna a přísady nic neujímal [...]* A ti fersucharowé jednoho každého werku jednu probu wezmete, a tu každú oba spolu sapečetiec schowajte; a to proto, aby každé suché dni před námi a pány a rytieřstwem a městy prokázána byla [...]“⁵¹⁶

Ražba zlaté mince nebyla v roce 1469 obnovena, neboť k ní české prostředí postrádalo potřebných surovinových zdrojů. Mincovní reforma byla prováděna za účasti směnáren, otevřených v některých městech, kde se měnily staré stříbrné mince a zlaté nominály za nové ražby: „*[...] w Praze, u Hory a w jiných našich městech weksle anebo měny spuosity, a což budem moci grošuow, peněz a halěruow na každá miesta poslati, kde měny položíme, to rádi učiníme; a tu komuž by se zdálo zlaté za groše, penieze aneb halěře nowé měniti, s nádáwáním wedle obyčeje starého; také penieze staré horské anebo nynější nowé do weksle bráni býti mají [...]*“.⁵¹⁷

Veškeré dluhy, důchody, cla i jiné peněžní dávky měly být placeny novou stříbrnou mincí, raženou na základě mincovního řádu, případně uherskými dukáty nebo rýnskými zlatými. Zároveň trvala platnost starých peněz, které byly devalvovány na polovinu své dřívější hodnoty, a bylo nařízeno, aby „*těz páni w úroce od swých lidí, kteřížby grošuow mieti nemohli, 14 peněz za groš brali.*“⁵¹⁸

Mincovní řád řešil problém vyrovnávání dluhů, zapsaných na staré groše nebo peníze, zakazoval překupování stříbra

a jeho vývoz do zahraničí a určoval dodávky stříbra směrnárnám. Drahý kov bylo povoleno kupovat pouze pro osobní potřebu, nikoliv s ním obchodovat.⁵¹⁹

Zatímco se mincovní řád z roku 1378 ani slovem nezmiňuje o zákazu přijímání cizí mince, řád Jiřího z Poděbrad naopak důrazně zapovídá vnášení zahraničních ražeb do země. Zákaz se ovšem nevztahoval na oblíbené míšeňské groše. Mezi ražbami, na které si mělo dát obyvatelstvo pozor, jsou výslovně jmenovány zhořelecké mince a polské půlgroše, tzv. orlíky, jejichž špatná jakost byla všeobecně známa.⁵²⁰

Jako již mnohokrát dříve, bylo i nyní zakázáno falšovat mince, což nepřímou dokládá, že se v předcházejícím období nepodařilo padělatelskou činnost potlačit.⁵²¹ Ve znění mincovního řádu publikovaného Mikulášem Adauktem Voigtem, které se trochu liší od edice Františka Palackého, jsou v této souvislosti napomínáni zlatníci, aby drahý kov mincí nepoužívali pro své výrobky: „[...] aby žádný Zlatník z Grossuow nowich aniž Peniez nassie Minzce nicz nedielal, pod Pokutu swrchu dotčtenu.“⁵²²

Voigtovo vydání mincovního řádu obsahuje rovněž následující odstavec, který bychom u Palackého marně hledali: „Item aby žádná gina Mincze w nassem Kralostwie nessler, než nasse dobra stržibrna Mincze, totiž nowy Gross, a nasse dobry Peniez, kterýchž xiiii za Gross brano byti ma; kromie nassich milich Pržatel Knižiat Szazskych nowy Gross kterýchto wedle nasseho Grosse bude moczy za xii Peniez gyti, a teež gich s Meczi w vi Peniezich, dokuodž ho při dobrem Zrnu a Přisadie nechagi, jakož gest za starodawna za nassich y gich Pržedkuow bylo.“⁵²³ Pod pojmem „nasse dobry Peniez“ je třeba rozumět ony devalvované staré peníze, které měly nyní stejnou hodnotu jako nově ražené haléře. Nasvědčuje tomu jejich relace k pražskému groši i groši míšeňskému, na který se počítalo, jak již bylo řečeno, 6 nových peněz. Zajímavý je Voigtův údaj o saských groších s meči, který zůstal mladšími generacemi numizmatiků nepovšimnut, a jenž je třeba patrně vztáhnout na tzv. mečový groš, ražený v Míšni od druhé poloviny 50. let do poloviny let 60. Zarážející je však to, že by měl mít podle Jiříkova mincovního řádu mečový groš o hmotnosti 2,786 g, při zrnu 1,131 g a jakosti 0,406 poloviční hodnotu tzv. Horngroschen (hmotnost mezi 2,871 g a 2,943 g, obsah stříbra 1,435-1,472 g, jakost 0,500-0,508), neboť se dozvídáme, že má mít groš „s Meczi“ hodnotu pouze šesti starých peněz.⁵²⁴

Tím však není výčet kurzů drobné mince k míšeňským grošům ukončen. *Staré letopisy české* přináší k problému směny saských grošů další informace: „Byla měna na rynku Staroměstském: groš míšeňský dávali za čtyři penieze aneb za pět horských [...]“⁵²⁵ Horskými penězi se tu patrně míní nové peníze, ražené na základě Jiříkova mincovního řádu. Převědeme-li Voigtův údaj týkající se směny mečového groše za šest starých peněz na nové peníze, jejichž hodnota byla dvakrát taková, a srovnáme-li ho s ostatními relacemi, zjistíme, že byly saské groše vyměňovány za 3, 4, 5 nebo 6 nových peněz. Zároveň nám tyto kurzy potvrzují domněnku, že mohly mít některé saské groše, měněné po 3 nebo 4 nových penězích, opravdu poloviční hodnotu grošů pražských, které šly za 7 těchto peněz, a tím pádem i souhlasí s Nemeškalovou myšlenkou, že se počítání 2 kopy míšeňských grošů = 1 kopa pražských grošů používalo ve vztahu k starším a méně

kvalitním míšeňským (saským) grošům. Informace o kurzech saských grošů, získané z Voigtova opisu a ze *Starých letopisů českých* vyvolávají logicky otázku, zda Palackého edice mincovního řádu, jež bývá v numizmatické literatuře obvykle citována, postihuje opravdu všechna nařízení mincovní reformy z roku 1469. Směna saských grošů však jistě musela vyvolat nespokojenost u prostých lidí, kteří měli při různorodosti peněžních kurzů pocit, že je panovník poškozují. Dokládá to povzdech ve *Starých letopisech českých*: „král té měny najlép požil.“⁵²⁶

Jiříkův mincovní řád z roku 1469 byl našimi numizmatiky i historiky již mnohokrát vydán. Patrně nejstarší přístupná edice tohoto pramene byla zveřejněna v *Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Münzen nach chronologischer Ordnung* Mikuláše Adaukta Voigta.⁵²⁷ Autor, jenž v levé části stránky uvádí původní český jazyk textu a v pravé jeho německý překlad, se však dopustil omylu, když vznik mincovního řádu položil až k roku 1470.⁵²⁸ Další edice Kašpara Šternberka pochází z roku 1837 a až na dvě nebo tři pasáže, které na rozdíl od Voigtovy edice neobsahuje, se shoduje s předchozím vydáním.⁵²⁹ Šternberkovo vydání je vlastně obsahově totožné s časově nepřilíh vzdáleným vydáním Františka Palackého v *Archivu českém*, v němž Palacký používá jiného pravopisu než jeho předchůdce.⁵³⁰ Pouze nepatrné odchylky na některých místech ve formulacích naznačují, že každý čerpal z jiného opisu. Různost předloh lze rovněž rozeznat díky úvodní formuli obou edic. V případě Palackého je to intulace s devoční formulí a datací „Georgius Dei gratia Bohemiae rex etc. anno domini M^oCCCC^oLXIX, feria II in die Bonifacii.“⁵³¹ Ve Šternberkovi stojí pouze datace „Actum Anno Domini Mccccxix, feria ii, in die Bonifacii, in plena synodo.“⁵³² Vydání Palackého je nejčastěji citovanou edicí Jiříkova mincovního řádu nejen mezi numizmatiky, ale i významnými historiky a archiváři, jako byl např. i Josef Emler, který Palackého zpracování přetiskl v *Reliquiae tabularum terrae*.⁵³³ Tuto Emlerovu edici mincovního řádu využili jako přílohu do svých prací například Josef Nožička nebo Bedřich Spáčil.⁵³⁴ Mincovní řád z roku 1469 byl mnohokrát otištěn i zkráceně, např. ve Smolíkových *Pražských groších a jejich dílech*⁵³⁵ nebo v Castelinově *České drobné minci*.⁵³⁶ Kratší pasáže tohoto dokumentu cituje ve svých pracích i Lubomír Nemeškal.⁵³⁷

Z toho, co bylo napsáno, vyplývá, že není žádný problém seznámit se s Jiříkovým mincovním řádem v některé z uvedených edic, kterých není málo. Nepříjemnosti však vyvstanou, budeme-li se chtít podívat přímo do archivního pramene, jehož originál neznáme. Z práce Mikuláše Adaukta Voigta zjistíme pouze to, že autor použil starou sbírku kutnohorských horních práv a privilegií z Archivu radního a horního úřadu v Kutné Hoře a že se téměř současný opis mincovního řádu nacházel v knihovně archiváře Klausera.⁵³⁸ Takovéto indicie jsou bohužel nepostačující a badateli nezbyvá nic jiného, než aby zkusil štěstí ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře. Tam jsem procházel *Liber sententiarum* z let 1467-1507⁵³⁹ a *Registrum rubeum parvum* z období 1462-1478,⁵⁴⁰ avšak ani v jednom rukopisu jsem opis mincovního řádu neobjevil. Z edice Kašpara Šternberka se však o uložení mincovního řádu dozvíme ještě méně, neboť autor pod jeho text pouze

připsal „*Aus alten Abschriften*.“⁵⁴¹ Rovněž František Palacký neuvádí žádnou bližší citaci a poznamenává „*Ze starých desk zemských*“.⁵⁴² Naštěstí jsem nalezl ve čtvrtém dílu *Archivu českého*, v exempláři chovaném v Knihovně Národního muzea, u místa Palackého neúplné citace, rukou dopsané poznámky „1) knihy památné C11“ a „2) Rkps kníž. Lobk. knih. č. 325 l. 132 – 136.“⁵⁴³ Na podobnou citaci, vztahující se k bodu č. 1), narazíme i v *Codexu Juris Bohemici* Hermenegilda Jirečka: „*Kteríž by koli zápisové a listové byli [...] (jest-li před zaražením groše za krále Jiříeho, kteráž jest ve dskách památných zapsáno C.XI., a jest to zaražení léta 1469 v pondělí den sv. Bonifacia), ten každý má ten zápis zaplatiti podle datum toho listu, a po čem ty časy zlatý šel.*“⁵⁴⁴ S největší pravděpodobností se zde jedná o desky zemské, obnovené po požáru v roce 1541, řadu knih památných, folium C11. Bohužel to důležité, tj. jakou barvu mají mít ony kvaterny knih památných, což by je dokázalo blíže identifikovat, neznáme. Praktickou pomůckou pro práci s deskami zemskými představují jejich rejstříky od Pavly Burdové. Pod heslem „Jiří Poděbradský, král český“ jsem našel tři odkazy na desky zemské větš 6, kam byly před polovinou 16. století opsány tři majestáty z roku 1469, tedy ze stejného roku, kdy byl vydán mincovní řád.⁵⁴⁵ Jak se však ukázalo po nahlédnutí do mikrofilmu desek zemských větších 6, tato tři místa, označená v rejstřících jako folia C 22', F 3 a G 17, Jiříkův mincovní řád neobsahovala.⁵⁴⁶ Druhým vodítkem k hledání archivního pramene byla poznámka o rukopisu v knížeci lobkovické knihovně, připsaná, jak již bylo řečeno, do Palackého edice v *Archivu českém*. V Národní knihovně ČR v oddělení rukopisů a starých tisků je skutečně jmenovaný rukopis uložen, pouze ne pod starou signaturou č. 325, ale již pod novou.

S uspokojením lze konstatovat, že rukopis, pocházející z pražské lobkovické knihovny a charakterizovaný jako právní sborník z 15. století,⁵⁴⁷ obsahuje opis mincovního řádu Jiřího z Poděbrad z roku 1469, a to na těch samých foliích, které již byly poznamenány v muzejním exempláři *Archivu českého*.⁵⁴⁸ Zápis v rukopisu pražské lobkovické knihovny se nápadně podobá vydání mincovního řádu Kašpara Šternberka. Šternberk však měl k dispozici jiný opis, protože v oddílu, kde se jedná o kurzu rýnského zlatého, je ve Šternberkovi napsáno „*Item Rýnský zlatý má býti na těch dobrých stříbrných grošitech [...]*“, kdežto v lobkovickém rukopisu chybně poznamenáno „*[...] stříbrných peniezoch groších [...]*“, což nedává smysl. Pražský lobkovický rukopis je s největší pravděpodobností v současné době jediný známý pramen s opisem Jiříkova mincovního řádu, neboť pozdější autoři, kteří se více či méně mincovním řádem zabývali, neuváděli jeho uložení, ale jen odkazy na edici Františka Palackého, Josefa Emlera, či Mikuláše Adaukta Voigta. Bohužel ani numizmatická veřejnost doby nedávno minulé na uložení tohoto pramene příliš nedbala a spokojovala se pouze s jeho edicemi.

Peníze se lvem v perlovci, zavedené mincovní reformou z roku 1469, razily i různé pokoutní mincovny. Takovou byla např. i penězokazecká dílna na Zlatém Koni u Koněprus, která byla v provozu v posledních dvou letech vlády Jiřího z Poděbrad, nebo na počátku vlády Vladislava Jagellonského. Přestože existovala jen krátkou dobu, byla její činnost výrazná a svými výrobky prohlubovala nedůvěru obyvatel v drobnou

minci.⁵⁴⁹ Nelze vyloučit, že z tohoto časového úseku, po vyhlášení mincovní reformy, pochází i další falešná mincovna v jeskyni Babí pec na vrchu Kozákově, jejíž působení včlenil Karel Peukert do šedesátých až sedmdesátých let 15. století,⁵⁵⁰ a velmi vzácný kruhový haléř města Jihlavy s vpravo hledící korunovanou orlicí v širším hladkém kruhu a prsním štítkem s písmenem I.⁵⁵¹

Zanedlouho po vyhlášení mincovní reformy skončilo předčasně příměří mezi Jiříkem a Matyášem, a česko-uherská válka byla obnovena. Příčinou se stala nedávná Matyášova volba českým králem v olomouckém biskupském kostele, která opět přiosťvila vztahy mezi oběma národy. Mnozí katolíci páni se snažili uzavřít s Jiřím z Poděbrad mír, aby se vyhnuli novému konfliktu, a český panovník jejich nabídky ochotně přijímal.⁵⁵² Dne 27. července 1469 postihla Jiřika svízelná událost, když byl jeho syn Viktorin zajat Matyášem u Veselí nad Moravou.⁵⁵³ Viktorinova absence však nemohla nijak ohrozit úspěchy, kterých toho roku české vojsko dosáhlo: nejprve se vzdal hrad Skály Jana Zajíce z Házmburka, 31. srpna se rozprchlo vojsko slezských knížat a Vratislavských, položené u Habendorfu, když zaslechlo, že se blíží Čechové, 6. září Jiříkův syn Jindřich, který nahradil ve vedení armády zajatého Viktorina, zvítězil u mlýnů na řece Nise nad Žitavany, na přelomu října a listopadu prolomil Jindřich obležení města Hradiště, díky čemuž se mu podařilo toto město zásobovat, a 2. listopadu porazil Matyáše u Uherského Brodu. Takový průběh událostí měl výrazný vliv i na postoj dalších katolických pánů, kteří postupně uzavírali s panovníkem příměří. Patřili mezi ně např. kolísající Jan z Rožmberka, Guttenštejnové, Švambergové, Dobrohost z Ronšperka a bratři Jan a Oldřich Zajícové z Házmburka.⁵⁵⁴ Na podzim roku 1469 již prožívala mincovna panské jednoty v Plzni výrazný útlum své činnosti.⁵⁵⁵ V březnu příštího roku byla na pražském sněmu o suchých dnech postních vyhlášena vojenská reforma, kterou se zaváděly v krajích dosud panovníkovi věrných stále branné síly pod vedením krajských hejtmanů.⁵⁵⁶

V této době se také začíná nová kapitola z mincovní historie v Českých Budějovicích. V březnu 1470 vyslal Matyáš své mincíře do tohoto města, aby tu zarazili „*peníz dobrý a hodný [...]*“.⁵⁵⁷ Důvodem k vydávání Matyášových peněz nebyla pouze snaha hospodářsky poškodit českého krále, ale patrně také nutnost získat prostředky k vyplacení žoldu pro uherskou posádku, jež tehdy dlela v Českých Budějovicích.⁵⁵⁸ Matyášovy peníze, které začali jeho mincíři razit pravděpodobně nejpozději v dubnu toho roku,⁵⁵⁹ měly být raženy podle zrna a stříže současných vídeňských feniků.⁵⁶⁰ V listu Matyáše Korvína Janu z Rožmberka se praví, že česko-budějovické peníze, vyjádřené v pražských groších, použitých jako početní jednotky, mají mít relaci k uherskému dukátu (40 grošů ku 1 uher. dukátu).⁵⁶¹ Karel Castelin, který tento údaj srovnal s faktem, že současný dukát měl hodnotu 280 vídeňských feniků, určil cenu jednoho pražského groše na 7 vídeňských feniků, a tím pádem i na 7 česko-budějovických peněz, protože, jak již bylo řečeno, měl 1 česko-budějovický peníz stejný obsah stříbra jako 1 vídeňský feník. Oba nominály se vlastně co do vnitřní hodnoty vyrovnaly jednomu novému horskému penízi z reformy roku 1469, který měl také cenu 1/7 pražského groše.⁵⁶² V Českých Budějovicíchrazil Matyáš

velmi vzácné jednostranné peníze s uhersko-českým znakem, kterých dnes známe jen několik desítek. Matyášův list, zasláný Janovi z Rožmberka, vypovídá o malém zájmu o mince uherského krále, které se obyvatelstvo zdráhalo přijímat. Rovněž Jan z Rožmberka neměl důvěru v českobudějovické peníze a nechtěl povolit jejich výměnu, za což si vysloužil Matyášovu kritiku.⁵⁶³ Někteří numizmatici předpokládají moravský původ peněz s uhersko-českým znakem, což vyvozují z faktu, že se tyto mince skoro vždy objevují v moravských depotech, a ne českých. Tvzení o moravském výskytu však nejsou dostatečně průkazná, neboť Matyášovy peníze byly přeci značně neoblíbené i mezi jeho spojenci, kteří se jim vyhýbali.⁵⁶⁴ Matyášovo mincovnictví se však neomezovalo jen na Čechy. V letech 1470-1471 vznikaly i Matyášovy slezské ražby, jakými jsou např. vatislavský královský groš a půlgroš, vatislavský královský halěř a vatislavský městský groš.⁵⁶⁵

Roku 1470 došlo po předchozí stagnaci k obnovení produkce mincovny Zelenohorské jednoty v Plzni, kdy ji převzali Jan Tomáškovic a Jan Chrt buď jako úředníci obce, nebo jako nájemci.⁵⁶⁶ Tou dobou se českému vojsku podařilo navázat na své úspěchy z minulého roku, když osvobodilo z uherského obležení města Hradiště, Ostrov a Týnec. Velkou hrozbou však znamenal rychlý Matyášův vpád v Olomouce do Čech. Jiří z Poděbrad tou dobou nebyl v Čechách přítomen a uherský král se dostal bez větších obtíží až ke Kutné Hoře a Kolínu. Situaci však zachránilo nové vojsko v čele s královnou Johanou, které Matyáše zatlačilo zpátky.⁵⁶⁷ Nezdary křížové výpravy proti utrakvistům, malý zájem o další vedení války ze strany českého katolického panstva, napjaté vztahy mezi Polskem a Uhrami a další turecký útok přiměly papežskou kurii hledat smířlivější cestu k urovnání sporu s „králem dvojího lidu.“ Do Říma bylo vypraveno saské poselstvo, které mělo těmto snahám napomoci, ale dříve než mohly být s kurií navázány bližší kontakty, Jiří z Poděbrad dne 22. března 1471 zemřel.⁵⁶⁸

Jiří z Poděbrad sice po sobě zanechal království vyčerpané zdoluhavou válkou, ale vyhlášením mincovní reformy mu dal naději k jeho hospodářské a peněžní konsolidaci. Mincovní řád z roku 1469 vlastně představuje vyvrcholení díla Jiříkovy mincovní unifikace, zahájené již v první polovině 50. let 15. století. Pražské groše, znovu ražené v Kutné Hoře, měly nasycit trhy v českých zemích a uspokojit tak poptávku po domácí hrubé minci. V řádu se zakazoval oběh nekvalitních cizích ražeb, pouze saské grošové nominály byly přímo včleněny do českého mincovního systému. Jak upozornil Lubomír Nemeškal, byla mincovní reforma ovlivněna i středoevropským mincovním vývojem, který stejně jako v Čechách směřoval k širšímu nominálovému rozvrstvení a obnovení ražby groše.⁵⁶⁹ Pozitivní dopad reformy na celkovou měnovou situaci se nemohl dostavit okamžitě, a nelze se proto divit, že některá její nepopulární nařízení, jakými byly např. devalvace starých horských peněz na úroveň nových halěrů či rozdílné kurzy saských grošů při směně za drobnou minci, způsobila mezi obyvatelstvem zmatek.⁵⁷⁰ Všeobecná nedůvěra v drobnou minci se nevyhnula, jak se zdá, ani nově raženým penězům.⁵⁷¹ V obchodním styku mezi městy se i po vyhlášení mincovní reformy dávala přednost stabilním zlatým nominálům před pražskými groši.⁵⁷² Přesto je možno Jiříkova

reformu z roku 1469 označit za úspěšný čin, neboť se konečně podařilo obnovit v souvislosti s konjunkturou kutnohorských dolů ražbu pražských grošů, jejichž mincování sliboval již Zikmund Lucemburský.

7. Závěr

Poděbradská doba, o níž předložená práce pojednává, se z numizmatického hlediska vyznačuje zásadní převahou drobné mince v tehdejší oběživu českých zemí. Pražské groše se přestaly razit v počáteční fázi husitské revoluce a zemská mincovna v Kutné Hoře i mincovny moravských měst vydávaly jen peníze a halěře. Nedostatek domácí hrubé mince kryly většinou cizí grošové nominály, především míšeňské a hessenské groše. Náprava mincovních poměrů byla sice proklamována několika husitskými sněmy i císařem Zikmundem, ale teprve Jiří z Poděbrad se tohoto úkolu dovedl úspěšně zhostit. Ve druhé polovině 60. let se postaral o obnovu stříbrných kutnohorských dolů, která logicky vyústila v mincovní reformu z roku 1469 a zajistila surovinu pro obnovení ražby pražského groše. Myšlenka na ozdravení měnové situace byla v podstatě součástí plánu celkové hospodářské obnovy země, kterou se zabýval jeden z králových rádců, Antonio Marini z Grenoblu ve svém spisu *Rada králi Jiřímu*, sepsaném jako odpovědi na různé panovníkovy otázky, týkající se hospodářských problémů. O tom, že realizace mincovní politiky Jiřího z Poděbrad narážela na překážky zpomalující zamýšlené konsolidační dílo, svědčí úprava z roku 1460, na níž se patrně podílel i Marini a která měla odstranit z českých zemí záplavu téměř bezcenných německých a rakouských feniků (šinderlinků), jež byly projevem středoevropské inflační krize. Další komplikaci měnové situace znamenala česko-uherská válka, která zpomalila nákladné restaurační práce v kutnohorských dolech i vyhlášení reformy roku 1469. Projevům evropské peněžní krize v českých zemích hodlal Jiří z Poděbrad zabránit svým programem mincovní unifikace. Z něho vycházela např. úmluva z ledna 1455, kterou uzavřel Jiří z Poděbrad jako pán Kladska a Minsterberska s ostatními slezskými signatáři. Do tohoto programu zapadalo také Jiříkovo úsilí o dohodu s cizími panovníky v mincovních záležitostech, vyvinuté na společném sjezdu v Plzni v říjnu roku 1459, a patřila sem i smlouva slezských měst Svidnice a Vratislavi ze září 1460. Vyvrcholení konsolidačních snah Jiřího z Poděbrad představuje mincovní reforma z roku 1469, ovlivněná všeobecnými tendencemi ve středoevropském peněžním vývoji. K zajímavostem patří jistě fakt, že mincovní řád, který reformu doprovázel, byl vydán v době česko-uherské války a že jde o vůbec první mincovní řád, jehož text se nám dochoval v českém jazyce. Po dlouhé době zavedl Jiří z Poděbrad opět ražbu pražského groše, jehož hodnota byla stanovena k ceně uherského dukátu a rýnského zlatého, a určil pevnou mincovní soustavu, kterou rozšířil o míšeňský groš. Vyhlášení mincovního řádu bylo motivováno i politickou potřebou, neboť proklamovaná devalvace starých horských peněz výrazně poškodila Zelenohorskou jednotu, jež zmíněné ražby vydávala ve své mincovně v Plzni. Významným důsledkem mincovní reformy je skutečnost, že položila základ k hospodářské konsolidaci českých zemí doby jagellonské.

Problematiku mincovnictví doby Jiřího z Poděbrad lze postihnout v celé šíři jen velmi obtížně. Jak bylo řečeno již v úvodu práce, chybí dostatečné množství písemných pramenů numizmatické povahy, což je typické zejména pro období do poloviny 50. let 15. století. I v případě, že je máme k dispozici, není z jejich neurčitých formulací často možné jednoznačně rozhodnout, o jakém druhu oběživa současník hovoří. Dokonce i ty prameny, které zaznamenávají konkrétní údaje – např. rozdílné kurzy saských grošů v Jiříkově mincovním řádu – poznání měnového vývoje vlastně komplikují, místo aby je osvětlily. Práce zkoumá mimo hrubé mince také složitou oblast mince drobné, která není dostatečně typologicky zpracována, a jejíž metodika není v numizmatických pracích jednotná. Navíc i většina datovacích kritérií (daných např. jakostními zkouškami) má jen povahu hypotéz. Bezspornou nejdůležitějším dokumentem numizmatické povahy je mincovní řád. Není bohužel zachován v originále, ale jen v řadě opisů, známých z edic. Dnešní uložení těchto opisů – s výjimkou jednoho – neznáme. Ačkoliv v této problematice stále ještě tápeme, dá se pokládat za pozitivní fakt, že se po druhé světové válce pohled na mincovnictví Jiřího z Poděbrad konkretizoval, přičemž byly vytyčeny určité okruhy výzkumu – produkce kutnohorských dolů, přechod od čtyřhranných ke kruhovým peněžům nebo činnost moravských mincoven.

Ačkoliv jsem nenalezl odpověď na všechny problémy, na které badatel při studiu měnových poměrů doby poděbradské narazí, doufám, že můj příspěvek k tomuto tématu byl alespoň trochu užitečný. Téměř všechna zjištění zde uvedená (kromě poznatku v bodě 1) však spadají – z důvodů, jež byly naznačeny – do oblasti hypotéz:

- 1) Mincovní řád Jiřího z Poděbrad vyšel v několika edicích, z nichž žádná neobsahuje určitou informaci o jeho uložení. Naštěstí jsem procházel v Knihovně Národního muzea čtvrtý díl *Archivu českého*, v němž jsem u místa Palackého edice mincovního řádu našel kýmisi připsanou poznámku „*Rkps kníž. Lobk. knih. č. 325 l. 132-136*“. Tato indicie stačila k tomu, abych v Národní knihovně České republiky, v oddělení rukopisů a starých tisků, opravdu našel rukopis z pražské lobkovické knihovny, uložený již pod novou signaturou XXIII F3. Hledaný opis se zde nachází na fol. 132r – 136r. Jedná se v současné době o jediný opis mincovního řádu Jiřího z Poděbrad, u něhož známe jeho uložení.
- 2) Domnívám se, že po vydání mincovního řádu existovalo v praxi několik peněžních kurzů, za něž byly vyměňovány různé druhy saských grošů. Přivedly mě k tomu jednak pasáž z edice mincovního řádu Mikuláše Adaukta Voigta, kde se uvádí, že saské groše s meči byly měněny po šesti, s největší pravděpodobností starých penězích,⁵⁷³ a jednak zápis ve *Starých letopisech českých*, podle něhož měl jeden míšeňský groš cenu čtyř až pěti nových peněz. Oproti tomu je v mincovním řádu zaznamenána i relace 1 míšeňský groš : 6 nových peněz, což však nekoresponduje s běžnou praxí, při které platil jeden pražský groš dva groše míšeňské. Velké množství kurzů, které stanoví hodnotu saských (míšeňských) grošů na tři, čtyři, pět, nebo šest nových peněz, jistě vyvolávalo u prostých lidí zmatek a nespokojenost.

- 3) Předpokládám, že tzv. halěře kutnohorského typu, které měl údajně razit Jiří z Poděbrad v Kladsku, mohly vzniknout přímo v kutnohorské mincovně, jak soudil i Josef Ječný. Nevyklučuji ovšem, že do Kladska mohl být vyslán řezáč želez z kutnohorské mincovny, pokud však nedošlo ke zhotovení razidel již přímo v Kutné Hoře. Vzhledem k výraznému perlovci na halěřích kutnohorského typu kladu jejich vznik k roku 1469, kdy byl patrně tento ozdobný prvek na drobné minci zaveden.
- 4) Domnívám se, že jednostranné kladské halěře (typy Nechanický č. 12–15), označované za mince potomků Jiřího z Poděbrad, ražené zčásti ještě za Jiříkova života, nebyly vydávány po halěřích kutnohorského typu, pocházejících snad z doby těsně po roce 1469, ale naopak před nimi. Svým vzhledem totiž halěře Jiříkových synů na halěře kutnohorského typu nenavazují. Také se zdá být dost nepravděpodobné, že by Jiří z Poděbrad někdy po roce 1469 opustil myšlenku mincovní unifikace, kterou měly vyjadřovat jeho halěře kutnohorského typu, a nahradil je typy č. 12–15.
- 5) Litera „g“ u ocasu lva na kladském halěři kutnohorského typu by se nemusela nutně vykládat jako zkratka místa, kde mince vznikla, ale i jako první písmeno latinské formy panovníkova jména Georgius. Písmeno „g“ se vyskytuje také na jedné moravské ražbě, kde je umístěno v prsním štítku nešachované orlice. Moravská mince i halěř kutnohorského typu, které mají společnou literu „g“, mohly souviset s Jiříkovým programem mincovní unifikace, zahájeným nejpozději od poloviny 50. let 15. století.
- 6) Význam mincovní úpravy z roku 1460 byl zatím sledován jen v oblasti drobné mince. Jejím cílem bylo zamezit dalšímu pronikání cizích šinderlinkových ražeb do českých zemí a zásobovat domácí trh novou, alespoň o trochu hodnotnější drobnou mincí. Zmínky v písemných pramenech, vztahující se k uvedené době, však naznačují, že se úprava z roku 1460 mohla dotknout i hrubé mince. Mikuláš Dačický z Heslova i Jan Kořínek totiž ve svých *Pamětech* shodně uvádějí, že Jiří z Poděbrad roku 1460 zarazil pražský groš. Oba se rozcházejí pouze v určení jakosti těchto ražeb: zatímco podle Dačického měly být groše z roku 1460 devítilotové, tedy poměrně kvalitní, Kořínek naznačuje jejich nevalnou jakost, když hovoří o malé oblibě Jiříkových grošů u panstva a srovnává je s osmilotovými míšeňskými groši z roku 1457. Pro pražské groše z roku 1460 používá Kořínek výraz „plecháče“, což má opět vyjádřit jejich nízkou jakost. Stejně tak i některé zápisy v majetkových inventářích ze 16. století zařazují občas Jiříkovy groše mezi osmilotní ražby, ačkoliv zatím nebyla u žádného pražského groše Jiřího z Poděbrad zjištěna nižší jakost než devítilotová, tj. 0,563. S ohledem na to, co bylo řečeno, se lze domnívat, že ražba pražských grošů se jménem Jiřího z Poděbrad nemusela probíhat jen v letech 1469–1471, tedy v době po vydání mincovního řádu, který zavedl pravidelnou ražbu devítilotových grošů. Nedostatek důkazů však nedovoluje tento problém, podobně jako i mnohé jiné, týkající se mincovnictví Jiřího z Poděbrad, uspokojivě vyřešit.

- 7) O jakosti nových peněz, vydávaných na základě mincovní úpravy z roku 1460, se v soudobých pramenech nedochovály žádné zmínky. Všeobecně se však soudí, že tyto mince nebyly o mnoho jakostnější než soudobé rakouské feniky. Pro tuto hypotézu hovoří i jedna pasáž ze spisu *Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách*, jehož autor, králův přední rádce, Antonio Marini z Grenoblu, se podílel na uskutečnění mincovní úpravy z roku 1460. Marini ve své *Radě* mimo jiné podává Jiřímu z Poděbrad návod, jak provést reformu obchodu. Reforma se měla opírat o velkorysě půjčky poskytnuté panovníkem českým obchodníkům a jiným poddaným. Marini uvádí i způsoby, jakými si měl Jiří z Poděbrad zajistit tak velký kapitál na oživení domácího obchodu: šlo jednak o získání úvěru od Benátčanů a Židů, jednak o výnos z ražby nekvalitní drobné mince, jejíž skutečná hodnota měla být nižší než hodnota nominální. Přestože Marini napsal svou *Radu* asi až v roce 1463, nelze vyloučit, že myšlenku na vydávání méně hodnotných peněz a snad i haléřů mohl realizovat již dříve, a sice při mincovní úpravě roku 1460.
- 8) Osobu Antonia Mariniho by snad bylo možné spojit nejen s organizací mincovní úpravy z roku 1460, ale také s vytvořením jejího technického zázemí. Je třeba zdůraznit fakt, že Marini nebyl jen Jiříkovým důvěrným rádcem a diplomatem, ale také známým vynálezcem a odborníkem v hornictví a mincovnictví. Hypoteticky lze proto předpokládat, že se Marini podílel i na zavedení průbojníku, tehdejší technické novinky používané k výrobě kruhových peněz, které nahradily starší peníze čtyřhranné. Tato hypotéza by mohla být i výchozím bodem k úvaze o datování prvních kruhových peněz s českým lvem v době poděbradské. Vyjdeme-li ze zjištění, že datování prvních kruhových peněz je závislé na určení doby použití průbojníku v českém mincovnictví, a uvědomíme-li si, že vynálezce Marini mohl nejspíše stát za vznikem tohoto inovativního prostředku k výrobě drobné mince, dospějeme logicky k závěru, že k vydání prvních kruhových peněz nemohlo dojít před rokem 1459, ve kterém Antonio Marini přijel do Čech. Vhodnou událostí, při níž byl změněn tvar střížku u drobné mince, se proto zdá být mincovní úprava z roku 1460, na které se králův rádce s největší pravděpodobností osobně podílel.
- 9) Numizmatické bádání předpokládá, že nejstaršími kruhovými mincemi na Moravě ve druhé polovině 15. století byly brněnské peníze a haléře, ražené na základě mincovního privilegia Ladislava Pohrobka, vydaného pro Brno 19. července 1457. Usuzuje se, že se Ladislavovo privilegium mělo stát podnětem k mincovní úpravě, která kruhové ražby zavedla i v ostatních moravských městech. Tato teorie však není jistá, protože se v textu Ladislavovy listiny neříká nic o vydávání kruhové drobné mince. Domnívám se, že by bylo logičtější časově spojit změnu tvaru drobné mince na Moravě s podobnou úpravou, ke které došlo patrně roku 1460 v Čechách, spíše než s Ladislavovým privilegiem pro Brno z roku 1457.
- 10) Ke zlepšení jakosti drobné mince nemuselo dojít roku 1450, jak tvrdí Karel Castelin, ale snad o něco později. První zásah Jiřího z Poděbrad do českého mincovnictví lze uvést do souvislosti s jednáním svatokateřinského sněmu, rozpuštěného na konci ledna 1451, který se zabýval nastolením veřejné bezpečnosti, nebo s Jiříkovým nástupem do úřadu zemského správce na konci dubna roku 1452. Nepovažuji za pravděpodobné, že by k mincovní úpravě došlo již před rokem 1450, neboť je známo, že se Jiří z Poděbrad po nekrvavém dobytí Prahy zaměřil především na ozdravení poměrů v hlavním městě.
- Měnové poměry doby poděbradské ještě zdaleka nejsou uzavřeným tématem, ačkoliv někteří numizmatici přinesli pozoruhodné poznatky, umožňující alespoň částečně nahlédnout do této oblasti. Je zde však stále mnoho otázek, které čekají na své zodpovězení. Jedním z největších problémů je určení typologie drobných ražeb, u nichž by bylo potřeba nalézt vhodné datovací kritérium, nejlépe na základě rozboru písemných pramenů, jako se to podařilo pro chronologii nedatovaných pražských grošů Vladislava Jagellonského, kdy se výchozími body výzkumu stala posloupnost řezačů želez v kutnohorské mincovně.⁵⁷⁴ Další podmínkou pro podobná bádání je kromě zmíněných datovacích kritérií i dostatečná základna nálezového materiálu. Ta není dosud velká, mimo jiné i proto, že byla většina nálezů na našem území v posledních letech rozchváčena, a pro vědecké účely je tudíž ztracená. Badatel je tak nucen opřít se alespoň o jednotlivé numizmatické sbírky a starší nálezy, uložené ve vědeckých institucích, z nichž si zaslouží největší pozornosti Národní muzeum v Praze a Moravské zemské muzeum v Brně.

8. Poznámky

¹ LEMINGER 1924, s. 69.

² Národní knihovna České republiky, oddělení rukopisů a starých tisků, rkp. XXIII F3, fol. 132r–136r.

³ AKH, Registra verková, Jubilate-Cantate (zlomek, bez archivní signatury).

⁴ STARÉ LETOPISY 1959; STARÉ LETOPISY 1937; STAŘÍ LETOPISOWÉ 1829; STAŘÍ LETOPISOVÉ 1941.

⁵ Jedná se zejména o AČ 1840, AČ 1842, AČ 1846, AČ 1862 a AČ 1872.

⁶ AČ 1887 a AČ 1895.

⁷ AČ 1846, s. 437–440.

⁸ UMRISSE 1837.

⁹ DAČICKÝ 1996.

¹⁰ KORÍNEK 1831.

¹¹ VOIGT 1772, s. 282–294.

¹² SMOLÍK 1894; SMOLÍK 1971.

¹³ CASTELIN 1953a.

¹⁴ SEJBAL 1965.

¹⁵ POŠVÁŘ 1970a.

¹⁶ LEMINGER 1912; LEMINGER 1924.

¹⁷ HÁSKOVÁ 1973a.

¹⁸ HÁSKOVÁ 1973b.

¹⁹ LUKÁŠ 1960.

²⁰ NEMEŠKAL 1984; NEMEŠKAL 1993; NEMEŠKAL 1997.

- 21 NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1960; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1952; HEJNA – RADOMĚRSKÝ 1958.
- 22 VESELÝ 1971.
- 23 VESELÝ 1968.
- 24 NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ 1983.
- 25 NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1947.
- 26 Např. CASTELIN 1949; CASTELIN 1951a; CASTELIN 1951b; CASTELIN 1955a; CASTELIN 1955b.
- 27 Např. POŠVÁŘ 1952; POŠVÁŘ 1957b; POŠVÁŘ 1957c; POŠVÁŘ 1957e; POŠVÁŘ 1958d; POŠVÁŘ 1962b; POŠVÁŘ 1964.
- 28 NÁLEZY MINCÍ 1956.
- 29 RADOMĚRSKÝ 1967; RADOMĚRSKÝ 1976.
- 30 KOCH 1994.
- 31 KRUG 1974.
- 32 LUSCHIN 1926.
- 33 URBÁNEK 1915; URBÁNEK 1918; URBÁNEK 1930; URBÁNEK 1962.
- 34 PALACKÝ 1895.
- 35 TOMEK 1885; TOMEK 1886.
- 36 WINTER 1906.
- 37 JANÁČEK 1955.
- 38 JANÁČEK 1962.
- 39 PALACKÝ 1895, s. 24.
- 40 PALACKÝ 1895, s. 74.
- 41 O Jiříkově mírové politice píše URBÁNEK 1962, s. 160–166, 595, 626, 638 a 677–679.
- 42 Řehoř z Heimburka napsal v jednom svém listě roku 1467, že se denně stále více přesvědčuje o králově svrchané mírnosti, ale také chytrosti a lstivosti. Jindy se Heimburk o Jiříkovi vyjádřil, že je „*callidissimus omnium hominum*“. Podobně i Vratislavští, Jiříkovi nepřátelé, ho nazývají 21. března 1459 v psaní k papeži „*liškou nejlstivější*“. Rozdíl byl ale v tónu hodnocení Heimburkova a Vratislavských. Zatímco Řehoř Jiříkovo chování obhájí tím, že Jiřík se jen brání proti cizí chytrosti, obyvatelé slezského knížectví i jejich ostatní spojenci jsou toho názoru, že Jiřík své schopnosti zneužívá a hledá cesty, jak by lidi oklamal. Viz URBÁNEK 1918, s. 13–17.
- 43 PALACKÝ 1895, s. 74.
- 44 URBÁNEK 1918, s. 10.
- 45 O Jiříkově charakteru píše URBÁNEK 1918, s. 6–20 a 22.
- 46 SILVIUS 1998, s. 192 a 254.
- 47 URBÁNEK 1915, s. 215.
- 48 Satirické písně z roku 1450 totiž mluví o Jiříkovi jako o „*snopkovi*“ – tj. člověku, pocházejícím z nemanželských poměrů (MACEK 1967a, s. 26 ad.).
- 49 URBÁNEK 1915, s. 210 a 213.
- 50 URBÁNEK 1915, s. 217.
- 51 URBÁNEK 1915, s. 214.
- 52 URBÁNEK 1915, s. 218.
- 53 URBÁNEK 1915, s. 217. Dohady i vlastní názor na místo a dobu Jiříkova narození shrnuje Urbánek s pečlivostí sobě vlastní v prvním dílu Věku poděbradského (URBÁNEK 1915, s. 213–218).
- 54 URBÁNEK 1915, s. 213.
- 55 URBÁNEK 1915, s. 218–223, a URBÁNEK 1918, s. 5.
- 56 Hynka Ptáčka jmenuje Václav Vladivoj Tomek mezi mincmistry v letech 1437–1444 (TOMEK 1893, s. 259). Emanuel Leminger dokládá, že se jedná o Tomkův omyl, protože od roku 1436 a po dalších 19 let zastával tento úřad Jan Čabelický ze Soutic (LEMINGER 1924, s. 46). Hynek Ptáček tedy nestál v nějakém užším poměru k do-
lům v Kutné Hoře.
- 57 URBÁNEK 1915, s. 468–470; PALACKÝ 1895, s. 7–9.
- 58 URBÁNEK 1915, s. 482–486.
- 59 URBÁNEK 1915, s. 488.
- 60 URBÁNEK 1915, s. 490.
- 61 URBÁNEK 1915, s. 489. O charakteru a působení tehdejších landfrídnů píše URBÁNEK 1915, s. 482–496.
- 62 URBÁNEK 1915, s. 479.
- 63 URBÁNEK 1915, s. 492–494; PALACKÝ 1895, s. 11.
- 64 URBÁNEK 1915, s. 498–501.
- 65 URBÁNEK 1915, s. 502. O pozdržení volebních jednání usilovali kromě Alžběty také Oldřich z Rožmberka, Menhart z Hradce a Pražané (URBÁNEK 1915, s. 521). Přestože byl sněm nakonec odložen, přijeli Alžbětini vyslanci do Prahy teprve na začátku července, když už bylo o výsledku volby rozhodnuto (URBÁNEK 1915, s. 533).
- 66 URBÁNEK 1915, s. 519. Záhy se však přesvědčil, že podporou Albrechtovou nezíská takové výhody, v jaké doufal. Poté, co byl Albrecht zvolen českým králem, snažil se ho Oldřich odradit od přijetí této volby (URBÁNEK 1915, s. 519 ad., 537, 540 ad.). Podle domněnky Rudolfa Urbánka navázal Oldřich tajné kontakty s Fridrichem Braniborským, což je pravděpodobně vzhledem k tomu, že na sněmu tohoto kandidáta stavům doporučoval (URBÁNEK 1915, s. 520 a 530).
- 67 Spor o volební právo byl vyvolán již při lednovém pražském sněmu, o kterém byla řeč výše (URBÁNEK 1915, s. 473).
- 68 O průběhu pražského sněmu informují URBÁNEK 1915, s. 522–533, a PALACKÝ 1895, s. 15–19.
- 69 URBÁNEK 1915, s. 459 ad. Alžbětinu iniciativu zprvu podporovala strana rakouská, především pro své finanční zájmy, neboť od Ladislavových poručníků očekávala splacení nevyřízených pohledávek mezi ní a zemřelým králem Albrechtem (URBÁNEK 1915, s. 465).
- 70 URBÁNEK 1915, s. 540–542; PALACKÝ 1895, s. 22 ad.
- 71 URBÁNEK 1915, s. 503 ad. Vlekly spor o uznání Vladislavova královského titulu a zajištění nástupnictví Ladislavu Pohrobkovi v Uhrách nebyl vyřešen ani sjezdem polského krále s Alžbětou na konci roku 1442 v Rábu, protože v jeho průběhu Alžběta zemřela (URBÁNEK 1915, s. 615–617; PALACKÝ 1895, s. 39).
- 72 Vladislav získal podporu pouze radikální strany, kterou vedli táboři (URBÁNEK 1915, s. 509).
- 73 Alžběta v srpnu roku 1440 uznala Fridricha za Ladislavova poručníka a na jeho žádost mu vydala jak svého syna, tak i Ladislavovu uherskou korunu, kterou pro něj získala o tři měsíce dříve (URBÁNEK 1915, s. 504 a 506). Později toho trpce litovala, protože její opakované žádosti o vrácení Ladislava i koruny narazily na Fridrichův odpor (URBÁNEK 1915, s. 507, 582, 589, 601 ad.).
- 74 URBÁNEK 1915, s. 571 ad., 618–623, 636, 650.

- ⁷⁵ Alžběta Zhořelecká se přihlásila se svými nároky v září roku 1442, ale kvůli vlastní zadluženosti a marnotratnosti si u českých stavů nezískala žádné sympatie (URBÁNEK 1915, s. 606 ad.). O rok později, v době kdy probíhala ve Vídni jednání s Fridrichem o jeho správcovství, vzpomenuť výše, navázala část českých katolíků rozhovory s Albrechtem Braniborským. Tyto kontakty ale ustaly již v samých počátcích (URBÁNEK 1915, s. 625 ad.).
- ⁷⁶ URBÁNEK 1918, s. 5 ad.
- ⁷⁷ URBÁNEK 1915, s. 564, 572 ad., 604–606, 610–612, 617 a 641; PALACKÝ 1895, s. 41–44 a 46.
- ⁷⁸ URBÁNEK 1915, s. 564.
- ⁷⁹ URBÁNEK 1915, s. 572 ad.
- ⁸⁰ URBÁNEK 1915, s. 610 ad.
- ⁸¹ URBÁNEK 1915, s. 809–814, 817–819, 888–890; PALACKÝ 1895, s. 55 ad. Táboři se ochotně ujímali zemských škůdců i Oldřichových nepřátel, jakými byli např. Jan Kolda ze Žampachu nebo Jaroš z Drahonice (URBÁNEK 1915, s. 734, 805 ad. a 809).
- ⁸² URBÁNEK 1915, s. 726–729. Podlomit moc táborů, třeba i vojensky, hodlal rovněž Hynek Ptáček, jenž byl ochoten spojit se proti této odnoži utrakvismu s Oldřichem z Rožmberka i s ostatními katolíky (URBÁNEK 1915, s. 740–742). Ptáčkovci šlo především o sjednocení utrakvismu, aby se tak vytvořily předpoklady pro vyřešení otázek politických i náboženských (URBÁNEK 1915, s. 789 ad.). A právě radikálové, mezi něž táboři patřili, Ptáčkově myšlenky nejvíce odporovali, protože si chtěli uchovat svoji nezávislost. V porovnání k ostatními podobnými spatřujeme u táborů zásadní myšlenkové odchylky. Týkaly se např. prosazovaného kandidáta na královský trůn. Na rozdíl od strany Ptáčkovy, jež prosazovala římského krále Fridricha, trvali táboři na polském panovníku Vladislavovi. Dalšími problémy, které bránily sjednocení s hlavním utrakvistickým proudem, byl jejich odpor k vnějším formám a obřadnosti, ale především odmítání skutečné přítomnosti Krista ve svátosti oltářní (URBÁNEK 1915, s. 824, 830, 835, 851 a 857). Ptáček se nakonec musel vzdát pokusu ovládnout tábory silou poté, co jeho předpokládaný spojenec Oldřich z Rožmberka uzavřel s radikály příměří (URBÁNEK 1915, s. 754 ad.). Vzhledem ke změně situace se Ptáček rozhodl oslabit tábory jinými prostředky, což se mu také podařilo. Zásadním tématem zahájených disputací se stala sporná otázka rozdílného pojetí eucharistie obou jednot (URBÁNEK 1915, s. 823 ad., 829–857). Kutnohorský sněm z 8. července 1443, na kterém proběhlo poslední velké hádání tábořských kněží se stranou Jana Rokycany a Hynka Ptáčka, sice ještě nepřinesl v této záležitosti žádný výsledek, ale nový, konaný v lednu roku 1444 v Praze, definitivně schválil stanovisko Jana Rokycany, a tedy i hlavního proudu utrakvismu o reálné přítomnosti Kristově ve svátosti oltářní. Učení Tábořských bylo veřejně zamítnuto a Rokycanovo označeno jako „*bezpečnější, lepší a jistší*“ (URBÁNEK 1915, s. 873 ad., 876 ad.). Tábor se nevzdal svých věroučných odlišností hned, ale až v roce 1452, kdy se musel podrobit vojsku Jiřího z Poděbrad (ŠMAHEL 2001, s. 342).
- ⁸³ URBÁNEK 1915, s. 888; PALACKÝ 1895, s. 55 ad.; CASTELIN 1953a, s. 204. O tři roky dříve Oldřichovi stačila daleko menší částka. Tehdy by se spokojil „jen“ s 4200 zlatých, které mu měl Fridrich zaplatit jako vyrovnání dluhu, který vůči němu měl Albrecht. S finančními požadavky byla spojena také prosba o zapůjčení děla proti Tábořským (URBÁNEK 1915, s. 751 ad.). U obou zpráv není jisté, zda ony „zlaté“ znamenají uherské dukáty, nebo rýnské zlaté.
- ⁸⁴ URBÁNEK 1915, s. 888; PALACKÝ 1895, s. 56; CASTELIN 1953a, s. 204.
- ⁸⁵ CASTELIN 1953a, s. 204. Pro Oldřicha je typické, že se pokoušel všemožně získat peněžní podporu na financování své velkorysé politiky. Vždy se jednalo o nemalé částky. Prospěch donátorů, jejichž zájmy prý bude hájit, byl jen Oldřichovou zástěrkou. Kromě Fridricha zkoušel štěstí u královny Alžběty a Basilejského koncilu (URBÁNEK 1915, s. 566 ad., 688–690).
- ⁸⁶ CASTELIN 1953a, s. 205 ad.
- ⁸⁷ NUHLÍČEK 1969, s. 58 a 60.
- ⁸⁸ Karel Castelin věří, že utrakvisté po Albrechtově smrti skutečně razili v Kutné Hoře mince. Tuto hypotézu potvrzuje trvání mincmistrovského úřadu, který držel v letech 1436 až 1455 Jan Čabelický ze Soutic (CASTELIN 1953a, s. 205, a LEMINGER 1924, s. 46 ad.). Rovněž Emanuela Nohejlová–Prátová se přiklání k myšlence o nepřetržité těžbě stříbra za interregna (NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 36).
- ⁸⁹ HÁSKOVÁ 1973a, s. 241 ad. Eneáš Silvius Piccolomini do své kroniky napsal, že kvůli zcizeným královským statkům a úpadku kutnohorských dolů, nemá příští panovník jinou možnost než loupit nebo žebrot. Piccolominiho mínění bylo ale dost přehnané, protože stav královských financí a stříbrných dolů byl sice neuspokojivý, avšak nekritický (URBÁNEK 1915, s. 517 ad.).
- ⁹⁰ CASTELIN 1953a, s. 207. Jen pro srovnání: roku 1300, po zaražení pražského groše, měl uherský dukát cenu 12 grošů, v první polovině osmdesátých let 14. století odpovídal dukát hodnotě 18 grošů, roku 1400 se směňoval za 20 grošů a v době husitských válek vzrostla jeho cena z 24 na 26 grošů (CASTELIN 1953a, s. 28, 138 a 188 – tabulky).
- ⁹¹ POŠVÁŘ 1977a, s. 50.
- ⁹² CASTELIN 1953a, s. 164, 189 ad., 193 ad., 208 ad.
- ⁹³ SEJBAL 1965, s. 233.
- ⁹⁴ SEJBAL 1965, s. 235.
- ⁹⁵ POŠVÁŘ 1957c, s. 94; POŠVÁŘ 1962c, s. 169.
- ⁹⁶ SEJBAL 1965, s. 233.
- ⁹⁷ POŠVÁŘ 1962b, s. 170; POŠVÁŘ 1970a, s. 108.
- ⁹⁸ SEJBAL 1965, s. 243.
- ⁹⁹ SEJBAL 1965, s. 232 a 290.
- ¹⁰⁰ SEJBAL 1965, s. 232 ad.
- ¹⁰¹ SEJBAL 1965, 242.
- ¹⁰² Jiří Sejbál je toho mínění, že do 30. a 40. let lze rovněž zařadit ražby jihlavské mincovny. Ta byla patrně v provozu, protože se v téže době v Jihlavě kontramarkovaly pražské groše (SEJBAL 1965, s. 241 ad. a 290). Jaroslav Pošvář se oproti tomu domnívá, že v letech 1426 až 1455 Jihlava

- patrně nerazila, protože bohatí měšřané ukládali své peníze do podílů na kutnohorských stolicích (POŠVÁŘ 1962b, s. 175).
- 103 POŠVÁŘ 1957b, s. 20.
- 104 POŠVÁŘ 1970a, s. 41.
- 105 POŠVÁŘ 1957b, s. 20; POŠVÁŘ 1957c, s. 94; POŠVÁŘ 1962b, s. 171; POŠVÁŘ 1970a, s. 41 ad. a 121.
- 106 POŠVÁŘ 1970a, s. 41.
- 107 POŠVÁŘ 1962b, s. 179.
- 108 POŠVÁŘ 1962b, s. 176.
- 109 POŠVÁŘ 1962b, s. 178; POŠVÁŘ 1970a, s. 80.
- 110 SEJBAL 1965, s. 236–238 a 290.
- 111 SEJBAL 1965, s. 241.
- 112 SEJBAL 1965, s. 209.
- 113 POŠVÁŘ 1962b, s. 176; POŠVÁŘ 1970a, s. 125.
- 114 SEJBAL 1954, s. 91 a 96.
- 115 SEJBAL 1965, s. 290: „V průběhu 50. let dochází v souvislosti s hospodářskými změnami k zavedení ražby moravských kruhových mincí.“ Karel Castelin klade tuto změnu na konec 50. let (CASTELIN 1955a, s. 150 ad.).
- 116 SEJBAL 1966, s. 107.
- 117 POŠVÁŘ 1970a, s. 48; SEJBAL 1979, s. 60.
- 118 POŠVÁŘ 1970a, s. 83.
- 119 SEJBAL 1979, s. 60.
- 120 POŠVÁŘ 1964, s. 21 ad.; POŠVÁŘ 1970a, s. 134 ad.
- 121 CASTELIN 1956a, s. 93.
- 122 CASTELIN 1953a, s. 207 ad.
- 123 Jaroš z Drahonice byl určitou dobu ve službě u Rožmberků, posléze na Bechyni u krále Albrechta Habsburského a u Jana Bechyně z Lažan, později u Racka z Risenberka. Nakonec se přidal k tábořské jednotě, od níž obdržel, podle tvrzení Oldřicha z Rožmberka, tvrz Božejovice u Protivína. V roce 1442 vznikl jakýsi konflikt Jaroše z Drahonice s Jankem ze Sedlce, snad kvůli Jankovu odstoupení od tábořské jednoty a spojení se stranou rožmberskou. Neshody obou zemanů přerostly záhy ve válku mezi stranou rožmberskou a tábořskou, jejímž členem Jaroš z Drahonice byl. Jaroš zapálil svou tvrz Božejovice a přestěhoval se do Vodňan, odkud se vydával na koňstné nájezdy proti rožmberskému zboží. Nástroje používané Jarošem při výrobě falešných mincí byly nalezeny, když rožmberský spojenec Václav z Michalovic pobořil Jarošovy Božejovice. Jestliže Oldřich z Rožmberka a Václav z Michalovic tvrdili o Jarošovi, že loupil, mordoval a dělal pokoutně peníze, kritizoval Jaroš Oldřicha z Rožmberka za to, že on sám prý peníze falšoval (URBÁNEK 1915, s. 802–806 a 810 ad., a CASTELIN 1953a, s. 208 a 210). O tom, zda je možné považovat Oldřicha z Rožmberka nejen za falsifikátora listin a pečetí, což je o něm všeobecně známo, ale také mincí, nelze pro skoupost pramenů posoudit. Jistě o něm víme jen to, že mincoval v Českém Krumlově ve dvacátých letech 15. století na základě privilegia císaře Zikmunda (CASTELIN 1953a, s. 175–180).
- 124 NEMEŠKAL 1993, s. 96.
- 125 WINTER 1906, s. 894.
- 126 JANÁČEK 1955, s. 18. Zikmund Winter na rozdíl od Janáčka tvrdí, že se pražskému obchodu dařilo již za husitských válek. V Praze prý bylo velké množství obchodníků, kupců a kramářů (WINTER 1906, s. 892). Jistě však nemohl být pražský obchod vlivem neklidné doby na takové úrovni jako za Jiřkových správcovských let, na jejichž blahobyt upomíná citát ze Starých letopisů českých, zařazený na začátek příští kapitoly.
- 127 URBÁNEK 1915, s. 729.
- 128 JANÁČEK 1962, s. 54; NEMEŠKAL 1993, s. 96.
- 129 CASTELIN 1953a, s. 207.
- 130 O kutnohorském sněmu píše URBÁNEK 1918, s. 3–6 a 20.
- 131 URBÁNEK 1918, s. 21.
- 132 URBÁNEK 1918, s. 4.
- 133 URBÁNEK 1915, s. 901 a URBÁNEK 1918, s. 4.
- 134 Mincmistrem byl již roku 1436, kdy jmenoval v Kutné Hoře nové konšely, a zůstal jím nejméně do roku 1455. V roce 1456 byl již po smrti, protože 1. ledna 1456 ustanovil kutnohorské konšely Zbyněk ze Soběšína, mincmistrův zástupce, a 19. listopadu 1456 se ve dvorských deskách objevuje jméno nového mincmistra, Jana Calty z Kamenné Hory. Václav Vladivoj Tomek mylně připsal mincmistrovský úřad pro léta 1437 až 1444 Hynkovi Ptáčkovi z Pirkštejna (TOMEK 1893, s. 259). Tyto poznatky shrnují URBÁNEK 1918, s. 3 ad., a LEMINGER 1924, s. 46 ad.
- 135 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 40.
- 136 K. Castelin píše, že na základě udělení mincovního práva městu Chebu se dá předpokládat, že Oldřich z Rožmberka již roku 1444 nerazil (CASTELIN 1953a, s. 210).
- 137 SIEGL 1902, s. 132 ad. (v překladu: „*sedm feniků za jeden český groš, které mají být brány, a to takového zrna, stříže a rázu, jak je to nyní v Českém království běžné a jak je to zvykem ...*“).
- 138 CASTELIN 1953a, s. 210; CASTELIN 1956a, s. 93.
- 139 Castelin uvádí jako další pohnutku Fridrichova vystoupení proti jeho nepřátelům nechuť utrakvistů uznat Ladislava Pohrobka za českého krále (CASTELIN 1953a, s. 210; CASTELIN 1956a, s. 94). To ale není tak docela pravda, neboť Ptáčkova strana (po odmítnutí Albrechta Bavorského stát se českým králem) případnému uznání Ladislava Pohrobka ani Fridricha samého za českého krále neodporovala (URBÁNEK 1918, s. 571). Výjimkou byli jen Táborští, kteří chtěli dát svůj hlas Vladislavu Varnenčikovi.
- 140 CASTELIN 1956a, s. 94; CASTELIN 1953a, s. 210.
- 141 Castelin klade ražbu nových kruhových haléřů do souvislosti s předpokládanou mincovní reformou v Čechách v roce 1450, při níž mělo dojít u drobné mince ke stejné změně v podobě střížku (CASTELIN 1956a, s. 95).
- 142 URBÁNEK 1918, s. 115–118 a 132; PALACKÝ 1895, s. 70.
- 143 URBÁNEK 1918, s. 34, 73, 100, 114, 117 a 142–146; PALACKÝ 1895, s. 86 ad.
- 144 URBÁNEK 1918, s. 160–187; PALACKÝ 1895, s. 81–83.
- 145 Proti Karvajalovi se zdvihl odpor poté, co na Hod svatodušní přijímal u Sv. Jakuba na Starém Městě veřejně pod jednou a rozhodl, aby bylo ostatním podáváno stejně.

- Věřil totiž, že jeho příklad bude působit na lid, který tak snadněji získá pro poslušensví papežské stolice (URBÁNEK 1918, s. 249; PALACKÝ 1895, s. 93).
- 146 Pražská chudina vítala Karvajala v ulicích posměchem a nazývala jej kacířem. Když se ji pokusili Rožmberkovi poddaní, chránící papežského legáta, zahnat, byli od Pražanů uvítání kamením. Ještě než průvod opustil Prahu, vznikla panika, protože se zjistilo, že s sebou Karvajal odváží i něco, co mu nepatří – nejcennější utrakvistický poklad, kompakтата. Narychlo bylo proto vypraveno přes čtyři sta jezdců pod vedením Petra Holického ze Šternberka a Přibíka z Klenového. Ti kardinála donutili v Benešově, aby jim kompakтата vrátil (URBÁNEK 1918, s. 255 ad.; PALACKÝ 1895, s. 93 ad.). O Karvajalově působení v Praze píše PALACKÝ 1895, s. 90–94 a detailněji URBÁNEK 1918, s. 236–256.
- 147 URBÁNEK 1918, s. 148, 150 a 258 ad.; PALACKÝ 1895, s. 73 ad.
- 148 Někdy je dokonce označován za správce království Českého, ačkoli jím ještě nebyl (URBÁNEK 1918, s. 265). O Kutnohorském sjezdu píše URBÁNEK 1918, s. 262–269 a PALACKÝ 1895, s. 94 ad.
- 149 URBÁNEK 1918, s. 267.
- 150 URBÁNEK 1918, s. 276 ad. a 280 ad.; PALACKÝ 1895, s. 95.
- 151 URBÁNEK 1918, s. 281–283; PALACKÝ 1895, s. 95.
- 152 Jednalo se např. o hejtmany čtyř východočeských landfrídů, Jana Čabelického ze Soutic, který byl zároveň mincmistrem a o němž již byla řeč, dále o Zdeňka ze Šternberka, Zdeňka Kostku z Postupic, Petra Kdůlince z Ostromiře, Jindřicha z Michalovic a Jana z Pernštejna. O tom, kam tažení směřovalo, bylo před lidem pomlčeno. Jeho cíl znali jen vůdcové výpravy (URBÁNEK 1918, s. 285 ad.).
- 153 Zde je dobře vidět ona Jiříkova lstivost, kterou byl znám mezi svými straníky i nepřáteli. Až do poslední chvíle nechtěl přiznat, jaký má s hlavním městem království úmysl, a dokonce se to snažil i popřít.
- 154 Dobyť Prahy popisují URBÁNEK 1918, s. 289–297, a PALACKÝ 1895, s. 96–98.
- 155 PALACKÝ 1895, s. 98; URBÁNEK 1918, s. 297. Palacký klade obnovení městských rad Jiříkem do 3. září, Urbánek na den následující (PALACKÝ 1895, s. 98 a URBÁNEK 1918, s. 315; SRL 1839, s. 72).
- 156 Usadili se v Plzni (URBÁNEK 1918, s. 307).
- 157 URBÁNEK 1918, s. 298 ad.; PALACKÝ 1895, s. 98 ad., 101; ŠMAHEL 2001, s. 262 a 455.
- 158 Mimo jednotnou církevní organizaci stál dosud Tábor, který byl v tomto směru autonomní, dokud i jej v roce 1452 neovládl Jiří z Poděbrad. Na utrakvistické kněze, kteří si vyměnili pozice s katolíky, se množily stížnosti od jejich odpůrců na útisk, jenž od nich musejí zakoušet, v podobném duchu, jako dříve nařikali podobojí na nedodržování kompakтата katolíky (URBÁNEK 1918, s. 312).
- 159 URBÁNEK 1918, s. 326.
- 160 URBÁNEK 1918, s. 318 ad.
- 161 URBÁNEK 1918, s. 315 ad.; PALACKÝ 1895, s. 100.
- 162 URBÁNEK 1918, s. 322. V letech 1447–1456 je uvedeno mezi novými pražskými měšťany 185 řemeslníků, což je v ostrém rozporu s předchozími deseti lety, kdy jen malá část obyvatel hlavního města stála o měšťanství (WINTER 1906, s. 407).
- 163 WINTER 1906, s. 896.
- 164 URBÁNEK 1918, s. 326.
- 165 Postavení pražských obchodníků se zlepšilo teprve v poslední čtvrtině 15. století (JANÁČEK 1955, s. 18 ad.).
- 166 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1940 a 1941, s. 82–84. Nohejlová provedla v tomto nálezu četné zkoušky jakosti u kruhových peněz. Jedná se o typy Castelin č. 18, Castelin č. 19 a Castelin č. 20.
- 167 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1939a, s. 63.
- 168 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1939b, s. 65–67.
- 169 Viz RADOMĚRSKÝ 1976; NÁLEZY 1956, č. 2546, s. 222.
- 170 Karel Castelin mluví jednak o reformě (CASTELIN 1953a, s. 212 ad.), jednak o úpravě (CASTELIN 1953a, s. 213), Emanuela Nohejlová–Prátová o změně (NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 35) a o reformě (NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 37), podobně i Stanislav Veselý o změně (VESELÝ 1971, s. 50) a o reformě (VESELÝ 1971, s. 49–52). Slova úprava se drží Lubomír Nemeškal (NEMEŠKAL 1984, s. 103 a 106; NEMEŠKAL 1997, s. 21).
- 171 CASTELIN 1953a, s. 208.
- 172 CASTELIN 1934, s. 26; CASTELIN 1953a, s. 194.
- 173 Cituje CASTELIN 1953a, s. 194.
- 174 CASTELIN 1953a, s. 194.
- 175 Součástí těchto nálezů bývají většinou tzv. „šinderlinky“ a „habráanky“ mincmistra Niklase Teschlera, ražené v letech 1457–1460 (CASTELIN 1953a, s. 208 ad.).
- 176 STAŘÍ LETOPISOVÉ 1941, s. 155 ad.
- 177 URBÁNEK 1930, s. 52 ad.
- 178 CASTELIN 1953a, s. 213.
- 179 CASTELIN 1951a, s. 115.
- 180 CASTELIN 1953a, s. 209; CASTELIN 1951a, s. 113.
- 181 CASTELIN 1953a, s. 212. Údaj je třeba přijímat s jistou rezervou. Především u nálezových mincí dochází ke zkreslení hmotnostních a jakostních údajů po odstranění vrstvy měděnky při čištění, která dlouhodobým uložením nálezu v nevhodném prostředí vystoupila z mincí na povrch. Hmotnost mincí je tím pádem zmenšena a v souvislosti s touto změnou je zjištěná jakost vyšší než v době jejich zhotovení (NEMEŠKAL 1984, s. 108). Po druhé světové válce bylo zvykem provádět zkoušky jakosti tzv. črtem, který používal také Castelin. Jedná se o nepřesnou metodu, jež vedla k dalšímu zkreslení výsledků.
- 182 CASTELIN 1953a, s. 212, popis s. 218.
- 183 CASTELIN 1953a, s. 213.
- 184 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 35.
- 185 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1952, s. 20; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 35.
- 186 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 36.
- 187 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 47. Dvoustranné bílené peníze se čtyřhrázem mají na jedné straně českého lva, na druhé korunu. Oba symboly Českého království se vyskytují i na „dosti podivné ražbě“, vzniklé snad pro nějakou

- zvláštní příležitost, buď jako dar králi, nebo jako vzor určený jemu ke schválení.
- 188 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 44 ad.
- 189 VESELÝ 1971, s. 50. Srv. HÁSKOVÁ 1973a, s. 245 (kutnohorské doly prožívaly v uvedené době útlum a jejich výtěžky se zvýšily až kolem roku 1465).
- 190 VESELÝ 1971, s. 50.
- 191 Ve sněmovním zápise se praví, „*aby brány byly ty peníze s přísadou stříbrnou, kteréž v oběhu byly před desíti lety*“ (AČ 1846, s. 434). O „*penězích s přísadou stříbrnou*“ se rovněž činí poznámka ve Starých letopisech českých. K roku 1459 se v nich píše: „*Léta téhož byl veliký zádav v Čechách mezi lidmi obecnými o ty peníze německé černé... A pak Královská Milost učinil sněm vši zemi po vánocech a na tom sněmu zuostane a rozkáže, aby těch peněz více nebrali, ale aby brali ty peníze s přísadou stříbrnou, kteréž sú brali před desíti léty.*“ (STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 155 ad.).
- 192 VESELÝ 1968, s. 97; VESELÝ 1976, s. 6; VESELÝ 1971, s. 50 ad.
- 193 STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 157 – zkrácené znění otištěno již v edici vratislavského rukopisu: STARĚ LETOPISY 1937, s. 127; CASTELIN 1953a, s. 230.
- 194 VESELÝ 1971, s. 51; VESELÝ 1968, s. 97.
- 195 NEMEŠKAL 1993, s. 93.
- 196 NEMEŠKAL 1984, s. 103.
- 197 URBÁNEK 1918, s. 345; PALACKÝ 1895, s. 104 ad.
- 198 URBÁNEK 1918, s. 348 ad.; PALACKÝ 1895, s. 105 ad.
- 199 URBÁNEK 1918, s. 367; PALACKÝ 1895, s. 107 ad.
- 200 URBÁNEK 1918, s. 354 ad.
- 201 URBÁNEK 1918, s. 402 ad.
- 202 URBÁNEK 1918, s. 446–449; PALACKÝ 1895, s. 120.
- 203 URBÁNEK 1918, s. 456 ad.; PALACKÝ 1895, s. 121 ad.
- 204 URBÁNEK 1918, s. 488–492; PALACKÝ 1895, s. 124 ad. „*Item falšové každí aby owšem byli přestáni; neb nad takowými dieti se má starodávná poprawa bez milosti.*“ (AČ 1842, s. 295).
- 205 O tažení do Míšně informuje URBÁNEK 1918, s. 460–482, a PALACKÝ 1895, s. 122–124. V témže roce uzavřel Jiřík sňatek se sestrou Lva z Rožmitálu, Johanou (URBÁNEK 1918, s. 494).
- 206 V radě zasedli např. Aleš a Zdeněk ze Šternberka, Zbyněk Zajíc, Jindřich z Michalovic, Jan Smiřický, mincmistr Jan Čabelický ze Soutic a budoucí držitel tohoto úřadu, Zdeněk Kostka z Postupic (URBÁNEK 1918, s. 633 ad.).
- 207 O průběhu sněmu a jeho významu píše URBÁNEK 1918, s. 632–638, a PALACKÝ 1895, s. 145 ad.
- 208 URBÁNEK 1918, s. 665; PALACKÝ 1895, s. 154.
- 209 URBÁNEK 1918, s. 676 ad.; PALACKÝ 1895, s. 155.
- 210 ŠMAHEL 2001, s. 167.
- 211 O rok dříve se Oldřich vzdal vladařství rožmberského domu ve prospěch svého nejstaršího syna Jindřicha (PALACKÝ 1895, s. 155).
- 212 URBÁNEK 1918, s. 672–675; PALACKÝ 1895, s. 156 ad.
- 213 URBÁNEK 1918, s. 682 ad.; PALACKÝ 1895, s. 158.
- 214 URBÁNEK 1918, s. 684 ad.; PALACKÝ 1895, s. 158.
- 215 URBÁNEK 1918, s. 654–658; PALACKÝ 1895, s. 156 ad.
- 216 URBÁNEK 1918, s. 707–710; PALACKÝ 1895, s. 162 ad.
- 217 URBÁNEK 1918, s. 979 (dodatek ke straně 695).
- 218 Jan Smiřický, společně s Jiřím z Poděbrad někdejší hejtman Boleslavského kraje, se snažil odradit Ladislava od cesty do Čech kvůli údajnému nebezpečí, jemuž by byl Pohrobek vystaven. Smiřického dopis Ladislavovi byl však objeven a Smiřický odsouzen za zradu, již se provinil vůči zemskému správci, k trestu smrti. Paradoxem zůstává, že jeho syn, Jindřich Smiřický, stál později za uhersko-české války na Jiříkově straně (URBÁNEK 1918, s. 722 ad., 728 a 732; PALACKÝ 1895, s. 166 ad.; SILVIUS 1998, s. 208).
- 219 Podle Karla Castelina to byly kruhové peníze, snad typy č. 58–60 (CASTELIN 1953a, s. 215).
- 220 STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 148. Zápis se vztahuje k roku 1453.
- 221 PALACKÝ 1895, s. 128. O rozvoji cechů po roce 1450 pojednává WINTER 1906, s. 573 a 576.
- 222 WINTER 1906, s. 896; JANÁČEK 1955, s. 18.
- 223 URBÁNEK 1918, s. 926.
- 224 WINTER 1906, s. 940; JANÁČEK 1955, s. 20. Ladislav Pohrobek se roku 1454 postavil proti dovozu českého piva do Rakous (WINTER 1906, s. 941).
- 225 JANÁČEK 1955, s. 20.
- 226 WINTER 1906, s. 941–943.
- 227 JANÁČEK 1955, s. 75.
- 228 WINTER 1906, s. 953.
- 229 HÁSKOVÁ 1973a, s. 241; KOŘAN 1950, s. 9.
- 230 HÁSKOVÁ 1973a, s. 242; KOŘAN 1950, s. 9.
- 231 HÁSKOVÁ 1973a, s. 243.
- 232 KOŘAN 1950, s. 9.
- 233 HÁSKOVÁ 1973a, s. 242; JANÁČEK 1962, s. 53.
- 234 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 50 ad.; NEMEŠKAL 1993, s. 96.
- 235 NEMEŠKAL 1993, s. 97; NEMEŠKAL 1984, s. 104; CASTELIN 1953a, s. 219.
- 236 CASTELIN 1953a, s. 216; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 37.
- 237 NEMEŠKAL 1993, s. 94 ad. „*Ačkolivěk nám to s velikú a znamenitú ujmu a škodu přijde, a že předci naši ciesar Sigmund, král Albrecht, král Ladislav, slavné paměti, toho sú neučinili: a my [...] pro obecné dobré královstvie našeho tuto věc nám učiniti chceme s radú naší: – Najprvé, že dobrý stříbrný groš bití kážeme a dělati, a vedle toho dobré stříbrné penieze a halěře.*“ (AČ 1846, s. 437).
- 238 CASTELIN 1953a, s. 216; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 37; NEMEŠKAL 1993, s. 94; NEMEŠKAL 1997, s. 11; NEMEŠKAL 1985, s. 255.
- 239 CASTELIN 1953a, s. 216 ad.; URBÁNEK 1930, s. 132 ad., pozn. č. 6; NEMEŠKAL 1993, s. 94; NEMEŠKAL 1997, s. 21; NEMEŠKAL 1985, s. 255.
- 240 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 46; NEMEŠKAL 1993, s. 94; NEMEŠKAL 1997, s. 21.
- 241 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 37; NEMEŠKAL 1993, s. 94. Není mi známo, že by někdo z našich či zahraničních numizmatiků věnoval ve svých pracích bližší pozornost tlustému groši Ladislava Pohrobka. L. Nemeškal pouze naznačil, že k jeho ražbě mohlo dojít v souvis-

- losti s Ladislavovou korunovací roku 1453 (NEMEŠKAL 1993 s. 94; NEMEŠKAL 1985, s. 255).
- 242 CASTELIN 1953a, s. 217.
- 243 CASTELIN 1953a, s. 218.
- 244 SEJBAL 1965, s. 290.
- 245 FRIEDENSBURG 1931, s. 5–9. V těšínském knížectví se v této době začalo s ražbou dutých mincí a haléřů (SEJBAL 1979, s. 62).
- 246 URBÁNEK 1962, s. 212.
- 247 NEMEŠKAL 1993, s. 104 ad.; NEMEŠKAL 1997, s. 16.
- 248 URBÁNEK 1918, s. 776 a 857; TICHÝ 1947, s. 21 ad. Josef Tichý uvádí, že za Kladsko zaplatil Jiří z Poděbrad 9600 a za Minsterbersko 6000 kop grošů; tamtéž, s. 22. Vzhledem k nedostatku grošů v tehdejších oběhu, soudím, že velká část jmenované sumy byla vyrovnána v drobné minci.
- 249 TICHÝ 1947, s. 24 ad.
- 250 URBÁNEK 1918, s. 859.
- 251 URBÁNEK 1918, s. 911 ad.; CASTELIN 1953a, s. 220; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 36; NEMEŠKAL 1993, s. 105; NEMEŠKAL 1997, s. 16.
- 252 URBÁNEK 1962, s. 83 ad. a 212; TICHÝ 1947, s. 24. O které dva syny se jednalo, Urbánek nepíše, lze se však domnívat, že šlo o Jindřicha a Hynka. Prvorozený Boček byl totiž slabomyslný, a tedy nezpůsobilý k držení Kladska, a Viktorin získal Kladsko již roku 1459 (URBÁNEK 1962, s. 83).
- 253 URBÁNEK 1930, s. 124; URBÁNEK 1962, s. 212; CASTELIN 1953a, s. 220.
- 254 Dokladem je zápis Starých letopisů českých vztahující se k roku 1459: „*A v ty časy, kdy král držal Kladsko, dělali peníze kladské bíelé se lvem a brali je po mnohých krajinách.*“ (STARÍ LETOPISOVÉ 1941, s. 156).
- 255 NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ 1983, s. 18; srov. NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1947, s. 75. Jiříkových kladských ražeb se do dnešních dob mnoho nezachovalo, patrně proto, že byly v době po vyvrcholení inflační krize na počátku 60. let 15. století využívány jako mincovní pagament (CASTELIN 1953a, s. 220).
- 256 NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ 1983, s. 18 ad.
- 257 Dodatečně jsem zjistil, že k podobnému závěru, že haléře se lvem v perlovcí s gotickým písmenem g mohly vzniknout v kutnohorské mincovně, dospěl již Josef Ječný v článku O drobné minci české, který nebývá v numizmatické literatuře příliš často citován. Ten uvádí: „*Haléř má českého lva heraldicky správně provedeného, jak jej vidíme na ražbách mincovny kutnohorské, takže jej můžeme s největší pravděpodobností považovat za ražbu této mincovny.*“ (JEČNÝ 1949, s. 14).
- 258 Vzhledem k tomu, že některé z těchto mincí mají kruh s perlovcem, jiné bez něj, vyslovil J. Ječný hypotézu, že se s jejich ražbou začalo krátce před zavedením perlovce (JEČNÝ 1949, s. 14). Tato myšlenka je jistě výstižná, avšak v době, kdy Ječného práce vyšla, považovalo numizmatické bádání první kutnohorské peníze a haléře s perlovcem za ražby Ladislava Pohrobka. Proto autor – v souvislosti s tehdejšími názory na časové zařazení kruhových peněz s perlovcem – klade vznik kruhových haléřů kutnohorského typu s písmenem g do počátku vlády Ladislava Pohrobka. Současné bádání se drží teorie K. Castelina, podle které jsou kutnohorské peníze s perlovcem ražbami po mincovní reformě z roku 1469 (CASTELIN 1953a, s. 254).
- 259 POŠVÁŘ 1964, s. 21 ad.; POŠVÁŘ 1970a, s. 134 ad.
- 260 Tento haléř je uveden ve Fialově popisu Donebaue-rovoy sbírky (FIALA 1888, s. 91, č. 939) a vyobrazen je ve 3. dílu téže práce (FIALA 1890, tab. č. XX.) Upozornil na něj rovněž JEČNÝ 1949, s. 15. Autor vyslovuje hypotézu, že by se mohlo jednat o půlhaléř, nebo minci, jejíž poměr k tehdejšímu obvyklému jednostrannému haléři by byl podobný jako poměr bílého peníze k malému penízi Vladislava Jagellonského (JEČNÝ 1949, s. 15).
- 261 V roce 1462 udělil Fridrich III. synům Jiřího z Poděbrad, povýšeným na říšská knížata, oprávnění k ražbě mincí (URBÁNEK 1962, s. 212).
- 262 NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ 1983, s. 19 ad.
- 263 NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ 1983, s. 16.
- 264 URBÁNEK 1918, s. 785.
- 265 URBÁNEK 1918, s. 763 ad.
- 266 URBÁNEK 1918, s. 782 – 784; WINTER 1906, s. 896. „*Item mince falešné, aby nikde nedělali. Pakliby ji kdo děl-
lal, neb dělati dopustil [...] aneb žeby je kdo sobě k užítku
aneb k zisku sám od sebe aneb od koho koliwěk jiného
utrácel jakžkoli giným ke škodě, nad takovým také aby
pomstěno bylo jako nad falešníkem beze wšie milosti.*“ (AČ 1846, s. 422).
- 267 AČ 1842, s. 295.
- 268 AČ 1840, s. 252.
- 269 AČ 1840, s. 260.
- 270 URBÁNEK 1930, s. 52 ad.; HEJNA – RADOMĚRSKÝ 1958, č. 2, s. 528.
- 271 HEJNA – RADOMĚRSKÝ 1958, s. 529.
- 272 URBÁNEK 1918, s. 785.
- 273 URBÁNEK 1918, s. 787.
- 274 URBÁNEK 1918, s. 803 ad.
- 275 URBÁNEK 1918, s. 794–796.
- 276 URBÁNEK 1918, s. 865; PALACKÝ 1895, s. 181 ad.
- 277 URBÁNEK 1918, s. 868–871; PALACKÝ 1895, s. 182 ad.
- 278 PALACKÝ 1895, s. 183 ad. O neúspěšných vyjednáváních se Sasy píše podrobně URBÁNEK 1918, s. 874–881.
- 279 PALACKÝ 1895, s. 180 ad. a 188; URBÁNEK 1918, s. 902 ad.
- 280 PALACKÝ 1895, s. 179 ad.
- 281 URBÁNEK 1918, s. 905 ad. Když Jiřík přijel v létě příštího roku do Kladska, neposlali Vratislavští, na rozdíl od ostatních Slezanů, vyslance, kteří by svého nového souseda uvítali (URBÁNEK 1918, s. 912).
- 282 PALACKÝ 1895, s. 193.
- 283 URBÁNEK 1918, s. 963.
- 284 URBÁNEK 1918, s. 971; URBÁNEK 1930, s. 162 ad.; PALACKÝ 1895, s. 194 a 197.
- 285 URBÁNEK 1918, s. 968–970.
- 286 URBÁNEK 1930, s. 198 ad.; PALACKÝ 1895, s. 207.
- 287 Náchod, Jiříkovo dědičné zboží, získal Kolda již v roce 1437. O čtyři roky později rozhodli čtyři úmluvci o tom,

- že má Kolda držet Náchod pouze do té doby, než bude zvolen příští král. Protože ho Kolda nechtěl vydat ani poté, co Ladislav Pohrobek dosedl na český trůn, vznesl Jiřík svou při na znovuoobnovený zemský soud (URBÁNEK 1930, s. 121).
- 288 URBÁNEK 1930, s. 122; PALACKÝ 1895, s. 203.
- 289 LEMINGER 1924, s. 47 a 69; CASTELIN 1953a, s. 216. Josef Smolík i Emanuela Nohejlová–Prátová vymezují na rozdíl od Lemingera i Castelina Caltovo mincmistovství lety 1454 až 1458 (SMOLÍK 1971, s. 70; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 41).
- 290 LEMINGER 1924, s. 47.
- 291 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 41.
- 292 LEMINGER 1924, s. 47; CASTELIN 1953a, s. 216.
- 293 PALACKÝ 1895, s. 205.
- 294 URBÁNEK 1930, s. 178 ad.
- 295 URBÁNEK 1930, s. 194–198; PALACKÝ 1895, s. 206 ad.
- 296 URBÁNEK 1930, s. 217; PALACKÝ 1895, s. 211. Historici se dlouho shodovali v názoru, že příčinou Ladislavovy smrti byla morová nákaza, která tehdy vypukla i v Praze (URBÁNEK 1930, s. 207 ad.; PALACKÝ 1895, s. 210). Po druhé světové válce se prosadily některé mezioborové disciplíny, spolupracující s historií a schopné upřesnit či opravit její dřívější závěry. Jednou z nich je antropologicko–lékařský průzkum, prováděný našim předním antropologem, Emanuelem Vlčkem. Po antropologicko–lékařském vyšetření Ladislavových ostatků, zahájeném E. Vlčkem 18. 11. 1984, se s určitostí prokázalo, že Pohrobek nezemřel na mor, ale na akutní leukémii, tj. „hemoblastomatózu lymfatického typu“ (VLČEK 1993, s. 232).
- 297 Text listiny publikoval POŠVÁŘ 1957c, s. 93, a její výtah rovněž POŠVÁŘ 1970a, s. 41 ad., pozn. č. 23. Český překlad otiskl též autor (POŠVÁŘ 1957b, s. 20).
- 298 POŠVÁŘ 1970a, s. 42.
- 299 POŠVÁŘ 1957c, s. 96.
- 300 POŠVÁŘ 1957c, s. 94; POŠVÁŘ 1970a, s. 48.
- 301 POŠVÁŘ 1970a, s. 48.
- 302 SEJBAL 1979, s. 60.
- 303 POŠVÁŘ 1957c, s. 93.
- 304 SEJBAL 1965, s. 290.
- 305 CASTELIN 1955a, s. 149.
- 306 CASTELIN 1955a, s. 153.
- 307 CASTELIN 1955a, s. 150 ad.
- 308 CASTELIN 1955a, s. 153.
- 309 STAŘÍ LETOPISOVÉ 1941, s. 155 ad.; CASTELIN 1953a, s. 226; CASTELIN 1960c, s. 126 ad.
- 310 URBÁNEK 1926, s. 122.
- 311 PALACKÝ 1895, s. 279 ad.
- 312 URBÁNEK 1926, s. 135.
- 313 CASTELIN 1953a, s. 238; URBÁNEK 1930, s. 276; URBÁNEK 1926, s. 136.
- 314 URBÁNEK 1926, s. 132 ad.; PALACKÝ 1895, s. 281 ad. V prosinci roku 1457, tedy nedlouho před Matyášovým zvolením, zasnoubil Jiřík Korvínovi svou dceru Kateřinu (PALACKÝ 1895, s. 281 ad.).
- 315 URBÁNEK 1926, s. 138; PALACKÝ 1895, s. 288.
- 316 PALACKÝ 1895, s. 291 ad.; URBÁNEK 1926, s. 146.
- 317 PALACKÝ 1895, s. 323–325 a 328–331; URBÁNEK 1926, s. 155.
- 318 URBÁNEK 1930, s. 523–525; PALACKÝ 1895, s. 338 a 351.
- 319 URBÁNEK 1962, s. 356–358; URBÁNEK 1926, s. 167.
- 320 URBÁNEK 1926, s. 169 a 171 ad.
- 321 SEJBAL 1979, s. 59.
- 322 NEMEŠKAL 1984, s. 97.
- 323 NEMEŠKAL 1984, s. 99; URBÁNEK 1962, s. 200.
- 324 PALACKÝ 1895, s. 339 ad.
- 325 URBÁNEK 1962, s. 202.
- 326 URBÁNEK 1962, s. 201 a 212.
- 327 STARÉ LETOPISY 1937, s. 123. Další zprávu o této transakci přináší jiná edice Starých letopisů; srov. STAŘÍ LETOPISOVÉ 1941, s. 154: „[...] a dal králi našemu císař několik set těch peněz černých.“
- 328 CASTELIN 1953a, s. 225 ad.; NEMEŠKAL 1984, s. 104.
- 329 STARÉ LETOPISY 1937, s. 123: „[...] a král český kázal je bráti v své zemi. Potom Němci to uslyševše, peníze černé velmi dělali; do Čech je kupci nosili a za ně zlato a stříbro rázu českého kupovali a ven z Čech nosili, takže byl zlatý uherský po devadesáti a pěti groších v Čechách a v Rakúsiach po třech kopách a po 12 groších. A tak se byli v české zemi rozmohli, že sú lidé škody veliké brali [...]“.
- 330 Jak se zdá, dávalo panstvo před pražskými groši přednost zlatým ražbám. Např. Jan z Rožmberka věřil nejvíce zlatým mincím, které skupoval, kdykoliv se naskytla nějaká příležitost, nebo si je nechával měnit za peníze. Dokladem Rožmberkova zájmu o zlatou minci je např. jeho list purkrabímu krumlovskému ze dne 19. 2. 1462: „[...] pošliž do Hazel XIII kop Hořských [horských] peněz k rychtáři, a piš vedle toho od nás jim list, aťby nám ty peníze na zlaté změnili.“ (AČ 1895, s. 108). V jiném listu Jana z Rožmberka krumlovskému purkrabímu ze dne 16. 2. téhož roku se dozvídáme o přijetí zlaté mince: „Jakožs nám psall o té zlaté, kteréž nám Olkmar od Koktana poslal [...]“ (AČ 1895, s. 108; srov. CASTELIN 1955b, s. 76–83).
- 331 CASTELIN 1953a, s. 224.
- 332 CASTELIN 1953a, s. 221.
- 333 CASTELIN 1953a, s. 223.
- 334 O plzeňském sjezdu pojednávají URBÁNEK 1930, s. 562–564, a PALACKÝ 1895, s. 327 ad. Srov. CASTELIN 1953a, s. 226 ad.; NEMEŠKAL 1984, s. 104; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 38.
- 335 URBÁNEK 1930, s. 575; PALACKÝ 1895, s. 328; CASTELIN 1953a, s. 227; NEMEŠKAL 1984, s. 104.
- 336 STARÉ LETOPISY 1937, s. 127.
- 337 PALACKÝ 1895, s. 340.
- 338 STARÉ LETOPISY 1937, s. 127.
- 339 Dokladem může být list Řehoře Klarice Janovi z Rožmberka ze 4. října roku 1459, vydaný v Třeboni: „Jakož mi Vmt kázali jeti do Hradce, i nezdálo se heitmanu i mně, pro některú příčinu, bych já jel, než poslal sem k jistým lidem; i vrátil mi se teprv včera posel, kterýž mi tyto peníze přinesl, že jich tam neberú; než pan Čeněk

- [z Klinštejna? – pozn. editora] *vzkázal mi, že tyto jiné peníze běře, ukázav na Passovský peniez. Než což knieze Albrechtova rázu, buďto černí aneb po čtyřech peněžní* [sic – pozn. editora], *těch že neběře.*“ (AČ 1887, s. 232).
- ³⁴⁰ Téměř doslovné znění královského nařízení přináší PALACKÝ 1895, s. 340 ad.; CASTELIN 1953a, s. 227; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 38; NEMEŠKAL 1984, s. 104 ad. Viz též list Jiřího z Poděbrad Janovi z Rožmberka z 1. ledna 1459: „*Tajno tebe nenie, kterak přeweliká škoda nám i wám všem děje se zlu cizí minci černú i bielú, a kdyžby to opatřeno nebylo a stanoweno, konečné zchuzenie země musilo by přijíti. My [...] usmyslili jsme tu záhubu stawiti [...] ačkoli i prvé s mnohými kniežaty okolními o ty věci pilně sme mluwili; i wzeli sme cesty některé před se, aby naše dobrá mince w zemi šla, a jiné všecy zlé wyraženy byly [...] Protož prikazujemť, což najpilnějie móžem, aby po městech swých welmi pilně ihned kázal prowolati po několika dni trhowých [...] aby nižádný domácí ani cizí žádné mince černé ani bielé drobných peněz pod ztracením hrdla i zbožie do země naše nenesl, ani také naše mince, totiž českých peněz, aby wen z země nenesl [...]*“ (AČ 1862, s. 281).
- ³⁴¹ O Jiříkově nařízení vypovídá rovněž zápis Starých letopisů českých, jehož první část byla citována na začátku kapitoly. Zápis pokračuje slovy: „*A pak Královská Milost učinil sněm vši zemi po wánocech a na tom sněmu zuostane a rozkáže, aby těch peněz wiece nebrali, ale aby brali ty peníze s přísadu stříbrnú, kteréž sú brali před desíti léty.*“ (STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 155).
- ³⁴² AČ 1846, s. 434 ad. Na lednový patent upozorňují: PALACKÝ 1895, s. 341; URBÁNEK 1962, s. 206; CASTELIN 1953a, s. 228; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 38; NEMEŠKAL 1984, s. 105.
- ³⁴³ AČ 1846, s. 434.
- ³⁴⁴ „*Wědětiť dáwáme, že na sjezdu w Praze o těchto suchých dnech nynie minulých [...] na tom sme zuostali, aby žádný zlata, stříbra, peněz neb grošuw českých starých neb nowých ze země nenasil ani wozil, a peněz nowých cizých minci bielych neb černých lehkých měděných kterýchzkoli do země nenasil ani ani wozil. Protož od tebe žádáme i prikazujem, aby do měst swých do každého ceduli jednu podle této formy, kteréžť w tomto listu zawřenu posieláme, rozeslal bez meškánie [...]*“ (AČ 1862, s. 281).
- ³⁴⁵ AČ 1862, s. 281.
- ³⁴⁶ CASTELIN 1953a, s. 162 ad.
- ³⁴⁷ URBÁNEK 1962, s. 209.
- ³⁴⁸ „*Takž potom o Božím těle* [12. června – pozn. editora] *zarazil král Jiří dobrý peníz český se lvem a rozeslal své úředníky penízeměnce takměř po všech městech českých, aby dobré peníze měnili české za rakúské černé.*“ (STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 157). Dozvídáme se tu i o některých relacích: „*A tak měnili: kteříž byli s lepší přísadu stříbrnú, dáwali za ně více horských, za zlatý po polu kopě gr. a po čtyřech gr.; a při kterých méně, dáwali méně dobrých peněz; vídeňských starých za kopu gr. čtyřidcet gr. horských nových peněz.*“ (tamtéž). Na nové emise poukazuje i toto místo Starých letopisů: „*Tehda král wida to, i zhladil peníze jiných zemí a učinil měnu, aby ty peníze nesli lidé k té měně. I dáwal za ně z své mince peníze; a z těch kázal dělati svú minci w Hoře.*“ (STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 157. Týž zápis uvádějí i STARĚ LETOPISY 1937, s. 128, a CASTELIN 1953a, s. 230).
- ³⁴⁹ V Praze byla měněna mince na jižní straně Staroměstského náměstí, v domě „*pod skřidlicí*“, jenž se později nazýval „*u měny*“ (URBÁNEK 1962, s. 207).
- ³⁵⁰ CASTELIN 1953a, s. 232.
- ³⁵¹ STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 157.
- ³⁵² VESELÝ 1971, s. 51.
- ³⁵³ NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1952, s. 31; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 44 ad.
- ³⁵⁴ CASTELIN 1953a, s. 231 ad.
- ³⁵⁵ PALACKÝ 1828, s. 18; URBÁNEK 1962, s. 229 – 231; NEMEŠKAL 1984, s. 106 ad.
- ³⁵⁶ URBÁNEK 1962, s. 215–217.
- ³⁵⁷ HÁSKOVÁ 1973a, s. 246. V této cenné práci podala autorka rozbor zlomku verkových register z roku 1464 a uvedla mimo jiné i některé důležité informace o Marinim, rozvoji těžby v kutnohorských dolech a využití mincovního pagamentu pro ražbu mincí.
- ³⁵⁸ URBÁNEK 1962, s. 218.
- ³⁵⁹ HÁSKOVÁ 1973a, s. 247.
- ³⁶⁰ HÁSKOVÁ 1973a, s. 247–249.
- ³⁶¹ URBÁNEK 1962, s. 217.
- ³⁶² HUSA 1957, s. 24 ad.; HÁSKOVÁ 1973a, s. 247.
- ³⁶³ PALACKÝ 1828, s. 10 ad.; URBÁNEK 1962, s. 220 ad.; NEMEŠKAL 1984, s. 106.
- ³⁶⁴ URBÁNEK 1962, s. 221.
- ³⁶⁵ UMRISSE 1837, s. 120, č. 83; LEMINGER 1912, s. 107 a 219; CASTELIN 1953a, s. 234. Podle Castelinova názoru byly tehdy raženy pouze peníze a haléře, ačkoli historický pramen uvádí i pražské groše (CASTELIN 1953a, s. 234).
- ³⁶⁶ STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 157; STARĚ LETOPISY 1937, s. 128.
- ³⁶⁷ UMRISSE 1837, s. 125.
- ³⁶⁸ „*A tu byl také křik mezi lidmi, ano lidé klnú a lají, a řkúce: ‚Aj, toť král náš, kterak nám dobře zpuosobil a zjednal, že připravil nás o naše statky, že peněz měděných dosti máme a nemóžem sobě za ně k své potřebě nic zdiati a kúpiti a zjednati*“ (STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 157).
- ³⁶⁹ URBÁNEK 1962, s. 208 ad.
- ³⁷⁰ „*Potom král český kázal minci ustawiti, aby ty peníze vyplněny byly, wida a slyše tak veliký zármutek mezi lidem.*“ (STARĚ LETOPISY 1937, s. 127).
- ³⁷¹ Sněmovní usnesení, zapsané ve znojenském kopiáři, pečlivě rozebral Jaroslav Pošvář, jehož na dalších řádcích několikrát cituji (POŠVÁŘ 1958d, s. 82–86). Zápis uvedeného nařízení datuje J. Pošvář dnem 24. května 1460 (POŠVÁŘ 1958d, s. 83). Naopak R. Urbánek ho zařazuje již k 23. květnu 1460 (URBÁNEK 1962, s. 210).
- ³⁷² POŠVÁŘ 1958d, s. 84.
- ³⁷³ POŠVÁŘ 1958d, s. 85.
- ³⁷⁴ CASTELIN 1953a, s. 232.
- ³⁷⁵ POŠVÁŘ 1958d, s. 85.
- ³⁷⁶ Jaroslav Pošvář se v uvedené práci domnívá, že zmínka

- o olomoucké mincovně je dokladem o její existenci v roce 1460 (POŠVÁŘ 1958d, s. 84). Později se však autor přiklonil k názoru, že v Olomouci ve druhé polovině 15. století nebyla městská kruhová mince patrně vůbec ražena, vzhledem ke skutečnosti, že zatím postrádáme numizmatický materiál z této mincovny (POŠVÁŘ 1966, s. 116).
- 377 POŠVÁŘ 1958d, s. 84.
378 VESELÝ 1976, s. 6.
379 POŠVÁŘ 1958d, 85.
380 POŠVÁŘ 1958d, s. 85 ad.; POŠVÁŘ 1962b, s. 176.
381 POŠVÁŘ 1962b, s. 177; SEJBAL 1996, s. 29.
382 POŠVÁŘ 1970a, s. 114 a 121.
383 CASTELIN 1952, s. 10 ad.
384 DITRICH 1954, s. 24–28.
385 NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1955b, s. 1–9.
386 HALAČKA 1955, s. 9–11.
387 URBÁNEK 1962, s. 210.
388 NEMEŠKAL 1993, s. 105; URBÁNEK 1962, s. 213.
389 DAČICKÝ 1996, s. 86.
390 LEMINGER 1912, s. 423.
391 UMRISSE 1837, s. 121, č. 83.
392 CASTELIN 1953a, s. 234.
393 KOŘÍNEK 1831, s. 201.
394 „... plecháče, jakož pojmenovány byly groše pro tenkost svou již za Jiřího.“ (WINTER 1892, s. 451).
395 POŠVÁŘ 1977a, s. 58.
396 NEMEŠKAL 1984, s. 100.
397 HÁSKOVÁ 1973b, s. 84. Autorka čerpá tyto údaje z prací WINTER 1892, s. 452, a TEIGE 1910, s. 169.
398 AMP, rkp. č. 992.
399 AMP, rkp. č. 2094.
400 URBÁNEK 1962, s. 206.
401 CASTELIN 1953a, s. 222; SMOLÍK 1971, s. 70 ad.
402 LUKÁŠ 1960, s. 173 a 182.
403 CASTELIN 1953a, s. 222.
404 LUKÁŠ 1960, s. 184 a 200.
405 Viz list Pavla Dětrichovice Janovi z Rožmberka z 28. července roku 1465 (? – určení roku je nejisté): „Dávám vám na vědomie, že jsou již peníze vzdělány na miesto. A stříbra vašeho jest v minci odváženo CXLV hřiven a věrdunk, a k tomu groši sú zvláště vážili XXI hřiven, a v té váze miesto stříbra jsú přijati. A z toho všeho jest summa peněz po zaplacení dělníkom udělána CCCCCXXIII kopy X gr.“ (AČ 1895, s. 146).
406 CASTELIN 1953a, s. 237–239; NEMEŠKAL 1993, s. 102; NEMEŠKAL 1997, s. 15; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 36.
407 CASTELIN 1955b, s. 80–82.
408 Viz list zvíkovského písaře Janovi z Rožmberka, otištěný v AČ 1895, s. 104 ad.
409 List vydaný v Budějovicích 19. února 1462 (AČ 1895, s. 108).
410 Jedná se o list vydaný 16. února 1462 v Budějovicích (AČ 1895, s. 108). O podobné problémy asi nebyla nouze, protože se i zvíkovský purkrabí musel v říjnu téhož roku vypořádat s nekvalitní zlatou mincí: „A teď vám posielám zase čtyři zlaté, nebt' jsú jich nechťeli vziati a praviece, že váhy nemají; i sámť jsem to viděl, žeť jsú málo váhy neměly.“ Viz list vydaný 7. října 1462 na Zvíkově, kterým tamější purkrabí obesílá krumlovské úředníky (AČ 1895, s. 115).
411 List Řehoře Klarice Janovi z Rožmberka, Třeboň, 4. října 1459 (AČ 1887, s. 232).
412 Na Zvíkově, 12. června 1459: „Prosím, vzneste na páně Mt, žeť mám peněz z těch úrokův zadržalých [...] od Buzického také list páně vyvadil sem, a dal sem z těch peněz zadržalých i jiných sto kop jistiny a pět kop úroka, kromě nádvkův na zlaté; neb zlatí v listu toliko stáli sú po XX-XII gr., a já zlaté mám po XL gr.“ (AČ 1895, s. 93).
413 RADA 1828, s. 10 ad.
414 PALACKÝ 1895, s. 379–387; URBÁNEK 1962, s. 520–533.
415 LUKÁŠ 1960, s. 182 ad.
416 LUKÁŠ 1960, s. 173 a 180.
417 PALACKÝ 1895, s. 390–392, 408 ad.
418 PALACKÝ 1895, s. 372 ad.; URBÁNEK 1962, především s. 543–545; POŠVÁŘ 1962c, s. 49 ad.
419 CASTELIN 1953a, s. 233; CASTELIN 1953b, s. 89 (tabulka č. 1).
420 HÁSKOVÁ 1969, s. 29 ad.
421 STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 173.
422 PALACKÝ 1895, s. 392–395; URBÁNEK 1962, s. 560–564.
423 URBÁNEK 1962, s. 618–625; PALACKÝ 1895, s. 401–404.
424 URBÁNEK 1962, s. 629 ad; PALACKÝ 1895, s. 406.
425 PALACKÝ 1895, s. 408, 410, 425, 428 ad.
426 PALACKÝ 1895, s. 428 ad.; URBÁNEK 1962, s. 755–763.
427 PALACKÝ 1895, s. 430; URBÁNEK 1962, s. 766–768.
428 PALACKÝ 1895, s. 451 ad.
429 PALACKÝ 1895, s. 456.
430 PALACKÝ 1895, s. 432 ad.
431 PALACKÝ 1895, s. 442.
432 STARĚ LETOPISOVÉ 1941, s. 162; AČ 1846, s. 104: „II. O minci, jakožto W. král. M^t dříewe sám říekal, že w té zemi nemuož wiece škody býti, než kdež nedobrá a lehká mince jest: a to se zde nynie děje, neb w nižádných okolních zemiech bráti jí nechťie. A tak zlatí proto welmi wysoce wžešli, a tudiež wšecy věci príliš drahy, k škodě wší zemi, pánóm i rytieřstvu, jakoby polowici dóchodów swých ztratili; neb což prwé kúpili za groš, to již za dwa.“ Viz rovněž PALACKÝ 1895, s. 446 ad; CASTELIN 1953a, s. 235; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 38; NEMEŠKAL 1993, s. 101; NEMEŠKAL 1997, s. 14.
433 STARÉ LETOPISY 1959, s. 275; totéž otištěno i v AČ 1846, s. 108; CASTELIN 1953a, s. 235; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 38; PALACKÝ 1895, s. 449.
434 HÁSKOVÁ 1973a, s. 251. V této době razila kutnohorská mincovna jen jednou týdně, neboť dodávky stříbra nepřevyšovaly výrazně 100 hřiven; tamtéž, s. 250.
435 AČ 1846, s. 112: „Jakož my také JKJ^{ti} prosili sme, aby mince opravena a dělana byla, jakožto za JKM^{ti} předkuow, i připominajíc to JKJ^{ti} [...] že jest nikda lehčejší nešla, než za JM^{ti} zprávy, když jest zpráwcí byl za krále Ladislawa JM^{ti} slawné paměti pána našeho milostiwého, tu chwili byl zlatý Uherský po dwú a po polúkopi groši. I zdálo se nám, že jsme tím obtíženi proti prwní minci JKJ^{ti} předkuow: ale již jsme po hříechu i nad to obtíženi,

- že zlatý Uherský jest po třech a po padesáti groších túto minci, kteráž se dělá nyní za našeho pána a krále Českého nynějšího JJ^{ti} pána našeho milostivého; kteroužto minci w žádných okolních zemích od nás nechť bráti, a všichni páni, rytířstvo i obec máme jí nenabytú škodu pro její lehkost, neb což sme dřívě koupili za peníz, to již nyní musíme dáti dwa, co za groš to dwa, co za kopu to dvě, a tak každý z nás pro tu lehkú minci jest škoden svého polowice platu. A o tu minci s JK^M^{ti} sme častokrát mluwili, aby jí J. král. M^t ráčil opraviti; toho se nestalo až do sí chvíle.“
- 436 Uvedený kurz nesouhlasí s hodnotami, které přinesl Karel Castelin, podle nichž stál uherský dukát v roce 1465 jednou 40 grošů a podruhé 46 grošů a 7 haléřů (CASTELIN 1953b, s. 89).
- 437 RADOMĚRSKÝ 1976, s. 180 ad.
- 438 RADOMĚRSKÝ 1976, s. 153, č. 68.
- 439 RADOMĚRSKÝ 1976, s. 179.
- 440 RADOMĚRSKÝ 1976, s. 135, č. 24.
- 441 HÁSKOVÁ 1973a, s. 244 ad. a 251.
- 442 PALACKÝ 1895, s. 470 ad. Zvlášt' pro krále, knížata i města byly vypracovány zvláštní formule, které měli Jiříkovi přímluvci v korespondenci s papežem použít (PALACKÝ 1895, s. 471).
- 443 PALACKÝ 1895, s. 483 ad.
- 444 CASTELIN 1949, s. 52 ad.; CASTELIN 1953a, s. 236 a 241; JEČNÝ 1931, s. 21; NEMEŠKAL 1993, s. 101 ad.; NEMEŠKAL 1997, s. 15; BĚLOHLÁVEK 1979, s. 1 ad.; PALACKÝ 1895, s. 485 ad.
- 445 CASTELIN 1949, s. 53; CASTELIN 1953a, s. 241 ad.
- 446 VESELÝ 1968, s. 99.
- 447 RADOMĚRSKÝ 1983, s. 55 a 59.
- 448 RADOMĚRSKÝ 1983, s. 59 ad.
- 449 POŠVÁŘ 1962b, s. 173; POŠVÁŘ 1970a, s. 42, 108 a 124; SEJBAL 1979, s. 61.
- 450 O sjezdu v Jindřichově Hradci podávají zprávu STARÉ LETOPISY 1937, s. 131 ad., a PALACKÝ 1895, s. 486 ad.
- 451 AČ 1862, s. 367. Obsahově stejné znění lze nalézt i v AČ 1846, s. 136. Srov. CASTELIN 1953a, s. 236; NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960, s. 39; NEMEŠKAL 1993, s. 101; NEMEŠKAL 1997, s. 14. Mikuláš Adaukt Voigt považuje tuto královskou relaci za první mincovní řád Jiřího z Poděbrad (VOIGT 1772, s. 280–282).
- 452 CASTELIN 1953a, s. 236.
- 453 HÁSKOVÁ 1973a, s. 242 ad.
- 454 HÁSKOVÁ 1973a, s. 244 ad.
- 455 HÁSKOVÁ 1973a, s. 246; URBÁNEK 1962, s. 221.
- 456 URBÁNEK 1962, s. 175.
- 457 HÁSKOVÁ 1973a, s. 244.
- 458 HÁSKOVÁ 1973a, s. 251.
- 459 NUHLÍČEK 1969, s. 59.
- 460 NUHLÍČEK 1969, s. 67; UMRISSE 1837, s. 119 ad.; KOŘÍNEK 1831, s. 78.
- 461 NUHLÍČEK 1969, s. 68.
- 462 UMRISSE 1837, s. 120 ad.; NUHLÍČEK 1969, s. 52.
- 463 UMRISSE 1837, s. 122 ad.; URBÁNEK 1962, s. 189; NUHLÍČEK 1969, s. 69; KOŘÍNEK 1831, s. 78.
- 464 URBÁNEK 1962, s. 198.
- 465 NUHLÍČEK 1969, s. 72.
- 466 PALACKÝ 1895, s. 489–492.
- 467 PALACKÝ 1895, s. 492.
- 468 PALACKÝ 1895, s. 517.
- 469 PALACKÝ 1895, s. 513.
- 470 CASTELIN 1949, s. 52.
- 471 PALACKÝ 1895, s. 495.
- 472 PALACKÝ 1895, s. 512.
- 473 CASTELIN 1953a, s. 239 ad.
- 474 TURNWALD 1951, s. 47; CASTELIN 1953a, s. 239, pozn. č. 11.
- 475 PALACKÝ 1895, s. 529 ad.
- 476 PALACKÝ 1895, s. 537.
- 477 PALACKÝ 1895, s. 546.
- 478 CASTELIN 1949, s. 54.
- 479 PALACKÝ 1895, s. 546 ad.
- 480 CASTELIN 1953a, s. 256 ad. Paměti Mikuláše Dačického uvádějí, že Zdeněk Kostka z Postupic byl mincmistrem až do roku 1469. Jedná se však o chybný údaj, protože tehdy již Kostka nežil (DAČICKÝ 1996, s. 94).
- 481 PALACKÝ 1895, s. 551–554.
- 482 PALACKÝ 1895, s. 557.
- 483 PALACKÝ 1895, s. 558.
- 484 PALACKÝ 1895, s. 563.
- 485 PALACKÝ 1895, s. 558.
- 486 PALACKÝ 1895, s. 564.
- 487 AČ 1846, s. 438.
- 488 DIALOGUS 1946, s. 86. (V překladu: „[...] uvažme, zda můžeme klidně snášet, jak je vlast rozchvacována, vysilována, ničena ohněm a loupežemi, hubena špatnými a falešnými penězi.“) Viz též ŠMAHEL 2001, s. 460.
- 489 VESELÝ 1976, s. 6.
- 490 AČ 1846, s. 437.
- 491 AČ 1846, s. 437.
- 492 AČ 1846, s. 438. Stejně tak i ve starých letopisech se dočítáme, že „Téhož léta zuostano na sněmu v Praze, aby král Jiří dělal groše české po 14 penězích tak vážné, jako za krále Václava, a peniez podvojní, a haléřky s korunkami také.“ (STARÍ LETOPISOVÉ 1941, s. 172 ad.). Viz též CASTELIN 1953a, s. 251.
- 493 AČ 1846, s. 437.
- 494 SMOLÍK 1971, s. 36; NEMEŠKAL 1984, s. 109; NEMEŠKAL 1993, s. 110.
- 495 HÁSKOVÁ 1973b, s. 84. Srov. též NEMEŠKAL 1984, s. 109; NEMEŠKAL 1993, s. 110.
- 496 PÁNEK 1990, s. 12. Srov. též NEMEŠKAL 1993, s. 111–113.
- 497 DAČICKÝ 1996, s. 86.
- 498 NEMEŠKAL 1997, s. 19.
- 499 CASTELIN 1953a, s. 254.
- 500 CASTELIN 1953a, s. 255; NEMEŠKAL 1993, s. 112; NEMEŠKAL 1984, s. 109.
- 501 AČ 1846, s. 437.
- 502 CASTELIN 1953a, s. 91–93 (Castelin uvádí originální latinské znění mincovního řádu); srov. MINCOVNÍ ŘÁD 1978 (český překlad latinsky psaného řádu); NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1953, s. 66 (na s. 66 ad. je uveden český překlad mincovního řádu).

- 503 AČ 1846, s. 438.
- 504 AČ 1846, s. 438.
- 505 CASTELIN 1953a, s. 255; NEMEŠKAL 1997, s. 20.
- 506 CASTELIN 1953a, s. 255.
- 507 CASTELIN 1953a, s. 254.
- 508 RADOMĚRSKÝ 1976, s. 182.
- 509 PALACKÝ 1895, s. 568.
- 510 AČ 1846, s. 439; NEMEŠKAL 1993, s. 108; NEMEŠKAL 1997, s. 17; NEMEŠKAL 1984, s. 110; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1960, s. 39.
- 511 NEMEŠKAL 1993, s. 114, pozn. č. 298; KOSTLÁN 1988, s. 53 a s. 60, pozn. č. 4.
- 512 NEMEŠKAL 1993, s. 114 ad.; NEMEŠKAL 1997, s. 18.
- 513 AČ 1846, s. 439.
- 514 CASTELIN 1953a, s. 91 ad.; MINCOVNÍ ŘÁD 1978; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1953a, s. 66 ad.
- 515 AČ 1846, s. 439.
- 516 AČ 1846, s. 437.
- 517 AČ 1846, s. 438.
- 518 AČ 1846, s. 439.
- 519 AČ 1846, s. 438–440.
- 520 AČ 1846, s. 440.
- 521 AČ 1846, s. 440.
- 522 VOIGT 1772, s. 291.
- 523 VOIGT 1772, s. 290.
- 524 Metrologická šetření saských mincí uvádějí KRUG 1974, s. 92 a 98; HAUPT 1974, s. 69; NEMEŠKAL 1993, s. 115; NEMEŠKAL 1984, s. 100 ad.
- 525 STARÉ LETOPISY 1959, s. 280.
- 526 STARÉ LETOPISY 1959, s. 280.
- 527 VOIGT 1772, s. 282–294.
- 528 VOIGT 1772, s. 282.
- 529 UMRISSE 1837, s. 123–128.
- 530 AČ 1846, s. 437–440.
- 531 AČ 1846, s. 437.
- 532 UMRISSE 1837, s. 123.
- 533 Zařadil je do druhého dílu mezi kvaterny trhové, do od-
dílu „*Quintus Johannis Planae (1465–1470)*“. Viz RELI-
QUIAE 1872, s. 355–357.
- 534 NOŽIČKA 1946, s. 245–249; SPÁČIL 1973, s. 143–148.
- 535 SMOLÍK 1894, s. 34 ad.; SMOLÍK 1971, s. 38 ad.
- 536 CASTELIN 1953a, s. 251–253.
- 537 NEMEŠKAL 1993, s. 108 (pozn. č. 268) a 113 ad.; NE-
MEŠKAL 1984, s. 107; NEMEŠKAL 1997, s. 25 (pozn.
č. 83).
- 538 VOIGT 1772, s. 291: „*Diese Münzordnung haben wir
aus einer alten geschriebenen Sammlung der Kutenber-
ger Bergrechte und Privilegien genommen, davon sich
das Original in dem Raths- und Bergamts Archiv zu Kut-
tenberg, eine fast gleichzeitige Abschrift aber davon in
der Bibliothek des weiland königl. böhmischen Archivarii
H. Clausers befindet.*“ Údaj o tom, že jde o originál, je
třeba brát s jistou rezervou.
- 539 AKH, rkp. E a/1.
- 540 AKH, rkp. XI a/1s.
- 541 UMRISSE 1837, s. 128.
- 542 AČ 1846, s. 437.
- 543 AČ 1846, s. 437. „C11“ lze číst chybně jako „911“.
- 544 CJB 1873, s. 82.
- 545 BURDOVÁ 1981, s. 482.
- 546 NA, DZV 6A.
- 547 URBÁNKOVÁ 1957, s. 41.
- 548 Národní knihovna České republiky, oddělení rukopisů
a starých tisků, rkp. XXIII F 3, fol. 132r–136r.
- 549 HEJNA – RADOMĚRSKÝ 1958, s. 533, 546 a 549 ad.
- 550 PEUKERT 1967, s. 157.
- 551 DVORSKÝ 1976, s. 155.
- 552 PALACKÝ 1895, s. 572 ad.
- 553 PALACKÝ 1895, s. 573 ad.
- 554 PALACKÝ 1895, s. 575–577.
- 555 CASTELIN 1949, s. 54.
- 556 PALACKÝ 1895, s. 584 ad.
- 557 AČ 1846, s. 46; list Matyáše Korvína Janovi z Rožm-
berka, vydaný v Prešpurku 17. března 1470: „*Wědětiť
dáwáme, že posieláme mincéře naše do Budějowic, aby tu
mincovali a peníz dobrý a hodný dělali. A protož žádáme
toho na tobě, aby po všem swém zboží tu minci [...] lidem
svým bráti přikázal [...] Neb ta mince s Wideňskú minci
za jedno puojde, a to chudým lidem i nám všem užitečno
bude.*“
- 558 CASTELIN 1951b, s. 9; CASTELIN 1953a, s. 244.
- 559 NECHANICKÝ 1996, s. 11; NECHANICKÝ 1987, s. 165.
- 560 AČ 1846, s. 46; CASTELIN 1953a, s. 245; CASTELIN
1951b, s. 9.
- 561 Tato informace se nachází v dalším listu Matyáše Korvína
pro Jana z Rožmberka, vydaném 17. května 1470 v Brně.
Viz AČ 1846, s. 47: „[...] *A my sme pro vaše dobré minci
w Budějowicích bíti kázali, a čtyřidceti groší za zlatý jie
dáwati [...]*“.
- 562 CASTELIN 1951b, s. 9; CASTELIN 1953a, s. 245.
- 563 Viz již citovaný list ze 17. května 1470: „*Psáno nám jest,
kterakby ty w swém městě Krumlowě měny nedopustil.
I jest nám to welmi diwno, proč se ta věc zbraňuje [...]
a twoji lidé vždy w některých miestech twého panstwie jí
bráti nechtie. I žádáme na tobě, aby takowé věci opatřil
[...] aby ta mince brána byla, i také měnu, aby dopustil.*“
Srov. CASTELIN 1951b, s. 10 ad.; CASTELIN 1953a,
s. 246 ad.
- 564 Proti takovému názoru obhajují jiní badatelé Castelinovu
myšlenku o přidělení Matyášových peněz do Českých
Budějovic. Důvody, které hovoří pro existenci českobu-
dějovické mincovny v této době shrnuje Zdeněk Necha-
nický (NECHANICKÝ 1987, s. 166 ad.).
- 565 Vyobrazení i popis těchto mincí přináší NECHANICKÝ
1996, s. 12–14; FRIEDENSBURG 1931, s. 3.
- 566 CASTELIN 1949, s. 54.
- 567 PALACKÝ 1895, s. 590–592.
- 568 PALACKÝ 1895, s. 599–601.
- 569 NEMEŠKAL 1993, s. 116; NEMEŠKAL 1984, s. 111;
NEMEŠKAL 1997, s. 20.
- 570 STARÉ LETOPISY 1959, s. 280: „*Najprvé nechťeli bráti
peněz černých, jediné horské, potom ani horských, než
gerlitské.*“
- 571 Dozvídáme se tak z listu Jiřího z Poděbrad obyvatelům
Kutné Hory, vydaného na Poděbradech 11. září 1469:
„*Wzneseno jest na nás, žeby w městě našem žádných pe-*

něž bráti nechtěli. I diwno jest nám to do wás, že ste wy toho dopustili, majíc úředníky na to usazené, aby ti ohledávali, kteří peníze bráni býti mají. Protož přikazujem vám, abyšte takových zmatkóv nedopúšťeli, a přikázali, aby peníze při stříbře bráni byli [...]“ (AČ 1862, s. 303 ad.).

⁵⁷² VANIŠ 1961, s. 75; PELIKÁN 1953, s. 75.

⁵⁷³ Šest starých peněz se rovnalo třem novým penězům.

⁵⁷⁴ HÁSKOVÁ 1968.

9. Vysvětlivky zkratk

AKH – Státní okresní archiv Kutná Hora

AMP – Archiv hlavního města Prahy

DZV – Desky zemské větši

H5 – označení numizmatického oddělení Národního muzea

inv. č. – inventární číslo

NA – Národní archiv

NK – Národní knihovna České republiky

rkp. – rukopis

10. Soupis pramenů a literatury

10. 1. Prameny nevydané

AKH, *Liber sententiarum 1467–1507*, rkp. E a/1

AKH, *Registrum rubrum parvum 1462–1478*, rkp. XI a/1s.

AMP, *památná kniha Starého města Pražského č. 116 z let 1422–1480*, rkp. 992.

AMP, *knihy testamentů Nového města Pražského z let 1455–1494*, rkp. 2094.

NA, *Desky zemské větši 6 A*.

NK ČR, oddělení rukopisů a starých tisků, *rukopis pražské lobkovické knihovny č. 325* (nová signatura: XXIII F 3).

10. 2. Prameny vydané

AČ 1840: František Palacký (ed.), *Archiv český*. I. díl. Praha 1840.

AČ 1842: František Palacký (ed.), *Archiv český*. II. díl. Praha 1842.

AČ 1846: František Palacký (ed.), *Archiv český*. IV. díl. Praha 1846.

AČ 1862: František Palacký (ed.), *Archiv český*. V. díl. Praha 1862.

AČ 1872: František Palacký (ed.), *Archiv český*. VI. díl. Praha 1872.

AČ 1887: Josef Kalousek (ed.), *Archiv český*. VII. díl. Praha 1887.

AČ 1895: Josef Kalousek (ed.), *Archiv český*. XIV. díl. Praha 1895.

BŘEZAN 1828: Rosenberské kroniky krátký a summovnj wýtah, sepsaný na konci léta 1609 w Třeboni od Wáclawa Březana, poslednjho archiwáře Rosenberského. *Časopis společnosti Wlastenského Museum w Čechách*, roč. 2, čís. 4 (Praha 1828), s. 39–88.

CDS 1887: Ferdinand Friedensburg (ed.), *Codex diplomaticus Silesiae. Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter. Urkundenbuch und Münztafeln*. XII. díl, 1. část. Breslau

1887.

CDS 1888: Ferdinand Friedensburg (ed.), *Codex diplomaticus Silesiae. Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter. Münzgeschichte und Münzbeschreibung*. XIII. díl, 2. část. Breslau 1888.

CJB 1873: Hermenegild Jireček (ed.), *Codex Juris Bohemici. Jus terrae saeculi XVIII (1420–1500)*. III. díl, 2. část. Praeae 1873.

DAČICKÝ 1996: Jiří Mikulec (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*. Praha 1996.

DENNÍK 1827: František Palacký (ed.), *Denník poslu krále Jiřího ku králi Franckému Ludvíkovi XI. léta 1464. Časopis společnosti Wlastenského Museum w Čechách*, roč. 1, čís. 1 (Praha 1827), s. 40–67.

DIALOGUS 1946: Bohumil Ryba (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*. Praha 1946.

DODATKY 1966: František Beneš (ed.), *Dodatky k publikovaným listům krále Jiřího Poděbradského. Sborník archivních prací*, roč. 16 (Praha 1966), s. 198–203.

KOŘÍNEK 1831: Josef František Devoti (ed.), *Jana Kořjnka, welebného kněze z Towaryšstwa Ježjssowa, Staré paměti*. Praha 1831.

KRÁLOVSTVÍ 1989: Petr Čornej (ed.), *Království dvojilho lidu. České dějiny let 1436–1526 v soudobé korespondenci*. Praha 1989.

LISTÁŘ 1891–1905: Josef Strnad (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad I–II (1300–1526)*. Plzeň 1891–1905.

LISTÁŘ A LISTINÁŘ 1929–1954: Blažena Rynešová – Josef Pelikán (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I–IV*. Praha 1929–1954.

LISTRY 1985: Anna Skýbová – Jaroslav Porák (edd.), *Listy Bílé paní rožmberské*. Praha 1985.

MINCOVNÍ ŘÁD 1978: Mincovní řád Karla IV. a Wáclava IV. z 2. listopadu 1378. *Numismatické listy*, roč. 33, (Praha 1978), příloha za s. 160. [český překlad latinsky psaného řádu].

RADA 1828: František Palacký (ed.), *Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví w Čechách. Časopis společnosti Wlastenského Museum w Čechách*, roč. 2, čís. 3 (Praha 1828), s. 3–20.

RELIQUIAE 1870: Josef Emler (ed.), *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum*. I. díl. Praha 1870.

RELIQUIAE 1872: Josef Emler (ed.), *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum*. II. díl. Praha 1872.

SILVIUS 1998: Dana Martínková – Alena Hadravová – Jiří Matl (edd. a překlad), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio Historie česká*. [edice Clavis monumentorum litterarum (regnum Bohemiae) 4. Fontes rerum Regni Bohemiae I.] Praha 1998.

SPRÁVOVNÁ 1908: Zdeněk Tobolka (ed.), *Mistra Pavla Židka Správoვნa*. Praha 1908.

SRL 1839: *Scriptores rerum Lusaticarum. Sammlung ober- und niederlausitzischer Geschichtsschreiber*, Neue Folge 1. Goerlitz 1839.

SRS 1873: Hermann Markgraf (ed.), *Scriptores rerum Si-*

lesiacarum VIII. Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad. Erste Abtheilung 1454–1463. Breslau 1873.

SRS 1874: Hermann Markgraf (ed.), *Scriptores rerum Silesiacarum IX. Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad. Zweite Abtheilung 1463–1469.* Breslau 1874.

SRS 1893: Berthold Kronthal – Heinrich Wendt (edd.), *Scriptores rerum Silesiacarum XIII. Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. Erste Abtheilung 1469–1479.* Breslau 1893.

STARÉ LETOPISY 1937: František Šimek (ed.), *Staré letopisy české. Z vratislavského rukopisu.* Praha 1937.

STARÉ LETOPISY 1959: František Šimek – Miloslav Kaňák (edd.), *Staré letopisy české. Z rukopisu křižovnického.* Praha 1959.

STAŘÍ LETOPISOVÉ 1829: František Palacký (ed.), *Staří letopisové česští od roku 1378 do 1527, čili pokračování w kronikách Přibíka Pulkawy a Benesse z Hořowic, z rukopisů starých vydané.* [edice Scriptorum rerum Bohemicarum. III. díl.] Praha 1829.

STAŘÍ LETOPISOVÉ 1941: Jaroslav Charvát (ed.), *Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování etc.* In: *Dílo Františka Palackého.* II. díl. Praha 1941.

TRACTATUS 1964: Jiří Kejř (ed.), *Tractatus pacis toti christianitati fiendae.* In: *Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462/1464.* Praha 1964, s. 59–69.

UMRISSE 1837: Kaspar Sternberg (ed.), *Umrissen einer Geschichte der böhmischen Bergwerke. 1/2. Urkundenbuch zur Geschichte der böhmischen Bergwerke.* Prag 1837 [reprint z r. 1980].

URKUNDLICHE BEITRÄGE 1860: František Palacký (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs von Podiebrad 1450–1471.* [edice Fontes rerum Austriacarum II/20.] Wien 1860.

10. 3. Literatura

ACKERL 1985: Isabella Ackerl, *König Matthias Corvinus. Ein Ungar, der in Wien regierte.* Wien 1985.

BALBÍN 1677: Bohuslav Balbín, *Epitome historica rerum Bohemicarum; quam ob venerationem christianae antiquitatis, et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem, Boleslaviensem historiam placuit appellare.* Pragae 1677.

BARTOŠ 1925: František Michálek Bartoš, *Eneáš Silvius. Jeho život a jeho Česká kronika.* Praha 1925.

BĚLOHLÁVEK 1954: Miloslav Bělohlávek, Jiří z Poděbrad a Plzeň v roce 1466. *Časopis Společnosti přátel starožitnosti*, roč. 62, čís. 1 (Praha 1954), s. 27–35.

BĚLOHLÁVEK 1977: Miloslav Bělohlávek, Plzeňská kronika Šimona Plachého z Třebnice a její přínos pro numismatiku. In: *Numismatika a regionální historie. Sborník příspěvků přednesených na II. semináři muzejních pracovníků v numismatice, Karlovy Vary 18.–20. října 1977.* Praha 1982, s. 17–23.

BĚLOHLÁVEK 1979: Miloslav Bělohlávek, Razily se

v Plzni mince? *Sběratelské zprávy*, čís. 26 (Hradec Králové 1979), s. 1–2.

BENEŠ 1964: František Beneš, Příspěvek k poznání finanční situace Jiřího Poděbradského v období česko-uherské války. *Československý časopis historický*, roč. 12, čís. 4 (Praha 1964), s. 568–573.

BERGHAUS 1950: Peter Berghaus, Prager Groschen im Oberwesergebiet. *Mitteilungsblatt des Verbandes Lip-pische Heimat*, roč. 1, čís. 7–8 (1950), s. 96–99.

BISINGEROVÁ 2000: Marie Bisingerová, Kutná Hora a její minulost. *Numismatické listy*, roč. 55, čís. 5–6 (Praha 2000), s. 132–135.

BOUBÍN 1990: Jaroslav Boubín, Nižší šlechta a vznik Zelenohorské jednoty. *Český časopis historický*, roč. 88, čís. 3 (Praha 1990), s. 351–355.

BOUBÍN 1992: Jaroslav Boubín, *Česká „národní monarchie“. K domácím zdrojům a evropskému kontextu království Jiřího z Poděbrad.* Praha 1992.

BURDOVÁ 1977–1981: Pavla Burdová, *Rejstříky k deskám zemským. Obnovené vklady po požáru desek 1541.* Sv. I / 1–2. Praha 1977–1981.

CASTELIN 1934: Karel Castelin, *Heller und Pfennig in Böhmen in den Jahren 1378–1471.* Böhmische Budweis 1934.

CASTELIN 1949: Karel Castelin, Mincovna Zelenohorské jednoty v Plzni. *Numismatické listy*, roč. 4, čís. 3 (Praha 1949), s. 52–54.

CASTELIN 1950: Karel Castelin, Renovatio monetae v době grošové. *Numismatické listy*, roč. 5, čís. 1–2 (Praha 1950), s. 14–18.

CASTELIN 1951a: Karel Castelin, O české mincovní reformě r. 1450. *Numismatické listy*, roč. 6, čís. 6 (Praha 1951), s. 113–116.

CASTELIN 1951b: Karel Castelin, Uherská mincovna v Českých Budějovicích. *Numismatické listy*, roč. 6, čís. 1–2 (Praha 1951), s. 8–12.

CASTELIN 1952: Karel Castelin, O písmenu „I“ na jihlavských mincích. *Numismatické listy*, roč. 7, čís. 1–2 (Praha 1952), s. 10–11.

CASTELIN 1953a: Karel Castelin, *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471).* Praha 1953.

CASTELIN 1953b: Karel Castelin, Dukát a groš. *Numismatické listy*, roč. 8, čís. 4 (Praha 1953), s. 88–91.

CASTELIN 1954a: Karel Castelin, Ještě o písmenu „I“ na jihlavských mincích. *Numismatické listy*, roč. 9, čís. 3 (Praha 1954), s. 54–55.

CASTELIN 1954b: Karel Castelin, O chebských falešných mincích. *Numismatické listy*, roč. 9, čís. 6 (Praha 1954), s. 142–149.

CASTELIN 1955a: Karel Castelin, Moravské kruhové peníze z 15. století. *Numismatické listy*, roč. 10, čís. 6 (Praha 1955), s. 145–154.

CASTELIN 1955b: Karel Castelin, Poznámky k Rožberským dluhopisům z let 1457–1481. *Numismatické listy*, roč. 10, čís. 4 (Praha 1955), s. 76–83.

CASTELIN 1956a: Karel Castelin, Chebské mincovnictví v době grošové (1305–1520). *Numismatický sborník*, sv. 3 (Praha 1956), s. 73–113.

- CASTELIN 1956b:** Karel Castelin, Pražské groše v cizině. *Numismatické listy*, roč. 11, čís. 3 (Praha 1956), s. 69–76.
- CASTELIN 1958a:** Karel Castelin, Ještě dukát a pražský groš. *Numismatické listy*, roč. 13, čís. 3–4 (Praha 1958), s. 86–92.
- CASTELIN 1958b:** Karel Castelin, Rýnský zlatý a pražský groš. *Numismatické listy*, roč. 13, čís. 6 (Praha 1958), s. 165–169.
- CASTELIN 1960a:** Karel Castelin, Eine böhmische Falschmünzenwerkstätte der Schinderlingszeit. *Mitteilungen der Österreichischen numismatischen Gesellschaft*, roč. 11, čís. 7 (Wien 1960), s. 80–81.
- CASTELIN 1960b:** Karel Castelin, Ještě k moravským kruhovým penízům. *Numismatické listy*, roč. 15, čís. 5 (Praha 1960), s. 133–135.
- CASTELIN 1960c:** Karel Castelin, Österreichische Schinderlinge in Böhmen. *Mitteilungen der Österreichischen numismatischen Gesellschaft*, roč. 11, čís. 11 (Wien 1960), s. 126–127.
- CASTELIN 1962:** Karel Castelin, Kontramarky pražských grošů. *Numismatické listy*, roč. 17, čís. 3–4 (Praha 1962), s. 71–94.
- CASTELIN 1967:** Karel Castelin, Grossus Pragensis. Der Prager Groschen und seine Teilstücke. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, sv. 16–17 (Dresden 1967), s. 665–714.
- CASTELIN 1971:** Karel Castelin, Haléře Karla IV. a mincovní řád z r. 1378. *Numismatické listy*, roč. 26, čís. 5–6 (Praha 1971), s. 139–158.
- CASTELIN 1973:** Karel Castelin, K metrologii našich drobných mincí 14.–15. století. Diskusní příspěvek. *Numismatické listy*, roč. 28, čís. 4 (Praha 1973), s. 97–102.
- ČAREK 1956:** Jiří Čarek, *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy*. Praha 1956.
- ČERVINKA 1897:** Ignác Ladislav Červinka, *Mince a mincovnictví markrabství moravského*. Brno 1897.
- DĚJINY PENĚŽ 1982:** Jarmila Hásková (red.) a kolektiv autorů, *Dějiny peněz na území Československa*. Praha 1982.
- DITRICH 1954:** Karel Ditrich, Štítek na prsou orlice na jihlavském penízku. *Numismatické listy*, roč. 9, čís. 1–2 (Praha 1954), s. 24–28.
- DVORSKÝ 1976:** Jiří Dvorský, Neznámý kruhový halěr města Jihlavy z druhé poloviny 15. století. *Numismatické listy*, roč. 31, čís. 5–6 (Praha 1976), s. 154–155.
- FIALA 1888:** Eduard Fiala, *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer I*. Prag 1888.
- FIALA 1890:** Eduard Fiala, *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer III*. Prag 1890.
- FRIEDENSBURG 1899:** Ferdinand Friedensburg, *Schlesiens neuere Münzgeschichte*. Breslau 1899.
- FRIEDENSBURG 1926:** Ferdinand Friedensburg, *Münzkunde und Geldgeschichte der Einzelstaaten*. München–Berlin 1926.
- FRIEDENSBURG 1931:** Ferdinand Friedensburg, *Die schlesischen Münzen des Mittelalters*. Breslau 1931.
- HALAČKA 1955:** Jan Halačka, K otázce jihlavských peněz 15. století. *Numismatické listy*, roč. 10, čís. 1–2 (Praha 1955), s. 9–11.
- HÁNA 2002:** Jiří Hána, Obrazové analogie na mincích. Příspěvek k typologii českých peněz se lvem a čtyřřezem. In: *Pavel Radoměřský. Sborník numismatických studií k 75. výročí narození*. Praha 2002, s. 40–61.
- HÁSKOVÁ 1968:** Jarmila Hásková, Studie o jagellonských groších z let 1471–1526. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 22, čís. 3 (Praha 1968).
- HÁSKOVÁ 1969:** Jarmila Hásková, Die Währungs- und Münzentwicklung unter den Jagellonen in Böhmen und Mähren (1471–1526). *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 23, čís. 1–2 (Praha 1969).
- HÁSKOVÁ 1971:** Jarmila Hásková, *Pražské groše z let 1471–1526. Vladislav II. až Ludvík I. Hradec Králové 1971* [2. vydání *Studie o jagellonských groších z let 1471–1526 z r. 1968*].
- HÁSKOVÁ 1973a:** Jarmila Hásková, Příspěvek k otázce produkce a oběhu stříbra v době Jiřího z Poděbrad. *Československý časopis historický*, roč. 21, čís. 2 (Praha 1973), s. 241–253.
- HÁSKOVÁ 1973b:** Jarmila Hásková, Příspěvek k typologii, váze a jakosti pražských grošů krále Jiřího z Poděbrad. In: *Karel Castelin. Sborník příspěvků k oslavě jeho životního numismatického díla, sestavený u příležitosti jeho 70. narozenin*. Hradec Králové 1973, s. 77–85.
- HÁSKOVÁ 1991:** Jarmila Hásková, *Pražské groše (1300–1526). České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze – Chaurova sbírka*. Praha 1991.
- HÁSKOVÁ 1995:** Jarmila Hásková, Mince – problém a dokument husitské epochy. *Numismatické listy*, roč. 50, čís. 4 (Praha 1995), s. 104–109.
- HÁSKOVÁ 1996:** Jarmila Hásková, *Peníze v českých zemích do roku 1919*. Praha 1996.
- HAUPT 1957:** Walter Haupt, O pražských groších v hornolužických nálezech mincí. *Numismatické listy*, roč. 12, čís. 5 (Praha 1957), s. 128–135.
- HAUPT 1974:** Walter Haupt, *Sächsische Münzkunde I–II*. Berlin 1974.
- HEJNA – RADOMĚŘSKÝ 1958:** Antonín Hejna – Pavel Radoměřský, Penězokazecká dílna v jeskyni „Mincovna“ na Zlatém koni u Koněprus. *Památky archeologické*, roč. 49, čís. 2 (Praha 1958), s. 513–550.
- HEYMANN 1961:** George Frederick Heymann, The Death of King Ladislav: Historiographical Echoes of a Suspected Crime. In: *The Canadian Historical Association Report 1961*, s. 96–111.
- HEYMANN 1965:** George Frederick Heymann, *George of Bohemia, King of Heretics*. Princeton – New Jersey 1965.
- HLAVÁČEK 1993:** Ivan Hlaváček, Beiträge zur Erforschung der Beziehungen Friedrichs III. zu Böhmen bis zum Tode Georgs von Podiebrad (1471). In: *Kaiser Friedrich III. (1440–1493) in seiner Zeit. Studien anlässlich des 500. Todestags am 19. August 1493/1993*. Köln – Weimar – Wien 1993, s. 279–298.
- HLINKA 1966:** Jozef Hlinka, Uhorský dukát na Morave v 14.

- a 15. století. In: *Sborník I. numismatického symposia*. Brno 1966, s. 134–140.
- HOUDKOVÁ 1959:** Jarmila Houdková, *Obchod s kutnohorskou mědí v první třetině 16. století*. Diplomní práce. Katedra českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 1959.
- HUSA 1955:** Václav Husa, Výrobní vztahy v českém mincovnictví v 15. a 16. století. *Numismatický sborník*, sv. 2 (Praha 1955), s. 57–98.
- HUSA 1959:** Václav Husa, *Organisationen des Kuttenberger Bergvolkes vom 14. bis 16. Jahrhundert*. Berlin 1959.
- CHYLÍK 1932:** Jindřich Chylík, Nejstarší český spis národohospodářský. *Sborník věd právních a státních*, čís. 32 (Praha 1932), s. 406–415.
- JANÁČEK 1955:** Josef Janáček, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*. Praha 1955.
- JANÁČEK 1962:** Josef Janáček, Der böhmische Außenhandel in der Hälfte des 15. Jahrhunderts. *Historica*, roč. 4 (Praha 1962), s. 39–58.
- JANÁČEK 1977:** Josef Janáček, Městské finance a investice: Praha 1420–1547. *Československý časopis historický*, roč. 25, čís. 3 (Praha 1977), s. 408–426.
- JEČNÝ 1931:** Josef Ječný, Die Münzstätte in Pilsen. *Der Münzensammler*, roč. 4, příloha k čís. 48 (12) (Böhmische Budweis 1931).
- JEČNÝ 1949:** Josef Ječný, O drobné minci české 14. a 15. století. *Numismatické listy*, roč. 4, čís. 1–2 (Praha 1949), s. 7–15.
- JELÍNEK 1966:** Zdeněk Jelínek, Kutnohorské mincovní účty z druhé poloviny XV. století a první poloviny XVI. století. *Numismatický sborník*, sv. 9 (Praha 1966), s. 129–179.
- JOACHIMSON 1891:** Paul Joachimson, *Gregor Heimburbk*. Bamberg 1891.
- JUROK 1984:** Jiří Jurok, Zápas o zemský soud – jedna z příčin vzniku Zelenohorské jednoty roku 1465. *Husitský Tábor*, sv. 6–7 (Tábor 1984), s. 181–192.
- KEJŘ 1958:** Jiří Kejř, *Právní život v husitské Kutné Hoře*. Praha 1958.
- KOESSL 1967:** Jiří Koessl, *Ekonomické otázky a zahraniční politika Jiřího z Poděbrad*. Diplomní práce. Katedra českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 1967.
- KOCH 1994:** Bernhard Koch, *Corpus Nummorum Austriacorum I. Mittelalter*. Wien 1994.
- KOLLER 1984:** Heinrich Koller, Neuere Forschungen zur Epoche Kaiser Friedrich III. In: *15. Österreichischer Historikertag Salzburg 1981. Tagungsbericht*. Salzburg 1984, s. 42–57.
- KONFRŠT 1952:** Josef Konfršt, *Přehled mincí doby grošové 1300–1547*. Jablonec 1952.
- KOŘAN 1950:** Jan Kořan, *Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském*. [edice Geotechnika. Sběrka prací z praktické geologie, sv. 11]. Praha 1950.
- KOŘAN 1955:** Jan Kořan, *Přehledné dějiny československého hornictví I*. Praha 1955.
- KOSTLÁN 1988:** Antonín Kostlán, K hospodářským souvislostem měnového vývoje v Čechách v době jagellonské (1471–1526). In: *Problematika mincovnictva Jagelovcov. Materiály z V. československo-polskej numismatickej konferencie, Svit, 20.–22. mája 1988*. Nitra – Svit 1988, s. 48–60.
- KRUG 1953:** Gerhard Krug, Die sächsischen Groschen, Pfennige, und Heller um die Mitte des 15. Jahrhunderts. *Hamburger Beiträge zur Numismatik*, roč. 2, čís. 6–7 (Hamburg 1953), s. 90–103.
- KRUG 1974:** Gerhard Krug, *Die meißnisch-sächsischen Groschen (1338 bis 1500)*. Berlin 1974.
- KRUSY 1974:** Hans Krusy, *Gegenstempel auf Münzen des Spätmittelalters*. Frankfurt am Main 1974.
- LEMINGER 1912:** Emanuel Leminger, *Královská mincovna v Kutné Hoře*. Praha 1912.
- LEMINGER 1924:** Emanuel Leminger, *Královská mincovna v Kutné Hoře. Dodatky*. Praha 1924.
- LHOTSKY 1966:** Alphons Lhotsky, Kaiser Friedrich III. Sein Leben und seine Persönlichkeit. In: *Ausstellung Friedrich III. Kaiserresidenz Wiener Neustadt. Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums*, Neue Folge 29. Wien 1966, s. 16–47.
- LOM 1978:** Ladislav Lom, Vysvětlení zpráv o tzv. „úterských“ dukátech. *Numismatické listy*, roč. 33, čís. 4 (Praha 1978), s. 108–116.
- LUKÁŠ 1960:** Václav Lukáš, Počátky úřadu nejvyššího mincmistra království českého. *Numismatický sborník*, sv. 6 (Praha 1960), s. 169–206.
- LUSCHIN 1926:** Arnold Luschin von Ebengreuth, *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der neueren Zeit*. München – Berlin 1926.
- MACEK 1965:** Josef Macek, K zahraniční politice krále Jiřího. *Československý časopis historický*, roč. 13, čís. 1 (Praha 1965), s. 19–48.
- MACEK 1966:** Josef Macek, Smrt Ladislava Pohrobka. *Československý časopis historický*, roč. 14, čís. 5 (Praha 1966), s. 766–775.
- MACEK 1967a:** Josef Macek, *Jiří z Poděbrad*. Praha 1967.
- MACEK 1967b:** Josef Macek, Král Jiří a Francie v l. 1466–1468. *Československý časopis historický*, roč. 15, čís. 4 (Praha 1967), s. 497–534.
- MACEK 1991:** Josef Macek, Král Jiří a král Matyáš. Od přátelství k nepřátelství (1458–1469). *Časopis Matice moravské*, roč. 110, čís. 2 (Praha 1991), s. 297–311.
- MACEK 1992–1999:** Josef Macek, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. Díly I–IV. Praha 1992–1999.
- MALÁ – SKUTIL 1958:** Alena Malá – Josef Skutil, Soupis středo- a novověkých nálezů mincí na Moravě. *Numismatický sborník*, sv. 5 (Praha 1958), s. 313–335.
- MALÝ 1958:** Zbyněk Malý, Mince v počtech vojenské hotovosti města Slaného z let 1469–1475. *Numismatické listy*, roč. 13, čís. 6 (Praha 1958), s. 161–165.
- MALÝ 1959:** Zbyněk Malý, O ceně dukátu v černých penězích v době poděbradské. *Numismatické listy*, roč. 14, čís. 1 (Praha 1959), s. 14–15.
- MALÝ 1961:** Zbyněk Malý, Vojenská hotovost města Slaného v době poděbradské. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 15, čís. 4–5 (Praha 1961).
- MAREŠ 1890:** František Mareš, Rožmberské mincovnictví. *Památky archeologické a mistopisné*, roč. 15, seš. 5 (Praha 1890), s. 281–286.

- MATĚJKOVÁ 1965:** Eva Matějková, *Kutná Hora*. Praha 1965.
- MENDL 1932:** Bedřich Mendl, Z hospodářských dějin středověké Prahy. *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*, roč. 5, seš. 2 (Praha 1932), s. 161–390.
- MENDL 1947:** Bedřich Mendl, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha 1947.
- MIKŠ 1950a:** Otakar Mikš, Nález ve Znosími, obec Vlašim. *Numismatický časopis československý*, roč. 19 (Praha 1950), s. 190–193.
- MIKŠ 1950b:** Otakar Mikš, Druhý nález ve Znosími, obec Vlašim. *Numismatický časopis československý*, roč. 19 (Praha 1950), s. 193–194.
- MIKŠ 1950c:** Otakar Mikš, Nález mincí z 15. století v Kyjově. *Numismatický časopis československý*, roč. 19 (Praha 1950), s. 196–197.
- MIKŠ 1950d:** Otakar Mikš, Nález v Mělníku r. 1946. *Numismatický časopis československý*, roč. 19 (Praha 1950), s. 205–207.
- MILITKÝ 2002:** Jiří Militký, Mincovna Matyáše Korvína v Českých Budějovicích a otázka identifikace její produkce. In: *Pavel Radoměský. Sborník numismatických studií k 75. výročí narození*. Praha 2002, s. 62–80.
- NÁLEZY MINCÍ 1956:** Emanuela Nohejlová–Prátová (red.), *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. II. díl, Praha 1956.
- NECHANICKÝ 1987:** Zdeněk Nechanický, Českobudějovický peníz Matyáše Korvína. *Sběratelské zprávy*, čís. 56 (Hradec Králové 1987), s. 164–167.
- NECHANICKÝ 1996:** Zdeněk Nechanický, Matyáš Korvín a jeho mincovnictví v zemích Koruny české. *Příloha Sběratelských zpráv*, čís. 78 (Hradec Králové 1996).
- NECHANICKÝ – ŠAFÁŘ 1983:** Zdeněk Nechanický – Oldřich Šafář, *Kladské mincovnictví*. Hradec Králové 1983.
- NEMEŠKAL 1961:** Lubomír Nemeškal, K předchůdcům tolarové ražby. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 15, čís. 2 (Praha 1961).
- NEMEŠKAL 1973:** Lubomír Nemeškal, Nález mincí v Luzích u Kosovy hory, okr. Příbram. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 27, čís. 1–3 (Praha 1973).
- NEMEŠKAL 1980:** Lubomír Nemeškal, Česká zlatá ražba a její surovinové zdroje (14. až 16. století). *Studie z dějin hornictví*, roč. 12 (Praha 1980), s. 101–110.
- NEMEŠKAL 1984:** Lubomír Nemeškal, Česká mincovní reforma z roku 1469 v širších peněžně historických souvislostech. *Časopis Národního muzea v Praze – řada historická*, roč. 152 (1983), čís. 3–4 (Praha 1984), s. 97–113.
- NEMEŠKAL 1985:** Lubomír Nemeškal, Die Wiederaufnahme der Prägung des Prager Groschens in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts in den böhmischen Ländern. In: *Nummus et historia*. Warszawa 1985, s. 253–258.
- NEMEŠKAL 1993:** Lubomír Nemeškal, Vývoj českého mincovnictví v druhé polovině 15. a na počátku 16. století. *Numismatický sborník*, sv. 19 (Praha 1993), s. 67–148.
- NEMEŠKAL 1997:** Lubomír Nemeškal, *Počátek ražby českého tolaru a konec ražby pražského groše (1469–1561). Peněžněhistorická studie*. Praha 1997.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1939a:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Nález v Mostištích. *Numismatický časopis československý*, roč. 15 (Praha 1939), s. 63.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1939b:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Nález ve Veselé u Počátek. *Numismatický časopis československý*, roč. 15 (Praha 1939), s. 65–67.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1941:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Nález v Desné u Litomyšle. *Numismatický časopis československý*, roč. 16 a 17 (Praha 1941), s. 82–84.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1947:** Emanuela Nohejlová–Prátová, O kladském mincovnictví. In: *Kladsko v historii českého státu*. Praha 1947, s. 73–77.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1950:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Nález v Kyjově r. 1942 (mince s IO). Příspěvek k moravskému mincovnictví 15. století. *Numismatický časopis československý*, roč. 19 (Praha 1950), s. 74–115.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1951:** Emanuela Nohejlová–Prátová, O slezském mincovnictví. *Numismatické listy*, roč. 6, čís. 1–2 (Praha 1951), s. 16–22.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1952:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Numismatické památky doby husitské. *Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských*, roč. 120 (1951), čís. 1 (Praha 1952), s. 14–33.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1953:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Neznámé drobné mince Karla IV. *Numismatický sborník*, sv. 1 (Praha 1953), s. 52–74.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1955a:** Emanuela Nohejlová–Prátová, *Krása české mince*. Praha 1955.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1955b:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Peníze města Jihlavy z poloviny 15. století. *Numismatické listy*, roč. 10, čís. 1–2 (Praha 1955), s. 1–9.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1955c:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Význam moravských nálezů mincí 14. a 15. století. *Numismatické listy*, roč. 10, čís. 5 (Praha 1955), s. 106–117.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1960:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Mincovníctví Jiřího z Poděbrad. Stručný přehled. *Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských*, roč. 129, čís. 1 (Praha 1960), s. 34–56.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1964a:** Emanuela Nohejlová–Prátová, *Krátký přehled vývoje českého mincovnictví a tabulky cen a mezd z výstavy Nálezy mincí historickým pramenem 1953*. Opava 1964.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1964b:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Uherský dukát v českých nálezech mincí grošového údobí 1300–1547. *Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenské akademie ved*, čís. 14 (Nitra 1964), s. 259–271.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1965:** Emanuela Nohejlová–Prátová, Dukaten (Florentiner) und Goldgulden in den mittelalterlichen Münzfunden Böhmens. In: *Dona Numismatica – Walter Hävernick zum 23. Januar 1965 dargebracht*. Hamburg 1965, s. 233–241.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ 1987:** Emanuela Nohejlová–Prátová, *Základy numismatiky*. Praha 1987.
- NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ–MALÁ–NEMEŠKAL–JELÍNEK 1962:** Emanuela Nohejlová–Prátová – Alena Malá – Lubomír Nemeškal – Zdeněk Jelínek, Numismatické příspěvky ke studiu dějin cen a mezd údobí 1469–1615. *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia*, sv. 6 (Praha 1962), s. 45–102.

- NOVOTNÝ 1976:** Mojmir Novotný, Brno nebo Olomouc? *Sběratelské zprávy*, čís. 17 (Hradec Králové 1976), s. 3–6.
- NOVOTNÝ 1977:** Mojmir Novotný, Záhadný jednostranný peníz bez letopočtu a opisu s uhersko-českým znakem. *Sběratelské zprávy*, čís. 19 (Hradec Králové 1977), s. 1–3.
- NOVÝ 1963:** Rostislav Nový, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310–1526. Katalog*. Praha 1963.
- NOVÝ 1988:** Rostislav Nový, Nominální a reálná hodnota mince doby husitské. *Acta Universitatis Carolinae – řada Philosophica et historica*, sv. 2. *Z pomocných věd historických*, sv. 8 (Praha 1988), s. 79–100.
- NOVÝ 1993:** Rostislav Nový, Horní a mincovní regál v období stavovské monarchie v 15. a první polovině 16. století. *Acta Universitatis Carolinae, řada Philosophica et historica*, sv. 1. *Z pomocných věd historických*, sv. 11. *Numismatica* (Praha 1993), s. 45–56.
- NOŽIČKA 1946:** Josef Nožička, *Hospodářský a měnový vývoj našich zemí*. Praha 1946.
- NUHLÍČEK 1948:** Josef Nuhliček, *Kutná Hora v památkách sedmi století*. Kutná Hora 1948.
- NUHLÍČEK 1969:** Josef Nuhliček, Kutná Hora v době Jiříkově. *Středočeský sborník historický*, sv. 4 (Praha 1969), s. 51–75.
- ODLOŽILÍK 1965:** Otakar Odložilík, *The Hussite King. Bohemian in European Affairs 1440–1471*. New Brunswick 1965.
- ORASKÝ 1985:** František Oraský a kol., *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*. Kutná Hora 1985.
- PALACKÝ 1895:** František Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě IV. Věk Jiřího z Poděbrad. Od roku 1439 do 1471 čili do smrti krále Jiřího*. Praha 1895.
- PÁNEK 1972:** Ivo Pánek, Technologie výroby střížků v kutnohorské mincovně na počátku 15. století. *Numismatické listy*, roč. 27, čís. 1 (Praha 1972), s. 1–8.
- PÁNEK 1990:** Ivo Pánek, Měnová reforma Jiřího z Poděbrad roku 1469 a nálezy ve Sběři u Nového Bydžova. In: *Naší paní profesorce. Rozšířená příloha Sběratelských zpráv*, čís. 64 (Hradec Králové 1990), s. 11–15.
- PELIKÁN 1953:** Josef Pelikán, *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*. Praha 1953.
- PEUKERT 1967:** Karel Peukert, Penězokazecká dílna v jeskyni Babí pec na vrchu Kozákově. *Numismatické listy*, roč. 22, čís. 5–6 (Praha 1967), s. 153–157.
- PINKAVA 1905:** Václav Pinkava, O rodišti krále Jiřího z Poděbrad. *Časopis Matice moravské*, roč. 29 (Brno 1905), s. 392–397.
- PLETZER 1969:** Karel Pletzer, *České Budějovice za Matyáše Korvína (1468–1490)*. České Budějovice 1969.
- POLÍVKA 1994:** Miloslav Polívka, K „černému obchodu“ s kutnohorskou mědí v husitské době. *Časopis Matice moravské*, roč. 113, čís. 1 (Brno 1994), s. 25–34.
- POŠVÁŘ 1951:** Jaroslav Pošvář, Horní regál a jeho vývoj v českých zemích. *Numismatický časopis československý*, roč. 20 (Praha 1951), s. 17–26.
- POŠVÁŘ 1952:** Jaroslav Pošvář, Městská mincovna v Brně. *Numismatické listy*, roč. 7, čís. 4 (Praha 1952), s. 61–65.
- POŠVÁŘ 1957a:** Jaroslav Pošvář, Městská měna v Jihlavě. *Numismatické listy*, roč. 12, čís. 2 (Praha 1957), s. 38–42.
- POŠVÁŘ 1957b:** Jaroslav Pošvář, Brněnské mincovní privilegium z roku 1457. *Moravské numismatické zprávy*, čís. 3 (Brno 1957), s. 20.
- POŠVÁŘ 1957c:** Jaroslav Pošvář, K 500. výročí brněnského mincovního privilegia. *Numismatické listy*, roč. 12, čís. 4 (Praha 1957), s. 93–96.
- POŠVÁŘ 1957d:** Jaroslav Pošvář, Význam uherských dukátů v hospodářském životě Brna v 15. století. *Numismatické listy*, roč. 12, čís. 4 (Praha 1957), s. 100–111.
- POŠVÁŘ 1957e:** Jaroslav Pošvář, Městská mincovna ve Znojmě v 15. století. *Numismatické listy*, roč. 12, čís. 5 (Praha 1957), s. 140–144.
- POŠVÁŘ 1958a:** Jaroslav Pošvář, Mince v Olomouci v 15. století. *Časopis Matice moravské*, roč. 77, čís. 1–2 (Brno 1958), s. 178–188.
- POŠVÁŘ 1958b:** Jaroslav Pošvář, Mincovna ve Znojmě. *Časopis Společnosti přátel starožitností českých*, roč. 66, čís. 1 (Praha 1958), s. 211–218.
- POŠVÁŘ 1958c:** Jaroslav Pošvář, Nástin dějin brněnské mincovny I. Příspěvek k měnovým a obchodním poměrům Brna a Moravy do poloviny 17. století. *Numismatický sborník*, sv. 5 (Praha 1958), s. 99–169.
- POŠVÁŘ 1958d:** Jaroslav Pošvář, Úprava mince na Moravě r. 1460. *Numismatické listy*, roč. 13, čís. 3–4 (Praha 1958), s. 82–86.
- POŠVÁŘ 1960:** Jaroslav Pošvář, Mincovní regál v českých zemích. *Moravské numismatické zprávy*, čís. 7 (Brno 1960), s. 37–39.
- POŠVÁŘ 1961:** Jaroslav Pošvář, O mincovních právech odvozených. *Moravské numismatické zprávy*, čís. 8 (Brno 1961), s. 89–99.
- POŠVÁŘ 1962a:** Jaroslav Pošvář, *Měna v českých zemích (od 10. do počátku 20. století)*. Opava 1962.
- POŠVÁŘ 1962b:** Jaroslav Pošvář, Poznámky k městskému mincovnictví na Moravě v 15. století. *Numismatický sborník*, sv. 7 (Praha 1962), s. 162–191.
- POŠVÁŘ 1962c:** Jaroslav Pošvář, Ustanovení o minci v československé smlouvě z roku 1462, uzavřené ve Velkém Hlohově. *Slezský numismatik*, čís. 13–14 (33–34), (Opava 1962), s. 49 ad.
- POŠVÁŘ 1964:** Jaroslav Pošvář, Pokus o přidělení moravské městské mince s písmenem G z 15. století. *Numismatické listy*, roč. 19, čís. 1 (Praha 1964), s. 20–22.
- POŠVÁŘ 1966:** Jaroslav Pošvář, Městská mince na Moravě v 2. polovině 15. století. In: *Sborník I. numismatického symposia*. Brno 1966, s. 116–117.
- POŠVÁŘ 1970a:** Jaroslav Pošvář, *Moravské mincovny*. Brno 1970.
- POŠVÁŘ 1970b:** Jaroslav Pošvář, *Die Währung in den Ländern der Böhmischen Krone*. Graz 1970.
- POŠVÁŘ 1973:** Jaroslav Pošvář, Mincovní řád z roku 1378 a Morava. In: *Karel Castelin. Sborník příspěvků k oslavě jeho životního numismatického díla*. Hradec Králové 1973, s. 59–64.
- POŠVÁŘ 1977a:** Jaroslav Pošvář, *Měna v Čechách, na Mo-*

- ravě a ve Slezsku do počátku 20. století*. Praha 1977.
- POŠVÁŘ 1977b**: Jaroslav Pošvář, Mincovní právo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1526. *Numismatické listy*, roč. 32, čís. 4 (Praha 1977), s. 97–108.
- POŠVÁŘ 1982**: Jaroslav Pošvář, Numismatika a moravská města. In: *Numismatika a regionální historie. Sborník příspěvků přednesených na II. semináři muzejních pracovníků v numismatice, Karlovy Vary 18.–20. října 1977*. Praha 1982, s. 39–44.
- RÁC 1962**: Jiří Rác, České a míšeňské groše v Kostelci nad Labem 2. poloviny 15. století. *Numismatické listy*, roč. 17, čís. 2 (Praha 1962), s. 42.
- RADOMĚRSKÝ 1967**: Pavel Radoměrský, Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 21, čís. 3 (Praha 1967).
- RADOMĚRSKÝ 1976**: Pavel Radoměrský, *Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna*. Praha 1976. [Doplněný reprint 1. vydání podle Sborníku Národního muzea, řada A – historie, sv. 21 (Praha 1967), s. 109–189].
- RADOMĚRSKÝ 1979**: Pavel Radoměrský, Beischlag doby husitské a příspěvek k jihlavskému a rožmberskému mincovnictví 15. století. *Časopis Národního muzea, Historické muzeum*, roč. 145 (1976), čís. 3–4 (Praha 1979), s. 165–206. [Strojopis recenze Karla Castelina na výše uvedenou Radoměrského práci se nalézá v Castelinově pozůstalosti v numismatickém oddělení Národního muzea, vložený do exempláře *Časopisu Národního muzea* s uvedeným Radoměrského článkem, bez sign.]
- RADOMĚRSKÝ 1983**: Pavel Radoměrský, Dva zviruotické nálezy a příspěvek k otázce rožmberského mincovnictví. *Numismatický sborník*, sv. 16 (Praha 1983), s. 35–62.
- RÉTHY – PROBSZT 1958**: Ladislav Réthy – Günter Probszt, *Corpus Nummorum Hungariae*. Graz 1958.
- SAURMA–JELTSCH 1883**: Hugo Saurma–Jeltsch, *Schlesische Münzen und Medaillen*. Breslau 1883.
- SEDLÁČEK 1906a**: August Sedláček, Ještě o rodišti Jiříka z Kunštatu a z Poděbrad. *Časopis Matice moravské*, roč. 30 (Brno 1906), s. 54–61.
- SEDLÁČEK 1906b**: August Sedláček, O mateři Jiříka z Poděbrad a z Kunštatu. *Časopis Matice moravské*, roč. 30 (Brno 1906), s. 61–63.
- SEJBAL 1954**: Jiří Sejbál, Příspěvek k moravskému mincovnictví 15. století. *Časopis Moravského muzea zemského*, roč. 39 (Brno 1954), s. 79–97.
- SEJBAL 1955a**: Jiří Sejbál, *Brněnská mincovna a moravské nálezy mincí 14. a 15. století. Katalog výstavy*. Brno 1955.
- SEJBAL 1955b**: Jiří Sejbál, Uherské zlaté mince z nálezů v Brně I. Koblížná ulice č. 7. *Časopis Moravského muzea zemského*, roč. 40 (Brno 1955), s. 127–146.
- SEJBAL 1965**: Jiří Sejbál, *Moravská mince doby husitské*. Brno 1965.
- SEJBAL 1966**: Jiří Sejbál, Moravská drobná mince grošového údobí. In: *Sborník I. numismatického symposia*. Brno 1966, s. 106–115.
- SEJBAL 1979**: Jiří Sejbál, *Dějiny peněz na Moravě*. Brno 1979.
- SEJBAL 1988**: Jiří Sejbál, Příspěvek k problematice městských ražeb na Moravě v 15. století. In: *Problematika mincovnictva Jagelovců. Materiály z V. československo-polské numizmatické konference, Svit, 20.–22. mája 1988*. Nitra – Svit 1988, s. 107–114.
- SEJBAL 1993**: Jiří Sejbál, Brněnské městské ražby v 15. století. *Numismatické listy*, roč. 48, čís. 4 (Praha 1993), s. 105–109.
- SEJBAL 1996**: Jiří Sejbál, Moravské a slezské mincovny. *Folia numismatica*, roč. 10–11 (Brno 1996), s. 27–35.
- SEJBAL 1997**: Jiří Sejbál, *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997.
- SCHALK 1880**: Carl Schalk, *Der Münzfuß der Wiener Pfennige in den Jahren 1424 bis 1480*. Wien 1880.
- SCHENK 1969**: Hans Schenk, *Nürnberg und Prag. Ein Beitrag zur Geschichte der Handelsbeziehungen im 14. und 15. Jahrhundert*. Wiesbaden 1969.
- SCHRÖTTER 1970**: Friedrich Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*. Berlin 1970.
- SIEGL 1902**: Karl Siegl, *Geschichte der Egerer Münze. Festschrift des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag 1902.
- SKALSKÝ 1937**: Gustav Skalský, *Stručný přehled vývoje českého mincovnictví*. Praha 1937.
- SMOLÍK 1882**: Josef Smolík, Nález mincí a jejich vysvětlení. *Památky archeologické a místopisné*, roč. 12 (Praha 1882), seš. 2, s. 49–71, a seš. 3, s. 97–108.
- SMOLÍK 1894**: Josef Smolík, Pražské groše a jejich díly (1300–1547). *Rozpravy České akademie*, řada I., sv. III, čís. 3 (Praha 1894).
- SMOLÍK 1971**: Josef Smolík, *Pražské groše a jejich díly (1300–1547)*. [2. vydání, doplněné Karlem Castelinem a Ivo Pánkem]. Praha 1971.
- SPÁČIL 1973**: Bedřich Spáčil, *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*. Praha 1973.
- ŠAFÁŘ 1982**: Oldřich Šafář, Příspěvek ke studiu pražských grošů. *Sběratelské zprávy*, čís. 39 (Hradec Králové 1982), s. 258–261.
- ŠAFÁŘ 1990**: Oldřich Šafář, Zhořelecké haléře. *Numismatické listy*, roč. 45, čís. 5–6 (Praha 1990), s. 129–137.
- ŠIMEK 1907**: Josef Šimek, *Kutná Hora v XV. a XVI. století*. Kutná Hora 1907.
- ŠMAHEL 1993**: František Šmahel, *Husitská revoluce IV*. Praha 1993.
- ŠMAHEL 1995**: František Šmahel, Prag in der Zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. In: *Metropolen im Wandel. Zentralität in Ostmitteleuropa an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*. Berlin 1995, s. 185–211.
- ŠMAHEL 2001**: František Šmahel, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*. Praha 2001.
- ŠTROBLOVÁ 1983**: Helena Štroblová, Mincíři v sociální struktuře Kutné Hory v letech 1424–1547. *Numismatický sborník*, sv. 16 (Praha 1983), s. 81–107.
- ŠTROBLOVÁ 1995**: Helena Štroblová, Úřad mincmistra (nejvyššího mincmistra) a Kutná Hora. *Časopis Národního muzea*, řada historická, roč. 163 (1994), čís. 3–4 (Praha 1995), s. 73–80.
- TEIGE 1910**: Josef Teige, *Základy místopisu pražského (1431–1620)*. I. díl. Praha 1910.

- TICHÝ 1947:** Josef Tichý, Kladsko v českých dějinách. In: *Kladsko v historii českého státu*. Praha 1947, s. 9–67.
- TOBOLKA 1896:** Zdeněk Václav Tobolka, *O volbě a korunování Jiřího z Poděbrad*. Praha 1896.
- TOBOLKA 1898:** Zdeněk Václav Tobolka, Styky krále českého Jiřího z Poděbrad s králem polským Kazimírem. *Časopis Matice moravské*, roč. 22 (Brno 1898), s. 70–76, 163–175, 300–310 a 373–384.
- TOMEK 1885:** Wácslav Wladiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy VI*. Praha 1885.
- TOMEK 1886:** Wácslav Wladiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy VII*. Praha 1886.
- TOMEK 1893:** Wácslav Wladiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy IX*. Praha 1893.
- TURNWALD 1951:** Kristián Turnwald, Předchůdci rožmberského mincovnictví. *Sběratelské zprávy*, čís. 6 (Hradec Králové 1951), s. 46–48.
- URBÁNEK 1911:** Rudolf Urbánek, Kancelář krále Jiřího. *Český časopis historický*, roč. 17 (Praha 1911), s. 13–27.
- URBÁNEK 1915:** Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský*. 1. díl. České dějiny III/1. Praha 1915.
- URBÁNEK 1918:** Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský*. 2. díl. České dějiny III/2. Praha 1918.
- URBÁNEK 1924:** Rudolf Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*. Praha 1924.
- URBÁNEK 1926:** Rudolf Urbánek, *Husitský král*. Praha 1926.
- URBÁNEK 1929:** Rudolf Urbánek, *Dvě studie o době poděbradské*. Brno 1929.
- URBÁNEK 1930:** Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský*. 3. díl. České dějiny III/3. Praha 1930.
- URBÁNEK 1932:** Rudolf Urbánek, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého. Zvláštní otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*, sv. 5. Praha 1926.
- URBÁNEK 1936:** Rudolf Urbánek, Idea českého státu za Jiřího z Poděbrad (1458–1471). In: *Idea československého státu I*. Praha 1936, s. 59–64.
- URBÁNEK 1937:** Rudolf Urbánek, Kutná Hora a husitství. *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*, roč. 9, seš. 1 (Kutná Hora 1936), s. 105–117.
- URBÁNEK 1939:** Rudolf Urbánek, Tři Janové z Rabštejna. *Sborník filologický*, sv. 11 (Praha 1939), s. 199–238.
- URBÁNEK 1957:** Rudolf Urbánek, *Z husitského věku. Výbor historických úvah a studií*. Praha 1957.
- URBÁNEK 1962:** Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský*. 4. díl. České dějiny III/4. Praha 1962.
- URBÁNKOVÁ 1957:** Emma Urbánková, *Rukopisy a vzácné tisky Pražské universitní knihovny*. Praha 1957.
- VÁLKA 1984:** Josef Válka, Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století. *Folia historica Bohemica*, roč. 6 (Praha 1984), s. 65–98.
- VÁLKA 1991:** Josef Válka, Matyáš Korvín a Česká koruna. *Časopis Matice moravské*, roč. 110, čís. 2 (Brno 1991), s. 313–323.
- VANĚČEK 1964:** Václav Vaněček, Historický význam projektu krále Jiřího a vědecké problémy kolem něho. In: *Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462/1464*. Praha 1964, s. 9–58.
- VANIŠ 1961:** Jaroslav Vaniš, Příspěvek k měnovým poměrům doby Jiřího z Poděbrad. *Numismatické listy*, roč. 16, čís. 3–4 (Praha 1961), s. 65–77.
- VESELÝ 1966:** Stanislav Veselý, K otázce ražby pražských grošů Václava IV. po roce 1419. *Numismatické listy*, roč. 21, čís. 5–6 (Praha 1966), s. 157–161.
- VESELÝ 1968:** Stanislav Veselý, Neobvyklé kruhové peníze z doby Jiřího Poděbradského. *Numismatické listy*, roč. 23, čís. 4 (Praha 1968), s. 97–100.
- VESELÝ 1971:** Stanislav Veselý, K 500. výročí dokončení mincovní reformy Jiřího z Poděbrad. *Numismatické listy*, roč. 26, čís. 2 (Praha 1971), s. 49–53.
- VESELÝ 1976:** Stanislav Veselý, Mincovní reforma Jiřího z Poděbrad. *Sběratelské zprávy*, čís. 16 (Hradec Králové 1976), s. 6–7.
- VLČEK 1993:** Emanuel Vlček, *Jak zemřeli. Významné osobnosti českých dějin z pohledu antropologie a lékařství*. Praha 1993.
- VOIGT 1772:** Adauctus Voigt a St. Germano [Mikuláš Adaukt Voigt], *Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Münzen nach chronologischer Ordnung*. II. díl. Prag 1772.
- VONDRÁČEK 1979:** Milan Vondráček, *Písemnosti Jiřího z Poděbrad do roku 1458*. Diplomní práce. Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 1979.
- VOPATOVÁ 1978:** Václava Vopatová, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*. Diplomní práce. Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 1978.
- VOREL 2000:** Petr Vorel, *Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000.
- VOREL 2002:** Petr Vorel, „Groše české“ a „groše míšeňské“ jako početní jednotky 15. až 18. století. In: *Dokumentace a prezentace dějin české mince a měny grošové doby v našich muzeích. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků, Pardubice, 22.–23. 10. 1998*. Praha 2002, s. 57–68.
- WATANABE 1979:** Morimichi Watanabe, Imperial Reform in the mid-fifteenth Century: Gregor Heimburg and Martin Mayr. *The Journal of Medieval and Renaissance Studies*, čís. 9, (Los Angeles 1979), s. 209–236.
- WINTER 1890:** Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. I. díl. Praha 1890.
- WINTER 1892:** Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. II. díl. Praha 1892.
- WINTER 1895:** Zikmund Winter, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. I. díl. Praha 1895.
- WINTER 1896:** Zikmund Winter, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. II. díl. Praha 1896.
- WINTER 1906:** Zikmund Winter, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha 1906.

11. Vyobrazení

Pražské a míšeňské groše (zvětšeno 1,5 x):

- Obr. 1 a,b. Čechy, Václav IV. (1378–1419), Kutná Hora, pražský groš po roce 1400. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 077. Foto: Jan Boublík.
- Obr. 2 a,b. Čechy, Ladislav Pohrobek (1453–1457), Kutná Hora, pražský groš. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12111. Foto: Vlasta Dvořáková.
- Obr. 3 a,b. Čechy, Jiří z Poděbrad (1458–1471), Kutná Hora, pražský groš. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 112. Foto (i ve všech zbývajících případech): Jan Boublík.
- Obr. 4 a,b. Sasko–Míšeň, Fridrich IV. (1381–1428), Míšeň, míšeňský groš po roce 1405. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-82, III b, 48.
- Obr. 5 a,b. Sasko–Míšeň, Fridrich II., Fridrich IV. a Zikmund (1428–1436), Míšeň, míšeňský groš. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-82, III b, 27.

Drobná mince Čech a Moravy (zvětšeno 2x):

- Obr. 6. Čechy, Ladislav Pohrobek (1453–1457), Kutná Hora, kruhový peníz s tenkým kruhem, asi 50. léta 15. století. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-15 437.
- Obr. 7. Čechy, Jiří z Poděbrad (1458–1471), Kutná Hora, kruhový peníz s tlustým kruhem, asi po roce 1460. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 095.
- Obr. 8. Čechy, Jiří z Poděbrad (1458–1471), Kutná Hora, kruhový haléf s tlustým kruhem, asi po roce 1460. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 095.
- Obr. 9. Čechy, Jiří z Poděbrad (1458–1471), Kutná Hora, peníz s perlovcem po roce 1469. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 096.
- Obr. 10. Čechy, Jiří z Poděbrad (1458–1471), Kutná Hora, haléf s perlovcem. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 098.
- Obr. 11. Morava, Brno, čtyřhranný peníz kolem roku 1450. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-10 824.
- Obr. 12. Morava, Brno, kruhový peníz z 2. poloviny 15. století. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 106.
- Obr. 13. Morava, Jihlava, kruhový peníz z 2. poloviny 15. století. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 108.
- Obr. 14. Morava, Znojmo, kruhový peníz z 2. poloviny 15. století. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-12 107.

Peníze Kladska, Chebu a Matyáše Korvína (zvětšeno 2x):

- Obr. 15. Kladsko, Jiří z Poděbrad (1458–1471), Kladsko?, haléf (kutnohorského typu s perlovcem) po roce 1469. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-10 429.
- Obr. 16. Kladsko, haléf z počátku 16. století. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-65, III b, 881.
- Obr. 17 a,b. Cheb, haléf z 2. poloviny 15. století. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-65, III a, 50.
- Obr. 18. Čechy, Matyáš Korvín (1469–1490), České Budějovice, peníz po roce 1470. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-797.

Nekvalitní šinderlinková mince (zvětšeno 2x):

- Obr. 19. Štýrsko, Arnošt Železný (1406–1424), fenik. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-65, III b, 42.
- Obr. 20. Hals–Leuchtenberg, Jan III. (1407–1443), fenik. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-70, III b, 47.
- Obr. 21 a,b. Bavorsko–Landshut, Jindřich IV. (1393–1450), Oetting, fenik. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-82, III b, 276.
- Obr. 22 a,b. Bavorsko–Mnichov, Albert III. (1438–1460), fenik. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-126, III b, 469.
- Obr. 23 a,b. Bavorsko–Ingolstadt, Štěpán III. a Ludvík VII. (1402–1413), fenik. Praha, Národní muzeum, inv. čís. H5-126, III b, 408.

12. Resümee

Jan Boublík

Währungsverhältnisse zu Zeiten Georgs von Podiebrad

Die vorliegende Arbeit über die Währungsverhältnisse in den Ländern der Böhmisches Krone um die Mitte des 15. Jahrhunderts behandelt die sog. Schinderlingszeit, die mitteleuropäische Inflationskrise, die die Wirtschaft in ganz Mitteleuropa stark beeinflusste. Typisch für den Münzumsatz waren damals kleine Nominale – in den Ländern der Böhmisches Krone durch Pfennige und Heller vertreten. In Anbetracht nicht ausreichender heimischer wertvoller Großmünzen – die Prägung der Prager Groschen stellte man schon zu Beginn der Hussitenkriege ein – wurden häufig auch große Summen in kleinen Prägungen gezahlt. Wertvollere Zahlungsmittel wurden deshalb in den Ländern der Böhmisches Krone zumindest teilweise durch ausländische Groschenprägungen ersetzt – vor allem Meißener und hessische Groschen. Erst dem böhmischen König Georg von Podiebrad gelang es, die belastende Währungssituation, die mit den Hussitenkriegen einsetzte und zu Ende der 50er Jahre des 15. Jahrhunderts ihren Höhepunkt fand, mit Erfolg zu lösen. In Zusammenarbeit mit einem Experten aus dem Bergbau und Münzwesen, Antonio Marini aus Grenoble, der seit 1459 am königlichen Hofe tätig war, nutzte er die Wiederaufnahme der Silberförderung im Kuttenberger Bergwerk, um die Münzreform zu realisieren. Die von König Georg 1469 ausgerufenen Münzreform bildete den Höhepunkt der Konsolidierungsbemühungen des böhmischen Herrschers, der ursprünglich die Absicht hatte, den Auswirkungen der Inflationskrise nicht nur im Rahmen der Böhmisches Länder entgegen zu treten, sondern durch eine breitere Vereinbarung von mitteleuropäischem Ausmaß, wovon seine Kontakte mit den Herrschern der umliegenden Länder zeugen. Auf einen so groß angelegten Plan zur Gesundung der Münzverhältnisse musste Georg von Podiebrad zwar verzichten, aber trotzdem ist es ihm gelungen, durch seine Münzreform von 1469 Grundlagen für einen wirtschaftlichen Aufschwung der Länder der Böhmisches Krone zu Ende des 15. Jahrhunderts zu legen. König Georgs Münzordnung, mit der er die Reform ausrief, stellt wahrscheinlich die wichtigste Quelle für die Währungsverhältnisse im erforschten Zeitraum dar. Es handelt sich um die überhaupt erste Münzordnung, die in tschechischer Sprache geschrieben

war und die nach mehr als vier Jahrzehnten wieder die Prägung des Prager Groschens in Kuttenberg mit einer fest aufgestellten Relation zum ungarischen Dukaten und rheinischen Gulden aufnahm, und das heimische Münzwesen um den beliebten Meißener Groschen erweiterte.

Die vorliegende Arbeit, die die komplizierten Münz- und Währungsverhältnisse zu Regierungszeiten des Georg von Podiebrad aufzeigt, beschränkt sich nicht nur auf numismatische Problematik. Sie widmet nämlich historischen Ereignissen mehr Aufmerksamkeit, als bei der Ausarbeitung von Geldproblematik üblich ist. Unzureichende schriftliche Quellen und oft auch unklare und unkonkrete Formulierungen darin haben zur Folge, dass einige Feststellungen sich im Bereich von Hypothesen bewegen und die historische Entwicklung des Geldes im beobachteten Zeitraum müsste noch durch detaillierte Studien materieller Quellen – vor allem durch neue Münzfunde – vertieft werden.

Die Erkenntnisse, die die bisherige Forschung über die Währungs- und Münzentwicklung zu Zeiten König Georgs ergänzen, kann man kurz in einigen folgenden Punkten zusammenfassen:

1) Eine wichtige Feststellung beim Studium war die Entdeckung einer der Abschriften von der Münzordnung des Georg von Podiebrad in der Nationalbibliothek der Tschechischen Republik. Die Abschrift ist derzeit wohl die einzige Aufzeichnung der Münzordnung, die nicht im Original erhalten ist, von der uns der Hinterlegungsort bekannt ist.

2) Zu Zeiten des Verlaufs der Münzreform existierten in der Praxis einige Geldkurse, zu denen unterschiedliche Arten von sächsischen (Meißener) Groschen getauscht wurden. Das geht aus einigen älteren Ausgaben der Münzordnung hervor. Bei Nikolaus Adaukt Voigt lesen wir, dass der sächsische Schwertgroschen gegen sechs, höchstwahrscheinlich alte Pfennige, getauscht wurde. Aufzeichnungen in *Staré letopisy české* („Alte böhmische Annalen“) führen an, dass ein Meißener Groschen den Wert von 4 bis 5 neuen Pfennigen hatte. Im Gegensatz dazu verzeichnet die Herausgabe der Münzordnung von František Palacký die Relation von 1 Meißener Groschen = 6 neue Pfennige, was allerdings nicht mit der gängigen Praxis übereinstimmte, der gemäß hatte 1 Prager Groschen den Wert von 2 Meißener Groschen, 7 neue Pfennige und 14 alte Pfennige, devalviert zu Hellern.

3) Es lässt sich nicht ausschließen, dass die Heller vom sog. Kuttenberger Typ, die angeblich Georg von Podiebrad in Glatz prägte, mit der Tätigkeit der Kuttenberger Münzstätte eng verknüpft ist. Aus der Typologie geht nämlich hervor, dass deren Münzstempel von demselben Eisenschneider gefertigt wurden, der in der Königlichen Münzstätte in Kuttenberg tätig war. Das Entstehungsdatum der Glatzer Heller vom sog. Kuttenberger Typ ordne ich neu dem Jahr 1469 zu, denn sie haben einen markanten Perlkreis, der allgemein als ikonographisches Element, eingeführt mit der Münzreform dieses Jahres, angesehen wird.

4) Die einseitigen Glatzer Heller (Typ – Nechanický Nr. 12 – 15), die als Münzen der Söhne König Georgs angesehen werden, wurden meines Erachtens nicht später als die Heller vom Kuttenberger Typ geprägt, die aus der Zeit ungefähr kurz nach 1469 stammen. Aus der Ikonographie lässt sich ablei-

ten, dass deren Prägung wahrscheinlich kurz zuvor realisiert wurde, denn irgendeine Anknüpfung der angeblichen Heller von Georgs Söhnen an die Heller vom Kuttenberger Typ ist nicht ersichtlich. Ebenso ist es wohl unwahrscheinlich, dass König Georg den Gedanken einer Münzvereinheitlichung, ausgedrückt durch die Abbildung des Löwen auf den Hellern vom Kuttenberger Typ aufgegeben und diese Münzen durch völlig unterschiedliche Typen ersetzt hätte.

5) Der Buchstabe „g“ am Schwanz des Löwen auf dem Glatzer Heller vom Kuttenberger Typ, der allgemein als Hinweis auf den Ort der Prägung (Glatz) gilt, ist von seiner Bedeutung her nicht eindeutig auszulegen. In Frage kommt auch die Möglichkeit, dass der Buchstabe „g“ vom ersten Buchstaben der lateinischen Form des Herrschernamens Georgius abgeleitet ist, insbesondere wenn wir einräumen, dass der Heller vom Kuttenberger Typ nicht in Glatz, sondern in der Kuttenberger Münzstätte geprägt sein könnte. Diese Annahme wird noch von der außerordentlichen mährischen Prägung mit nicht schachbrettartigem, einköpfigem Adler, in deren Brustschild sich gleichfalls der Buchstabe „g“ befindet, unterstützt. Es ist anzunehmen, dass die Litera „g“ auf beiden Prägungen mit dem Programm der Münzvereinheitlichung, durchgesetzt von König Georg spätestens ab Mitte der 50er Jahre des 15. Jahrhunderts, zusammenhängen und eventuell die Signatur seines Namens darstellen könnte.

6) Mit Sicherheit kann nicht behauptet werden, dass Georg von Podiebrad mit der Prägung der Prager Groschen erst in den Jahren 1469–1471 begonnen hat. Erwähnungen in *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova* und *Paměti Jana Kořínka* („Erinnerungen von Mikuláš Dačický von Heslov“ und „Erinnerungen von Jan Kořínek“) führen übereinstimmend das Jahr 1460 an, als es in dem Bestreben, die wertlosen Schinderlingprägungen zu verdrängen, zur Münzregelung kam. Das Bestreben, den Markt mit neuen, qualitativ besseren Pfennigen zu versorgen, konnte auch das Problem um die Groschenmünzen berühren. Interessant ist, dass beide Chronisten unterschiedlichen Feingehalt der Prager Groschen, die angeblich 1460 geprägt wurden, anführen. Während Dačický von neunlotigen Groschen spricht, so bezeichnet sie Kořínek im Gegensatz dazu als Groschen von minderer Qualität, vergleicht sie mit den achtlotigen Meißener Groschen aus dem Jahr 1457 und führt auch deren Unbeliebtheit bei dem Herrenstand an. Einige Vermögensinventare aus dem 16. Jahrhundert ordnen ebenso wie Kořínek die Groschen des Georg von Podiebrad den achtlotigen Prägungen zu. Trotzdem ist es wohl unwahrscheinlich, dass es vor 1469 zur Wiederaufnahme der Prägung von Prager Groschen kam. Die Chronisten konnten zum Jahr 1460 eine vorübergehende Prägung von Prager Groschen verzeichnen, aber auch nur deren bloße Bekanntgabe wie im Jahr 1467.

7) Eine Passage aus den Schriften von Antonio Marini aus *Grenoble Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách* („Ein Rat an König Georg zur Verbesserung des Kaufmannswesens in Böhmen“) unterstützt die weit verbreitete Hypothese über das nicht allzu qualitative Kleingepräge bei der Münzregelung aus dem Jahr 1460, die jedoch etwas mehr Feingehalt aufwies als die damaligen österreichischen Pfennige. Marini schlägt in seiner Arbeit vor, wie die Reform des Kaufmannswesens durchzuführen sei. Eine der Möglichkeiten, wie die

erforderlichen Gelder dafür zu bekommen seien, ist laut dem Verfasser der Ertrag aus der Prägung kleiner Münzen, deren realer Wert unter dem Nominalwert liegen sollte. Obwohl Rada králi Jiřimu in das Jahr 1463 datiert wird, lässt sich nicht ausschließen, dass die Prägung nicht allzu qualitativer Pfennige und vielleicht auch Heller schon drei Jahre früher erfolgt sein könnte, in Zusammenhang mit der Münzregelung, an der Marini, dem eine bedeutende Stellung am königlichen Hof zukam, beteiligt war.

8) Die Person des Antonio Marini kann möglicherweise nicht nur mit der Organisation der Münzregelung im Jahr 1460 in Zusammenhang gebracht werden, sondern auch mit Eingriffen in das Münzwerk in Kuttenberg. Marini, der bekannte Erfinder und Fachmann im Bergbau und Münzwesen konnte mit seinen Fertigkeiten zu einer beschleunigten Münzherstellung durch Einführung von Locheisen beitragen, die in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts nach Meinung einiger Numismatiker von den Kuttenberger Münzern verwendet wurden. Der Einsatz dieser technischen Neuheit war wohl durch die Notwendigkeit motiviert, den heimischen Markt schnell mit neuen Münzen zu versorgen und somit dem Eindringen der Schinderlinge in die Länder der Böhmisches Krone einen Riegel vorzuschieben. Die Datierung des Einsatzes von Locheisen in der Kuttenberger Münzstätte könnte hilfreich sein bei der Bestimmung, in welche Zeit die Anfänge der ersten Rundpfennige aus der Zeit König Georgs von Podiebrad fallen, die an die Pfennige mit viereckigem Schrötling anknüpften. Es hat den Anschein, dass dies nicht vor 1459 geschah, als Marini nach Böhmen kam und anfang, sich mit den Währungsverhältnissen in den Ländern der Böhmisches Krone zu befassen. Ein treffendes Ereignis, bei dem die Form des Schrötling bei Kleinmünzen geändert wurde, könnte die Änderung von 1460 sein, an der Marini aller Wahrscheinlichkeit nach aktiv beteiligt war.

9) Der Großteil der Forscher geht davon aus, dass die ältesten Rundmünzen in Mähren in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts Brüner Pfennige und Heller waren, geprägt auf Grund des Münzprivilegiums des Ladislaus Posthumus für diese Stadt, herausgegeben am 19. Juli 1457. Man geht davon aus, dass das Posthumus'-Privilegium irgendeine nicht näher bestimmte Münzregelung einleiten sollte, die allmählich auch in anderen mährischen Städten das Rundgepräge einführen sollte. Im Hinblick darauf, dass der Text von Ladislaus' Urkunde keine Erwähnung über die Herausgabe der Rundmünzen enthält, kann diese Hypothese nicht angenommen werden. Sicherer scheint es, das veränderte Aussehen der Kleinmünzen in Mähren mit einer ähnlichen Änderung in Zusammenhang zu bringen, die Rundmünzen auch in Böhmen eingeführt hat und die aller Wahrscheinlichkeit nach 1460 bekannt gemacht wurde.

10) Es ist nicht auszuschließen, dass es zu einer Verbesserung des Feingehalts bei Kleinmünzen erst nach 1450 kam, wie Karel Castelin behauptete. Eine günstige Gelegenheit zur Gesundung der Münzverhältnisse konnte zu Zeiten der Landtagsverhandlungen, Ende Januar 1451 eintreten, als über öffentliche Sicherheit verhandelt wurde, oder nach der offiziellen Zuerkennung des Amtes des Landesverwalters an Georg von Podiebrad Ende April 1452.

Die Währungsverhältnisse zu Zeiten Georgs von Podiebrad sind immer noch nicht ausreichend erforscht. Was fehlt, sind Materialstudien vor allem aus dem Bereich der Numismatik, die die Chronologie der unerschöpflichen Menge an Kleinmünzen aufklären und die Meilensteine der historischen Entwicklung des Geldes in seiner ganzen Breite präzisieren würden. Schriftliche Quellen, die neu zu überprüfen wären, und solche, noch nicht bekannte, die in unseren Archiven aufzusuchen wären, haben und werden auch in Zukunft stets vorrangige Bedeutung haben. Die vorliegende Studie ist ein erster Schritt auf dem langen Weg unserer Erkenntnis, wo das unüberbotene Werk des Historikers Rudolf Urbánek, gewidmet der Zeit des Georg von Podiebrad, ein Vorbild ist.

13. Abbildungen

Prager und Meißener Groschen (vergrößert 1,5 x):

Abb. 1 a,b. Böhmen, Wenzel IV. (1378–1419), Kuttenberg (Kutná Hora), Prager Groschen nach 1400. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 077. Foto: Jan Boublík.

Abb. 2 a,b. Böhmen, Ladislaus Posthumus (1453–1457), Kuttenberg (Kutná Hora), Prager Groschen. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. 12 111. Foto: Vlasta Dvořáková.

Abb. 3 a,b. Böhmen, Georg von Podiebrad (1458–1471), Kuttenberg (Kutná Hora), Prager Groschen. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 112. Foto (auch alle andere): Jan Boublík.

Abb. 4 a,b. Sachsen – Meißen, Friedrich IV. (1381–1428), Meißen, Meißener Groschen nach 1405. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-82, III b, 48.

Abb. 5 a,b. Sachsen – Meißen, Friedrich II., Friedrich IV. und Sigismund (1428–1436), Meißen, Meißener Groschen. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-82, III b, 27.

Kleinmünze – Böhmen und Mähren (vergrößert 2 x):

Abb. 6. Böhmen, Ladislaus Posthumus (1453–1457), Kuttenberg (Kutná Hora), Rundpfennig mit feinem Kreis, ungefähr 50er Jahre des 15. Jahrhunderts. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-15 437.

Abb. 7. Böhmen, Georg von Podiebrad (1458–1471), Kuttenberg (Kutná Hora), Rundpfennig mit dickem Kreis, ungefähr nach 1460. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 095.

Abb. 8. Böhmen, Georg von Podiebrad (1458–1471), Kuttenberg (Kutná Hora), Rundheller mit dickem Kreis, ungefähr nach 1460. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 095.

Abb. 9. Böhmen, Georg von Podiebrad (1458–1471), Kuttenberg (Kutná Hora), Pfennig mit Perlkreis nach 1469. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 096.

Abb. 10. Böhmen, Georg von Podiebrad (1458–1471), Kuttenberg (Kutná Hora), Heller mit Perlkreis. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 098.

Abb. 11. Mähren, Brünn (Brno), viereckiger Pfennig um 1450. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-10 824.

Abb. 12. Mähren, Brünn (Brno), Rundpfennig aus der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 106.

Abb. 13. Mähren, Iglau (Jihlava), Rundpfennig aus der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 108.

Abb. 14. Mähren, Znaim (Znojmo), Rundpfennig aus der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-12 107.

*Pfennige – Glatz, Eger und Matthias Corvinus
(vergrößert 2 x):*

Abb. 15. Glatz, Georg von Podiebrad (1458–1471), Glatz?, Heller nach 1469 (Kuttenberger Typ mit Perlkreis). Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-10 429.

Abb. 16. Glatz, Heller vom Beginn des 16. Jahrhunderts. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-65, III b, 881.

Abb. 17 a,b. Eger (Cheb), Heller aus der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-65, III a, 50.

Abb. 18. Böhmen, Matthias Corvinus (1469-1490), Budweis (České Budějovice), Pfennig nach 1470. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-797.

*Schinderlingszeit – Kleinmünze, geringe Qualität
(vergrößert 2 x):*

Abb. 19. Steiermark, Ernest der Eiserne (1406–1424), Pfennig. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-65, III b, 42.

Abb. 20. Hals-Leuchtenberg, Johann III. (1407–1443), Pfennig. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-70, III b, 47.

Abb. 21 a,b. Bayern-Landshut, Heinrich IV. (1393–1450), Otting, Pfennig. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-82, III b, 276.

Abb. 22 a,b. Bayern-München, Albert III. (1438–1460), Pfennig. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-126, III b, 469.

Abb. 23 a,b. Bayern-Ingolstadt, Stephan III. und Ludwig VII. (1402–1413), Pfennig. Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-126, III b, 408.

Übersetzt von Marianne Horáková

Pražské a míšeňské groše

1.a

2.a

3.a

1.b

2.b

3.b

4.a

5.a

4.b

5.b

Drobná mince Čech a Moravy

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

Peníze Kladska, Chebu a Matyáše Korvína

15.

16.

17.a

18.

17.b

Nekvalitní šinderlinková mince

19.

20.

21.a

22.a

23.a

21.b

22.b

23.b

Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, uveřejňuje původní vědecké práce z oborů, kterým se věnují jednotlivá odborná oddělení Historického muzea a Českého muzea hudby Národního muzea. Jde především o archeologii klasickou, prehistorickou a protohistorickou, archeologii středověku i novověku, historii, pomocné vědy historické, dějiny výtvarného umění, dějiny hudby, dějiny divadla, národopis, numismatiku a dějiny tělovýchovy a sportu. Přednost mají příspěvky pracovníků Národního muzea a příspěvky pojednávající o sbírkových fondech Národního muzea. Přijímají se pouze texty, které dosud nebyly předloženy nebo publikovány jinde. Pokyny pro úpravy rukopisů jsou autorům k dispozici u vedoucího redaktora.

Obsah posledních ročníků Sborníku Národního muzea v Praze, řady A – Historie:

XL. (1986)

Čís. 1. Jáchymov v kulturním vývoji střední Evropy: **Petr Jančárek**, Základní rysy demografického vývoje Jáchymova v předbělohorské době (Grundzüge der demographischen Entwicklung von Jáchymov in der Zeit vor der Schlacht auf dem Weissen Berg). **Václav Bok**, Literární propagace jáchymovské těžební oblasti z roku 1523. Hans Rudthart: Vonn dem weytberuffenem Berckweg Sanct Joachimsthall (Eine literarische Werbung für das Montangebiet von Jáchymov aus dem Jahre 1523. Hans Rudthart: Vonn dem Weytberuffenem Berckweg Sanct Joachimsthall). **Josef Hejnic**, Jáchymovská škola v 16. století. Problémy a úkoly (Die Schule von Jáchymov im 16. Jahrhundert /Probleme und Aufgaben). **Ivan Hlaváček**, Český kontext jáchymovské knihovny v 16. století (Die Joachimsthaler Bibliothek im Rahmen des böhmischen Bibliothekswesens). Praha 1987.

Čís. 2. **Jiří Zálaha**, Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. polovině 17. století (Das Theaterleben auf Schloss Český Krumlov in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts). **Jiří Hilmera**, Výpravy Františka Tröstra do inscenací Václava Kašlíka a Ferdinanda Pujmana (Die Ausstattungen František Trösters für die Inszenierungen von Václav Kašlík und Ferdinand Pujman). Praha 1987.

Čís. 3. **Vlastimil Vondruška**, Vývoj národopisu v Německu a Rakousku (1750–1945) (Die Entwicklung der Volkskunde in Deutschland und Österreich /1750–1945/). Praha 1988.

Čís. 4. **Jaroslav Smolka**, Nově nalezené skici Bedřicha Smetany k Mé vlasti, Viole a Snům (Neugefundene Skizzen Bedřich Smetanas zu Mein Vaterland, Viole und Träume). Praha 1988.

XLI. (1987)

Čís. 1. **Václav Štěpán**, Pařížský Loupežník bratří Čapků (Pariser Version des Dramas Loupežník /Der Räuber/ Gebrüder Čapek). **Jiří Opelík**, Josef Čapek: Gassirova loutna (Josef Čapek: Gassires Laute). Praha 1989.

Čís. 2–4. **Ludvík Kunz – Vítězslav Štajnochr**, Nástroje lidové hudby ve sbírkách pražských muzeí (Volksmusikinstrumente in den Sammlungen der Prager Museen). Praha 1990.

XLII. (1988)

Čís. 1. **Jaroslav Čechura**, Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách (Zwei Studien zur Sozialökonomischen Entwicklung des Klostergrundbesitzes im Vorhussitischen Böhmen). Praha 1989.

Čís. 2. **Aleš Chalupa**, Pražský rok Roberta J. Stopforda. Vzpomínky na léta 1938–39 (Das Prager Jahr von Robert J. Stopford. Erinnerungen an die Jahre 1938/1939). Praha 1990.

Čís. 3–4. **Jiří Hartl**, Výrobní nástroje a jejich úloha ve vývoji společnosti eneolitu v Čechách (Produktionswerkzeuge und deren Rolle in der Sozialentwicklung des Äneolithikums in Böhmen). Praha 1990. Vyprodáno (Ausverkauft. Sold out.).

XLIII. (1989)

Čís. 1–2. **Jiřina Langhammerová**, Současný lidový oděv na Chodsku a jeho vývoj ve dvacátém století (Die gegenwärtige Volkstracht im Chodenland und ihre Entwicklung im 20. Jahrhundert). Praha 1991. Vyprodáno (Ausverkauft. Sold out.).

Čís. 3–4. **Vítězslav Štajnochr**, Problém řezbářské stylizace zobrazení na slovenských črpácích (Das Problem der schnitzerschen Stilisierung bei slowakischen Hirtenbechern). Praha 1992. **XLIV. (1990)**

Čís. 1–4. **Milan Lička**, Osídlení kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně u Mělníka (Besiedlung der Kultur mit Stichbandkeramik in Mšeno, Bezirk Mělník). Praha 1993.

XLV. (1991)

Čís. 1–4. **Vladimír Sakař**, Čechy a podunajské provincie Římské říše (Bohemia and the Danubian provinces of the Roman Empire). Praha 1994.

XLVI. (1992)

Čís. 1–4. **Jaroslav Čechura**, Hluboká za pánů z Hradce: vznik podnikatelského velkostatku (Hluboká unter den Herren von Hradec: die Entstehung des unternehmerischen Großgrundbesitzes). Praha 1994.